
Er Kong Carl den Tolvte falden ved Enigmord?

En historisk-kritisk Undersøgelse

af

Dr. C. Paludan-Müller.

Første Afdeling.

I.

Er der noget tragisk Minde i Norden, da er det Carl den Tolvtes — ikke alene fordi han fandt en tidlig og voldsom Død; men fordi han fandt den efter en Kamp, ført med uforslignelig Fasthed i Modgang som i Medgang, og fordi han tog sit Riges Herlighed med i sin Grav. Det er Carls Død mere end Ulykken ved Bultava, der udgjør Vendepunktet i Skandinaviens nyere Historie; thi saa længe han aandede, var Kampen ikke afgjort, selv om han for Diebliffet havde raft Haanden til sin mægtige Modstander i Østen for at kunne kaste sig over sine vestlige Fiender; og med ham sank hans Land i en større politisk Afmagt, end hans Krige og Ulykker ene kunde forårsage.

Carls Død var den, Alle maatte vente; men kun halvt opfyldtes hans eget Dnske om at falde som Gustav Adolf. Medens Gustavs Død omstraaledes af Seiersglandsen og Gien af en Kamp for Menneskehedens største Goder, medens

han efterlod sit Fædreland i Dypgangen til Magt og Hader, traf det dræbende Skud Kong Carl der, hvor han ikke burde have været, og rev ham bort fra hans og Sverriges sidste frugtesløse Anstrengelser, der fulgtes af en Række lidet berømmelige Aar.

Carls Død begynder et nyt Tidsrum i Sverriges indre Historie; den vakte de heftigste Lidenstaber til en lang, forbittret Kamp, under hvilken Partierne ofte tvøvlende og mistænksomme vendte Blikket mod hans Grav, for at finde Grund til at kaste nyt Had paa dem, de havde. Og sandt er det, at var Carl virkeligen falden for en Snigmorders Haand, da vilde dette vise en saa høi Grad af Ryggesløshed hos dem, som derved banede sig Vej til Magten, at man begriber, hvorledes Partikampen i Sverrige strax fra Begyndelsen maatte svulme af Gift og Galde, og fristes til at kalde endog det uskyldige Blod, den krævede, Sverriges Sonoffer til Heltens Skygge. Men det bliver paa den anden Side ogsaa under saadanne Omstændigheder forklarligt, at man uden alvorlig Provelse tog løse Rygter for Sandhed, tomme Formodninger for historiske Beretninger, Tilfældigheder for Beviser, vant til at troe Andre istand til Alt, til at underlægge ethvert Skridt af Modstandere de fletteste Bevæggrunde, til overalt at see Rænker, Dandskab, Forræderi.

Allerede for at forstaae denne Partikamps Natur er det af Bigtighed at vide, om Carls Død er en almindelig Krigsbegivenhed, eller et politisk Mord; men ogsaa andre Grunde give Spørgsmaalet Interesse. Menneskene vide det meget vel, at de have opfyldt Jorden med Synd og Sorg; derfor ere de kun altfor tilbøielige til at see Dandskab overalt, hvor Lyset ikke falder klart; enhver mørk Begivenhed bliver dem let til en Morkets Gierning, og det jo mere indgribende dens Følger vare. Dette er den almindelige Grund til, at Mistanken

saa ofte har hæftet sig ved Kongers og andre betydelige Mænds Død. Hvorvidt dette har været grundet, kan man i de allerfleste Tilfælde kun komme til en Mening om, der staaer lige overfor en anden Mening, som kan holde sig for lige berettiget, naar den ikke kan blottes i sin Svaghed. Carl den Tolvtes Død giver Leilighed til at prøve disse Mistankers Styrke eller Svaghed i et Tilfælde af høieste Bigtighed; og naar den roslige Undersøgelse maa erklære sig imod Antagelsen af et Mord i dette Tilfælde, bliver dette en Opfordring til at møde alle lignende Formodninger med Tvivl og Bantro, der, om end afgjørende Grunde ikke kunne tilveiebringes, dog ikke bør vige uden for et stærkt Indiciebeviis.

Hertil kommer den Interesse, det i sig selv maa have, at vide hvad man skal tænke om den største nordiske Helts Dødsmaade. Det er pinligt at staa foran denne Mistanke; den bedre Følelse oprøres ved at skulle see ham, hvis høie, faste Sind, hvis uforlignelige Dødsforagt selv Dødlere og Fiender ikke negte Beundring, gaae uskadt giennem tusinde Farer for at falde for en Lønmoder — see Livet i Mattens Mulm uhyæderligt staaet fra den Helt, der vilde have fundet en skønnere Død næsten paa ethvert andet Punkt i sin blodige Bane.

At Meningerne om Carl den Tolvtes Dødsmaade ere meget deelte, behøver Læseren ikke først at mindes om; thi Enhver veed, at siden Franskmænden Siquier i Ghebervildelse raabte ud paa Stotholms Gade, at han havde skudt Kongen, men især siden Voltaire udgav sin Carl den Tolvtes Historie, have Kalbøde og Ukalbøde i og udenfor Sverrige taget Parti for og imod Mordet. Endnu de to nyeste Historiefriivere, Schloffer og Raumer, staae hver paa sin Side. Men Ingen har endnu samlet saa mange og stærke Indicier for sin

Mening, at hans Eftermand blev uberettiget til at lægge større Bægt paa Grundene for den modsatte. Det synes endog, at En og Anden ikke har havt synderlig Lyst til at see Sagen alvorligt under Tine. Man forseger at mane Morderen frem af Graven ved allehaande kunstige Sammenstillinger af Lidet eller Intet betydende Binf og Formodninger; og naar da Spørgsøjet nærmer sig, undersøger man ikke, om det maaskee dog ikke skulde være en Taageskikkelse, men holder Hænderne for Tine og raaber: at en Saadan maatte det just være, som Kong Karls Søster, eller Svoger, eller misfornøiede Raader, eller Hertug-Regenten, eller Kardinal Dubois, eller — Gud veed hvem, burde henvende sig til, hvis de søgte Heltens Liv; eller man veed allerede nok til at man ikke ønsker at høre endnu mere om denne sørgelige Historie! — For at høre sliq forvirrende Tale behøver man ikke at gaae til det forrige Aarhundredes Bøger; men netop denne halve Billie til at kiende Sandheden, denne Tilboielighed til at lade sig noie med Antydninger og Formodninger, der tilsammen ikke udgiøre endog blot en eneste respektabel Grund, opfordrer til at undersøge Mordrygtet med kritisk Strenghed.

Imidlertid skulde disse Blades Forfatter ikke have givet efter for denne Fristelse, dersom Sagens Stilling endnu var den samme som for en Sines Aar siden; thi hvad der indtil da var sagt for at godtgjøre Mordet, synes tilstrækkeligt, om ikke udtømmende giendrevet af Schummel i hans skarpt og godt skrevne Sendebrev til Schlözer¹⁾. Men der er i den senere Tid gjort saa alvorlige Forsøg paa at opdrive nye Grunde for Mordhypotesen, at endog et af de sidste Ord i Sagen, der endnu staaer uimodsiget, forsikkrer, at nu er

¹⁾ 3 Berlinische Monatsschrift, herausg. von J. Gedike und J. E. Vieffer, 1ster Band. Berlin 1782, S. 313 ff.

Kongemordet moralsk og fysisk beviist; saa at der til fuld juridisk Visshed kun mangler den ene af Gierningsmændenes Bekendelse, — altsaa beviist saa vist og fast, som Indicier overhovedet kunne bevise en Gierning. Denne tillidsfulde Forsikring bragte mig til at studse og ledte til en Undersøgelse, der vistnok lige saa lidt som dens Forgængere kan bringe Spørgsmaalet til afgjort Visshed, men dog maaskee vil overtyde Læseren om Nødvendigheden af stærkere Grunde, end de hidtil anførte, hvis han skal træde paa deres Side, der paaatae, at Carl den Tolvte ikke er falden for en fiendtlig Kugle fra Frederikssteen, men ved Snigmord af sine Egne.

II.

Det er to svenske og en dansk-tydsk Forfatter, Udgiveren af det de la Gardiske Archiv²⁾, Professor Brunius i Lund³⁾ og Major von Jenseu-Zusch⁴⁾, der i den senere Tid meest afgjort have udtalt sig for Antagelse af et Kongemord: Provst Wieselgren udførligst og varmest, Oversætteren af Lund-blads Værk med størst Sikkerhed, Brunius med meest Ro. Disse tre Mænd have, om ikke talt sidst i Sagen, saa dog sidst forsøgt at føre Documentationen; de have tillige søgt at

²⁾ De la Gardiska Archivet, utg. af P. Wieselgren. 9de D. S. 123 ff.; 10 D. Fortalen S. IV.; 12te D. Fort. S. VI. 13de D. Fort.; 14de D. S. 161 ff. samt Rättelser och tillägg.

³⁾ E. G. Brunius Antiquarisk och arkitektonisk Resa genom Halland, Bohuslän etc. År 1838. Lund 1839. S. 130 ff.

⁴⁾ Geschichte Carl des Zwölften Königs von Schweden. Herausgeg. von Knut Lundblad. Uebers. bericht. und erweitert von G. J. v. Jenseu (-Zusch). Hamburg 1840. 2r. Th. S. 562 ff. Lundblad selv regner jeg ikke med, fordi han ikke udtaler sig bestemt om Kongens Død, endstiondt han tiendeligen helder til at antage et Mord. Nye Oplysninger, Grunde eller Paaastande fremfører han ikke.

bringe den paa et nyt Standpunkt ved at fremføre eller be-
raabe sig paa nye Altskykker, for hvis Meddelelse man maa
takke dem, men som ogsaa opfordre til at holde sig fornemmelig
til disse Forfattere; hvorved der tillige vil blive Leilighed til
at prøve de øvrige Grunde for den Mening, de hylde. Vor
Fremgangsmaade skal være den, at fremlægge selve Altskykkerne,
saavel for at sætte Læseren i Stand til at danne sig en egen
Dom, som fordi man bedst vil kunne vurdere Beskaffenheden
af de Rygter og formeentlige Grunde, hvis Herkomst og Hi-
storie ikke saa sikkert kan paavises og forfølges, naar man seer,
hvorledes det har sig med tilsyneladende afgjørende Dokum-
enter.

I den 9de Deel af De la Gardiska Archivet, S. 128,
har Provst Wieselgren ladet indrykke en Artifel om Kata-
strophen 1718. Den Deel deraf, som vedkommer os, lyder
saaledes:

„Først meddeles en Opsats egenhændigt affreven af H.
„Er. Grev J. De la Gardie af R. R. Friherre Mante Ma-
„mels Samlinger. Man veed, at Rigsraad Kamel var en
„stor og høist samvittighedsfuld Ven af Historien, og at han
„opholdt sig ved Kong Gustav den Tredies Hof, da det toll-
„stadiske Dokument først kom for Lyset. Det lyder som
„følger:

„Historisk Dplysning fra sikker Haand om
„Kong Carl den Tolvtes Død.“

„Man veed hvor mange og ulige Domme der ere fældede
„om Kong Carl den Tolvtes Død, og at adskillige Personer,
„nogle efter temmelig stærke Sandsynlighedsgrunde, baade selv
„som af Samvittighedsnag have bekiendt, og andre ere blevne
„mistænkte for, at have fordum gjort Ende paa denne Konges
„Liv ved et forræderisk Stød. Ja man har endog troet, ikke
„at behøve at tvivle herom, og man ansaae ikke alene en sig

„selv anklagende Forbryder for vis og for den rette, men
„ogsaa hans Samvittighedsnag for en ham allerede tildeelt
„Straf. Dog har dette været idel Gissninger, grundede paa
„Andres Gissninger; og som vi st kunde man ei sige mere, end
„at der er al Sandsynlighed for, at hans Liv endtes ved en
„forræderisk Kugle; men hvem det var, der løsnede dette Skud,
„har hidtil stedse været skjult, i det Mindste ikke beviist.
„Endelig har man draget Dækket bort fra denne Uvidenhed
„og fundet, at ganske andre Personer, end de, man tilforn
„troede og giettede paa, have deri været de Handlende. Den
„for Opfindelsen af de hurtige Skud renommerede Oberst
„Grev Chronstedt blev paa sit Øberste angreben af en
„mattende Feber, som endelig fremskyndede hans Død. Sin
„Skriftfader N. N.“ (i Anmærkning: „Salig Sognepræsten
„Tollstadius til S. Jacobs og Johannes Menighed — i
„Manuscr. sat som Note“) „som bestandig var hos ham, bad
„han en Dag at gaae til Oberst Stjernros, sigende til
„ham: Hils Stjernros og sig til ham, at jeg nu for Eder
„har bekiendt, hvad jeg saalænge har indefluttet i mit Sind,
„og hvorover jeg først nu føler de største Samvittighedsnag;
„bed ham for Guds Skyld gjøre det Samme og minde sig om
„hvad han har gjort, samt at han har skudt Kongen. Da
„Præsten kom til Oberst Stjernros med Chronstedts Begiæ-
„ring, svarede han, at han aldeles ikke kiendtes ved det; men
„at Chronstedt sikkert allerede maatte tale vildt (radottera).
„Da Præsten kom tilbage med dette Svar, sagde Grev Chron-
„stedt: paa det at han skal indsee, at jeg ei taler vildt, saa
„sig ham, at det er den tredie Bøsse af hans Geværer, som
„hænger i hans Kammer. Ved dette Budskab blev Oberst
„Stjernros ganske decontenanceret, svarede Intet, men bad
„blot Præsten gaae sin Vej. At saa er passeret, har man
„fundet efter den omtalte Præst i hans forseglede Papirer,

„hvilket han med Gød har bevidnet at være hændet. Han
 „omtaler deri tillige, da han kommer til at tale om Grev
 „Gronstedt, at dennes egen Beretning paa hans Yderste led
 „saaledes: at efterat han havde ladet Geværet, tog Oberst
 „Stjernros det og sagde: nu skal det snart være giort, gif saa
 „affted, og da han fik at see, at Kongen endnu stod stille,
 „nemlig i selve Approchen, foran Communicationslinien, som
 „fregede sig noget, gif han ovenpaa Græsmarken omkring, og
 „da Skuddet løsnedes, stod Kongen selgelig lavere end han;
 „og at dette Skud saaledes er gaaet paa Skraa igiennem Ho-
 „vedet, kan man deraf indsee. Han har derhos ogsaa yttret,
 „at Stjernros har faaet 500 Dufater; men af hvem, staaer
 „der ei. Saaledes lyder denne remarkable Beretning. Man
 „synes saaledes at være temmelig hiulpen ud af det Mørke,
 „hvori man hidtil har levet angaaende denne Sag. Men
 „ulykkelig nok, at man maa tilstaae, at baade ældre og nyere
 „historiske Beretninger i denne Sag altid stemme overeens deri,
 „at det har været en Svensk, som har begaaet denne Gier-
 „ning, og endnu ulykkeligere, at det synes alt mere at bekræftes.”

„Dette har jeg affkrevet udaf et Manuscript, som findes
 „i de Ramelske Samlinger 171^g 99.”

J. D.”

„A tergo anmærket paa samme Document”: „Denne Copie
 „af H. Ex. Grev Jacob De la Gardie er tagen efter
 „en Ditto, som tilhørte H. Ex. Baron Malle Ramel.”

„Jeg (Wieselgren) omtalte denne i et Selskab i Stof-
 „holm 1823, samt den Understøttelse, dens Indhold syntes at
 „faae af de ligeledes paa Løberød forvarede Originaldocumen-
 „ter om Krigskassens Fordeling efter Carl den Tolvtes Død
 „(hvor Gronstedt er en af de Faa, som erholde større An-
 „deel end efter deres militaire Grad). Men da jeg nævnede
 „Gronstedts Navn, foer en Olding op og svær, at det var

„Løgn; thi Cronstedt var hans Morfader. Jeg fandt, at
 „denne Grund var endnu svagere for, end de anførte Grunde
 „imod Præsident Cronstedt, hvorved Breiden lagde sig, og
 „Oldingen (Friherre Funch, Rigsraadens Søn) med venligt
 „Ansigt førte mig i Genrum og der med megen Omstændelighed
 „forklarede, hvad der var Grunden til det udsprede Rygte,
 „og hvorledes Originalen til disse Papirer var bleven til.
 „Hans Forældre, hed det, havde en Donation for Morfaderens
 „Fortienester. Denne ønskede Kong Gustav den Tredie
 „die at faae Grund til at tage tilbage. Han lod forfalske
 „en Beretning om Carl den Tolvtes Død i Tollstadii
 „Navn og forsegle. Denne Convolut lod han i Rigsraad
 „Funchs Nærværelse⁵⁾ indbære og aabnede den, oplæsende det
 „for R. R. m. m. Derfra Afskrifterne og Rygtet. Denne
 „Beretning indrømmer imidlertid, at der fandtes en Original,
 „den være nu virkelig eller forfalsket; og selv i sidste Tilfælde
 „begunstiger det Mistanken, da det viser, at Rygtet baade om
 „Gierningen og Bekjendelsen var til og ansaaes i de
 „Kredse, som burde være bedst underrettede om slige Katastro-
 „pher, for grundet. Thi ellers havde man neppe valgt en
 „saadan Mystificationsmaade. Imidlertid har jeg hørt bevidne
 „af ældre Personer, at dette Rygte var til i visse Kredse, førend
 „Gustav den Tredie begyndte baade paa at intrigere og regiere.“

P. Wieselgren.

[Hertil følger Archivets Udg. følgende Bemærkning:]

„Udgiveren skulde neppe troe, at Hs. Er. M. Kamel
 „ikke skulde nærværende kunne have giennemskuet en slig In-
 „trige, og opdage en slig Forfalskning som den, Frih. Funch
 „angav. Men at han ei har faaet Originalen i sin Haand,

⁵⁾ Wieselgren anmærker, at R. R. Frih. Carl Funch døde den 22de Juni 1783.

„men blot kunnet nedskrive eller ladet nedskrive en Optegning
„efter Hufommelsen, er at beklage.“

Hvad Udgiveren af det De la Gardiske Archiv ellers
anfører om og i Anledning af dette saakaldte tollstadiske Doku-
ment, er Formodninger og Sammenstillinger, der kun vilde være
af Bigtighed for Undersøgelsen, dersom dennes Grundvold,
selve Beretningen, stod fast, og som vi derfor her forbigaae.

Men Wieselgren er ikke den Eneste, der vælter Skyl-
den for Kongens Død paa Cronstedt; han har flere Allie-
rede, end han selv synes at vide af. Vi ville høre dem.

Büsching⁶⁾ fortæller i Maret 1776, at for nogle Aar
siden indbød ... von Cr. nogle Slægtninge og Venner til et
Selskab; men inden man satte sig tilbords, udbød han i
største Hefstighed, anklagede sig som Kong Carl den Tolvtes
Morder, viste et Stab, hvori man vilde finde de Ting, han
havde taget af den døde Konges Kommer, og aabnede et
Bindue, for at styrte sig ud deraf. Det forfækkede Selskab
holdt ham vel tilbage; men nogle Dage derefter døde han i
Maseri, og de anviste Sager fandtes.

1798 skriver Præsten Sundelius⁷⁾: „Krudtrogen af
„Carl den Tolvtes Mordskud efterlod dog saaledes“ (Talen er
„om Freden i Nystad) „en hæslig Stank omkring Thronen og
„indenfor Sverriges Grændser; skiondt man forud vilde paa-
„staae, at den skulde blive en sød Lugt for Vor Herre, Kongen
„og Folket. Besynderligt er det ogsaa, at Krudtrogen af samme
„Mordskud endnu 1751 slog en vis svensk Greve — — t
„paa Sottesengen saa stærkt i Næsen, at Præsten Tollsta-
„dius med al sin Aand knap formaaede at bortblæse den.“

⁶⁾ A. F. Büsching, Wöchentliche Nachrichten von neuen Landcharten,
geographischen, statistischen und historischen Büchern und Sachen. Åter
Jahrg. 38 Stüd. (1 Th. S. 305) 1776.

⁷⁾ Norrköpings Minne, af H. O. Sundelius, Norrköp. 1798. S. 142. Anm.

At der med Büschings Cr. og Sundelius's Breve — — t ikke er meent nogen anden end Cronstedt, er deels indlysende af Forbindelsen med Tollstadius, deels af hvad Wilhelm Gore anfører i sin første Reise^s) som en Anekdote, han da hørte i Stokholm; nemlig at en svensk Officeer ved Navn Cronstedt paa sin Dødsfeng skal have bekiendt for sin Skriftefader Tollstadius, at han har havt Deel i Kong Carl den Tolvtes Mord. Skriftefaderen optegnede siden denne Erklæring, overgav den til Kongen og Rigsraadet, og nu (da Gore skrev) bevares den i Archivet. Gore tilføier: „Jeg kunde ikke erfare de nærmere Omstændigheder ved denne Be-
 „retning, men hørte kun overhovedet, at Cronstedt forsik-
 „rede, at han havde ladet Pistolen, og Stjernroos, der
 „døde som Generallieutenant og Oberst for Livvagten, havde
 „været den, der i en kort Afstand, bag Kongen, havde affudt
 „den paa ham; ogsaa paaستاer man, at Stjernroos har
 „bekiendt sin Forbrydelse i sin sidste Sygdom. Enkedronningen
 „af Sverrige (hermed menes Kong Adolf Frederiks Enke,
 „Lovise Ulrika), hvis Nysgierighed blev vakt ved alle disse
 „Rygter, steg for nogle Aar siden ned i Carls Begravelse.
 „Ved Undersøgelsen af Saarene, af hvilke det ene var i Bag-
 „hovedet, det andet i den venstre Tinding, fandt hun, at dette
 „sidste var det større, hvoraf man sluttede, at Kuglen gik bag-
 „fra ind i Hovedet og atter ud fortil, fordi det er bekiendt,
 „at Studskaar gjøre den mindste Åbning der, hvor de trænge
 „ind i Legemet. Jeg veed ogsaa, at Dronningen efter Under-
 „søgelse af alle Omstændigheder troede, at Carl var bleven
 „myrdet. Af nogle Omstændigheder i Cronstedts Bekiendelse

^s) Reise durch Polen, Rußland, Schweden und Dänemark. Mit histo-
 rischen Nachrichten und politischen Bemerkungen, von Wilhelm Gore.
 Aus dem Englischen von J. Pezsl. 2ter B. Zürich 1786. S. 210.

„meente Nogle at maatte slutte, at han var overtalt til Gier-
ningen af“ [Arveprindsen af Hessen, den senere Konge]
„Frederik; og endnu troe mange Personer i Stokholm, at
„Frederik ved Dødens Nærmelse talte ganske forvirret om
„Carl den Tolvte og lod spore megen Anger og Nedslagenhed.“

At Core ogsaa har hørt tale om Cronstedts Afstindig-
hed fort for hans Død, bekræfter den Forudsætning, at Büsching
med sit Cr. peger til denne Officer.

Førend vi vende os til Prøvelsen af disse Anekdoter,
ville vi gjøre Bekendtskab med de her saa haardt beskylde
Personer.

Carl Cronstedt, født i Stokholm 1672, tjente fra
sin Ungdom i Artilleriet, deltog i Slaget ved Narva, og fulgte
siden Carl den Tolvtes seirende Fæner indtil Nederlaget ved
Pultava og Lewenhaupts Capitulation, hvorved han med de
øvrige Levninger af den svenske Hær kom i russisk Fangenskab.
Dog blev han snart efter udvexlet. Han var da forfremmet
til Major ved Artilleriet, hvilket Baaben han siden comman-
derede ved Helsingborg og Gadebusch, hvor Steenbock tilskrev
ham den væsentligste Deel i Seiren, der i sidstnævnte Slag
især afgjordes ved det svenske Artilleris hidtil uhørt raske Id.
Intet viser bedre, hvor høit man da agtede ham, end at da
Steenbock endelig maatte strække Baaben i Tønningen, sendte
han Cronstedt med Capitulationen til Sverrige, for saaledes
at bevare Fædrelandet denne uundværlige Officer. Som Oberst
tjente han i Stralsund, da Kong Carl kom tilbage fra Tyr-
kiet, og deltog nu i de skarpe Træfninger, der foresaldt under
Stadens Beleiring, hvor han baade hentede sig hæderlige Saar
og vandt ærefuld Anerkendelse, da Kongen forfremmede ham
til Generalmajor. Imidlertid kom han ved Stadens Over-
givelse atter i Fangenskab, men saa Leilighed til at undslippe,
og vendte over Amsterdam tilbage til Sverrige. Her blev han

nu Overbefalingsmand over hele Artilleriet, som han ved mangfoldige Forbedringer gav en hidtil ukendt Lethed i Bevægelse, saavelsom Sikkerhed og Hurtighed i Stud. Hans Fortjenester paaskjendtes 1718 med Friherreværdigheden. Paa Kong Carls sidste Tog til Norge gjorde han atter Tjeneste, og havde under Frederiksteens Beleiring sikkert den majsommeligste Post, da Transporten af det svære Skyts krævede overordentlige Anstrengelser. Efter Kongens Død, da de nye Magthavere saa rigeligen uddeelte Ære og Værdighed, forfremmedes han til Generallieutenant; blev i Aaret 1738 sat af Stænderne paa Listen over Candidaterne til Rigsraadsværdighed, den han dog frabad sig; blev i det følgende Aar General, senere Præsident i Krigscollegiet, 1748 en af de 24 første Seraphimerriddere; og døde den 13de December 1750 i sit 78de Aar. Med sin Hustru havde han to Sønner og tre Døttre, af hvilke den Æne ægtede en Friherre Funck. Han berømmes som en uafhængig Charakter, hvorfor ogsaa det herskende Parti fik ham kaldt tilbage fra Finland, for at kunne sætte sine Creaturer, Charles Emil Lewenhaupt og Buddenbrock, i Spidsen for Hæren ved Udbruddet af den lige slet overlagte og slet førte Krig med Rusland 1741—1743. Paa Cronstedts Ære hester ingen Plet uden den, hiint tollstadske Dokument søger at sætte paa den⁹⁾.

Ligesaa lidet vide vi noget Uhyæderligt om Magnus Stjernroos. Født 1684 blev denne i sit 21de Aar Lieutenant, og to Aar derefter en af Livdrabanterne, et Elitecorps,

⁹⁾ Efter Stjernmanns Matrikelöfver Svea Rikes Ridderkap och Adel. Stockholm 1754. I. S. 150. Friherrerne Nr. 136. Biographiskt Lexicon öfver namnkunniga svenska Män, III. Upsala 1837. S. 311. Sverige under Ulrica Eleonora och Fredric I. Et Bihång till Tessin och Tessiniana. Stockh. 1821. Fort. og S. 106. E. G. Geijer, Tekning af Sveriges Tilstånd under Tiden från Carl XII:s död till Gustaff III. anträde af reger. Andra uppl. Stkh. 1839, S. 139. Lundblad, Carl XII.'s Historia, II. 192, 252, ff.

jem bevogtede Kongens Person, og hvis enkelte Medlemmer havde Officersrang. Han deeltog nu i Kongens følgende Felttog, blev saaret ved Holofczin, undkom fra Pultava og forblev i Bender hos Kongen, der brugte ham til forskjellige Sendelser og Reiser. I Kalabaliken var han med, og blev fangen af Tyrkerne. Med Kongen vendte han tilbage til Fædrelandet 1714 og gjorde 1718 som Corporal ved Livdrabanterne Toget til Norge med, hvor hans Corps dog ikke var hos Kongen, men under Generalmajor Gjerta stod ved Glommen¹⁰⁾. I Aaret 1723 blev han Oberst, 11 Aar derefter Generalmajor af Cavalleriet, samt Capitain-Lieutenant, og døde 1762 som General¹¹⁾.

Det skulde altsaa være disse to Mænd, der have staaet Livet af Kong Carl — den Ene for 500 Dukater, den Anden sagtens ikke af bedre Grunde! — Er det tilladt at troe dette uden meget stærke Beviser? Men hverken det Delagardiske Papir, eller de andre Anekdoter, indeholde saadanne, hvorimod Tvivl maa opstaae om disse Beretningers ærlige Herkomst. Sundelius's Ord, i sig selv ubetydelige, især hos en Forfatter, der overalt sporer Rænker og Forræderi, røbe fiendeligen deres Herkomst fra selve det ramelsk-delagardiske Papir derved, at de giengive dets Feiltagelse om Cronstedts Person, der her gøres til Greve og siges død 1751, — altsaa forveksles med Broderen, R. R. Grev Jacob Cronstedt¹⁾; og hvad Büschings Anekdote angaaer, da favner den ikke alene al Hiemmel, men modsiges ogsaa i væsentlige Punkter saavel det Bekjendte, i det den lader Morderen plyndre Kongen

¹⁰⁾ See Kong Carls Brev af ^{22 Novbr.} 2^{December} 1718 til General Gjerta i Heubels Overs. af Nordbergs Carl den Tolvte, eller i den franske Overs. III. 356, Anm., samt Kortet hos Heubel-Nordberg auf. St.

¹¹⁾ De la Gardiska Archivet 9, 144. 158, efter Rehbinders Matrifel og Ennes, Carl den Tolvtes Krigere.

¹²⁾ Stjernmanns Adelsmatrifel I, S. 58. Grever, Nr. 83.

efterat have dræbt ham, som det tollstadiske Document, hvis Beretning ikke lader sig forene med, at Cronstedt skulde have angivet sig for et heelt Selskab, i en Tilstand, der kvalificerede ham til Spændetroien. Cores Ord vilde være vigtigere, da de vise, at det tollstadiske Papiers Fortælling var bekiendt i Stokholm 1784: dersom deres Virkning ikke paralyseredes, dels af Meddelerens udtryffelige Erklæring i samme Deel af hans Rejseværk, at det kun er en Anekdote, hvortil han ingen Lid sætter; dels og fornemmelig ved et mærkeligt Sted i samme Forfatters anden Reise i Norden¹³⁾. Her, hvor Core endnu stærkere og bestemtere, end i den første Reise, erklærer sig imod Antagelsen af et Mord, kommer han tilbage til hiin Anekdote, blandt andet med den Bemærkning: at Enkedronning Lovise Ulrika var meget indtagen imod sin Gemaal's Formand paa Sverriges Throne, Kong Frederik, og tilbøielig til at troe og udbrede ethvert ufordeelagtigt Rygte om ham.

„Sandsynligviis,“ vedbliver Core, „smittet af sin Moder's Fordomme, stod ogsaa den nuværende Konge af Sverrige (Gustav den Tredie) nogen Tid i den Tanke, at Cronstedt havde myrdet Carl, saa at han vægrede sig ved at „give et Barnebarn af ham en Ansættelse, i det han erklærede, at han ikke var til Sinds at betro en militair Post til et Barnebarn af et Menneske, der havde dræbt Kongen af Sverrige. Men to Aar efter gav han af sig selv det unge Menneske en Tjeneste, og sagde frit ud, at han havde været i „Bidsfarelse og nu var overbevist om, at Cronstedt ingen Deel havde havt i Kongens Død.“ I en Anmærkning tilføjer Core, at han under sit andet Ophold i Stokholm fandt

¹³⁾ B. Core, Reise durch Polen, Rußland, Schweden und Dänemark. A. d. Englif. 3ter Band. Zürich 1792. S. 92.

ved nøie Efterforskning, at de af ham tidligere anførte Anekdoter, der skulde bevise Kong Carls Mord, ere enten usikre, urigtige eller overdrevne, og at navnlig Fortællingen om Cronstedts Bekjendelse og Kong Frederiks Anger mangler al Grund. Dette Coxes sidste Vidnesbyrd maa de, der kunde være tilbøielige til at fæste Lid til Historien om Cronstedt og Stjernroos, lade gælde som tilstrækkeligt til at giendrive denne Tro, saavidt den støtter sig til denne Forfatter; og det faaer en høi Betydning derved, at det bekræfter Sandheden af Friherre Funcks Beretning til Provst Wieselgren om det tollstadiske Dokuments Oprindelse. Vel siger Funck, at det var en Donation, Kong Gustav vilde unddrage hans Familie, Coxen derimod, at han negtede den en Befordring; men disse Afvigelser ere ikke uforenelige, da Donationen jo kan have bestaaet i andet end Penge, f. Ex. i et Officerspatent, der i hiin Tid ikke stelden gaves til Begunstigedes Børn; og i ethvert Fald er Forskiellen ikke større, end at den kan forklares som to uafhængige Kilders naturlige Afvigelse i det mindre Vigtige. Det, hvorpaa det her kommer an, at Kong Gustav tog Cronstedts formeentlige Forbrydelse til Paaskud for at unddrage hans Slægt en eller anden Fordeel, sige baade Coxen og Funck; og naar deres Ord ved denne Overensstemmelse vinde Tiltro, saa maa man ogsaa være tilbøielig til at troe Coxes Beretning om Kong Gustavs senere Erkiendelse af sin Bildfarelse: en Beretning, der bekræftes i et andet Skrift, som ellers opponerer stærkt imod Coxes Uttringer om Kong Carls Dødsmaade¹⁴⁾. Feier man endnu hertil, at en anden engelsk Rejsende, Nath. Braxall, uagtet sin Sagen efter Notitser

¹⁴⁾ Reisen und merkwürdige Nachrichten zweier Neufranken durch Schweden, während des jetzigen französischen Krieges. Aus dem Französischen Leipzig 1797. S. 458.

om Carls Død og sin Tro paa et Mord, Intet hørte om Cronstedt, da han i Aaret 1774 var i Stokholm ¹⁵⁾; ligesaa lidt som Lagerbring ¹⁶⁾ 1778 i sin Beretning om Kongens Død nævner Cronstedt, eller paa nogen Maade lader formode, at han kjendte Rygtet om ham, hvorimod Gore nogle Aar senere blev vel bekiendt dermed: saa vinder det høi Grad af Sandsynlighed, at Anekdoten virkelig er opkommen imellem Aarene 1770 og 1780, altsaa mange Aar efter Cronstedts Død; og dersom Büschings Anekdote fra 1776 staaer i Forbindelse med hiin, maa man der sandsynligvis søge dens første Form, inden den redigeredes saaledes, som vi læse den hos Gore og Wieselgren. Den Sidstnævntes Forsikkring, at han har hørt paalidelige Folk tale om Rygtets Tilværelse før Gustav den Tredies Regjering, er ikke nok til at omstøde vor Sammenstilling.

Denne maatte imidlertid falde, dersom det ovenfor anførte ramelfsdelagardiske Document selv var stærkt nok til at skaffe sit Indhold Tiltro, og da ogsaa til at bære Anekdoterne hos Büsching, Gore og Sundelius. Men dette er ingenlunde Tilfældet.

Først bør det vel bemærkes, at Documentet ikke udgiver sig for selve Originalen, men kun for en Afskrift af en Opsats efter et ubekiendt Aftstykke, der siges at have indeholdt Beretning om Cronstedts Bekiendelse paa Dødsleiet. Og spørger man om Forfatteren til det oprindelige Aftstykke, saa henvises vi til den Døendes Skriftefader, der dog ikke nævnes i selve Texten, men i en Anmærkning angives at have været

¹⁵⁾ Nathan: Braxall, Bemærkungen auf einer Reise durch das nördliche Europa, besonders zu Copenhagen, Stokholm und Petersburg. N. dem Englischen. 2ter Aufl. Leipzig 1776. S. 77.

¹⁶⁾ Lagerbring, Sammandrag af Swea-Nidæes Historia. Fjerde Delen. Stokholm 1778. Tredje Afd. S. 5.

den i Aaret 1759 afdøde stokholmske Præst Erif Tollstadius. Hvorfra vil man nu vel, at denne Anmærkning skal hidrøre? — fra den antagne Original, eller fra den ramelske Afskrift, eller endelig fra Grev Jacob de la Gardie? Det Første aabenbart ikke; thi man kan dog ikke ville indbilde os, at Præsten selv skulde have fortiet sit Navn i Texten, for i en Note at angive sig selv som den salig Sognepræst Tollstadius. Altsaa maa hiin Anmærkning hidrøre fra en af Copierne, og da snarest fra den ramelske, fordi Baron Malte Ramel skal have været fuldkommen vis paa, at Papiret var skrevet med Tollstadius's egen Haand — en Beretning, Udgiveren af det de la Gardiske Archiv siger, at han har faaet sikker Oplysning om¹⁷⁾. Men denne Forsikring overtyder os ikke om, at ogsaa virkeligen den rette Tollstadius er Forfatter til den ramelske og den delagardiske Copies Original, saalænge vi hverken kunne prøve, hvor sikker hiin Oplysning om Baron Ramels Ord egentligen er, eller hvad Værd Baronens Mening bør tillægges; om han ogsaa har seet selve Papiret, om han har kiendt den forlængst afdøde Præsts Haand, om han har havt Evne og Villie og Leilighed til en streng Undersøgelse, o. s. v.

Sandheden er, at det af Provst Wieselgren offentliggjorte Aftestykke vilde hænge i Luften, uden at dets Herkomst kunde efterspores og paavises, havde vi ikke Baron Funcks og Cores Fortællinger om Kong Gustavs Afsærd i dette Anliggende. Men lader man deres Vidnesbyrd gælde, saa vidt Indblandingen af Tollstadii Navn angaaer, maa man ogsaa lade det gælde om Anledningen til Documentets Forfærdigelse. Man kan i Cores og Sundelius's ovenfor anførte Ord ikke søge nogen Støtte for Aftestykkets Authentie i et af

¹⁷⁾ De la Gardiska Archivet, IX. 157. Anm.

hine Intriger uafhængigt Rygte om Cronstedts Befiendelse til Tollstadius, saa længe det staaer fast, at Rygtet er yngre end, eller dog samtidigt med dem, eller omtrent fra Aarene 1771—1783, i hvilket sidste Aar N. N. Baron Funck døde. Thi da maa det vel erkendes, at Aktstykket og Rygtet høist sandsynligt have en og samme Kilde; især naar vi see i det Mindste den Form, hvori Rygtet er kommet Sundelius for Dren, kiendeligen robe sin Herkomst fra Aktstykket.

Maaskee vil Nogen indvende, at om end det hidtil Befiendte ikke tillader os at føre den ramel=delagardiske Historie høiere op end til omtrent en Snees Aar efter Tollstadius's Død, saa bliver det dog altid muligt, at en ægte Beretning af denne Præst selv virkelig har været til. Denne Paastand lod sig rigtignok ikke giendrive ved positive Beviser; men den kunde være os ganske ligegyldig, da en kun mulig Original har samme Værd for Undersøgelsen, som om den ikke var til; den kan da heller ikke understøtte Troværdigheden af det Aktstykke, der ligger for os, og hvis Sammenhæng med en antagen Original er aldeles ubekiendt. Men man behøver ikke engang at afvise Paastanden, indtil dens Sandsynlighed godtgøres, da Indholdet af det ramel=delagardiske Papir gjør det umuligt, at troe paa dets ærlige Herkomst fra et ægte Vidnesbyrd af General Cronstedts Skriftefader. Det kan allerede vække nogen Tvivl om Rigtigheden af det her beskrevne Forhold imellem Cronstedt og Tollstadius, Grundvolden for hele Fortællingen, at Præsten til S. Jacob og Johannes end ikke nævnes som nærværende ved Generalens prægtige Begravelse. Hofprædikanten Sam. Troilius fungerede ved denne Leilighed, og Riget bifattes i Ridderholmskirken¹⁵⁾; turde

¹⁵⁾ De la Gardiska Archivet XV. 216.

man deraf slutte, at Cronstedt ikke har hørt til Tollstadius's Menighed, saa maatte man forlange Beviis for, at denne desuagtet har været hans Skriftefader. Af Mangel paa tilstrækkelige Data faaer man imidlertid lade dette staae ved sit Værd; men usandsynligt er det, at Præsten skulde to Gange have ladet sig sende i et saa nærgaaende Grinde til en Mand af Stjernroos's Stand og Stilling; og endnu mere usandsynligt, at denne skulde have havt Mordvaabenet hængende paa en bestemt, man kunde næsten sige udmærket Plads i sit Værelse, ret som for dagligen at mindes om sin Daad. Dette vilde forudsætte, at han ikke alene ingen Samvittighedsnag har følt, men endog med et Slags Triumph har betragtet det Vaaben, hvormed han skulde have myrdet en Konge og Herre, som han længe havde tient med Trost og under Omstændigheder, der ellers pleie at sammenknytte Menneskenes Hierter — en Konge og Herre, der i hoi Grad besad den Gave, at vinde sine Omgivelses Hengivenhed. Hertil kommer, at Tjenestmændene hverken nævne Cronstedt eller Stjernroos som nærværende paa den Tid og den Plads, hvor Carl fandt sin Død. Giorde Stjernroos dengang Adjutant-Tjeneste ved Livdrabanterne, som da vare stationerede langt fra Frederiksteen, ved Glommen, kan han maaſkee i denne Egenskab have havt Grinde hos Kongen; men han nævnes ikke, og heller ikke Cronstedt, der desuden neppe kan have havt nogen Forretning i Løbegraven den Aften, da ingen Batterier skulde anlægges. Dette er vel ikke nok til et fuldstændigt Alibi-Beviis, men dog altid nok til at styrke de øvrige Tvivlsgrunde.

Dog, vi ville ikke længere opholde os ved Usandsynligheder, da Fortællingen frembyder Kritiken langt svagere Sider. Udgiveren af det de la Gardiske Archiv indrømmer

vel ¹⁹⁾, at den har Misgreb og Feil, saasom Cronstedts Grad og Grevskab; men han mener, at disse let kunde have været undgaaede af en Falskner, og derfor ikke bevise Falskneri. Denne Bemærkning vilde dog kun have noget at betyde, hvis Feilene vare af den Beskaffenhed, at den rette Tollstadius ligesaa let kunde begaae dem, som en Bedrager kunde undgaae dem. Men det er ikke Tilfældet; thi hvo vil troe, at den virkelige Skriftestader ikke skulde have kiendt sit Skriftebarns Stilling i Samfundet, eller have forverlet saa bekiendte Mænd som Præsident Carl Cronstedt og hans da endnu levende Broder, Rigsraad Jacob Cronstedt? — Og dette maatte han dog, siden han kalder den angrende Synder Greve; han gjør ham endvidere til Oberst, hvad han hverken var 1718 eller 1750: i hiint Aar var han Friherre og Generalmajor, ved sin Død General, Præsident i Krigscollegiet, Seraphimer-Ridder — overhovedet saa bekiendt, ja berømt en Mand, at neppe nogen Samtidig kunde begaae saa grove Feil ved at betegne ham. Stjernroos kaldes ligeledes Oberst; men det var han hverken ved Kong Carls eller ved Cronstedts Død. — Hidrørte slige Feil virkelig fra Skriftestaderen, da røbede de saa stor Mandssløvhed, især saa svag Hukommelse, at hans Vidnesbyrds Troværdighed maatte i høj Grad svækkes. Meget nærmere ligger det, her at erkiende Feil af den Natur, som Memesius har bragt ind i saa mange litteraire Falsknerier, hvis sande Beskaffenhed netop derved er kommen for Dagens Lyg.

Saaledes som det delagardiske Document lader Cronstedts formeentlige Bekiendelse lyde, seer den ud som en Beskrivelse, der søger at gjøre sig troværdig ved at anføre de enkelte Omstændigheder, ikke som en angerfuld Synders

¹⁹⁾ De la Gardiska Archiv. IX. 115. Anm.

Skriftemaal paa Sottesengen. Den forklarer saa omstændeligt Gierningen, for Skriftemaalet ganske uvæsentlige Enkeltheder, at den snarere maatte tiene til at tilfredsstille Præstens Nysgierrighed, end til at lette den Døendes Samvittighed. Og netop disse Enkeltheder bevirke mere end alt Andet den Overbeviisning, at en Falskner har havt sin Haand i Værket; thi om end Kongen var myrdet, kunde han dog ikke være det paa den Maade, som man her lægger den Døende i Munden. Efter denne Beskrivelse skal nemlig Morderen have staaet saa meget høiere, end Kongen, som Marken var over Løbegravens Bund, saa at Skuddet altsaa maatte gaae paa Skraa, fra oven nedad, giennem Kongens Hoved; og dette siger jo netop Documentet ogsaa. Men nu har man et fuldkommen sikkert Vidnesbyrd, der aldeles modsiges dette. Da det er et Hoveddocument, der i det Følgende oftere maa benyttes i Sagen, saa meddeles det her fuldstændigt²⁰⁾.

„Aar 1746, den 12te Julii, Klokken mellem 5 og 6 om
„Morgenen, gif Undertegnede ned i den saakaldte caroliniske
„eller pfalziske Grav ved Graamunkes eller Ridderholmskirken
„i Stokholm, og lode aabne høifalig Hans Majestæt Kong
„Carl den Tolvtes Kiste, hvor vi da befandt samme forinden,
„samt Kroppen, i følgende Stand og Orden: en Madras
„eller Hynde af hvidt Lærred, opfyldt med aromatisk Kryderi,
„laae over Kongens Hoved; derunder og nærmest Ansigtet en
„Dug. Hovedet var bart og uden Hue, men i dets Sted
„omgivet med en Laurbærfronds. Haaret var aldeles ufor-
„andret af en meget lysebrun Farve, saa langt som en Lilles-
„finger, lige opstrøget paa begge Sider, men Bøsen og den

²⁰⁾ Afskrift i Lagerbrings Sammandrag af Svea-Rikes Historia, VI. 3die Afd. S. 10. Anm. Efter Lagerbring i Topographisk Journal for Norge. Fjerde Hefte. Christiania 1793. S. 68. N. Lund eqvist. Stockholms Stads Historia. 1ste D. Stockh. 1828. S. 166.

„øvre Deel skulde. Paa den høire Side, strax nedenfor
 „Lindingen, fandtes en Plasterlap saa stærkt befæstet, at man
 „med Nøie kunde opløste og afdrage den, da derunder saaes
 „og fiendtes en aflang Abning paa tværs heldende mod Bag-
 „hovedet, 7 Linier lang, to bred ²¹⁾; paa den venstre Side, under
 „en anden Plasterlap, var hele Lindingen bortreven og Kan-
 „terne af Benene i saadan Tilstand ²²⁾, at Skuddet nødven-
 „digt maa være gaaet ud derigiennem. I øvrigt var Ansigtet
 „noget forfaldent, Munden noget aaben, og nogle Tænder syn-
 „lige. Under Hovedet vare flere hvide Lærredshynder, op-
 „fyldte med ovennævnte Kryderi. Paa Siderne og paa Ar-
 „mene laae lange hvide Poser, opfyldte paa samme Maade.
 „Armene laags ud med Kroppen, og Hænderne lagte mod hin-
 „anden, bedækkede med hvide Skindhandsker. Skjorten af
 „grovere Slesing ²³⁾, Svøbningen af hollandsk Lærred.“

G. Harleman. Gl. Skæblad. Und. Joh. von Höpfen.

Hvad der i anden Henseende er at bemærke ved dette
 visum repertum, vil finde en mere passende Plads længere
 hen; men det staaer fast, at efter denne Synsforretning er
 det dræbende Skud gaaet horisontalt giennem Kongens
 Hoved, og har det havt nogen Afvigelse fra denne Retning,
 har det snarere været fra neden opad, end omvendt. Skulde
 altsaa den døende Cronstedt virkelig have givet sin Skrifte-
 fader hiin ovenanførte Beretning om Morderens Stilling og
 Skuddets Retning, saa havde han enten sagt Usandhed eller
 virkelig allerede talt over sig.

²¹⁾ En aflång Öppning på tvären lutande neder bak åt hufwudet, lång
 7 linier, bred tvänne.

²²⁾ Så skapade.

²³⁾ Af gröfre Slesing — slesisk Lærred?

I det ramel=delagardiske Papir, saaledes som dette er meddeelt i det de la Gardiske Archiv, have vi altsaa en Afskrift af en ubekiendt Forfatters Opsats, hvori der skal være optaget enkelte Brudstykker af en ubekiendt Original, der tillægges en i 1739 afdød navngiven Præst, men hvis virkelige Forfatter vi ikke kiende. Og dette Papir, som efter det hidtil Bekiendte ikke kan henføres til nogen ældre eller ældre Kilde, end til en uheldig Intrige, der er omtrent en Snees Aar yngre, end den foregivne Forfatters Død, indeholder ei alene Uandsynligheder, men saadanne Feil imod det andenstedsfra tilstræffelige Bekiendte, at en Deel af dem ikke kunne være den Forfatters, Papiret tillægges, en anden Deel ikke hidrøre fra den Mand, af hvem hiin foregivne Forfatter siges at have hørt dem. — Naar hertil kommer, at denne Beskrivelse af Mordet aldeles strider imod troværdige Dienvidners Fortælling om Kong Carls Død, hvilket senere vil vise sig: saa maa man vel spørge, om et Vidnesbyrd af denne Bestaenhed skal have Magt til at stemple to af Kong Carl den Tolvtes tappre Krigere, der stedse havde tjent deres Konge og Fædreland med Trofskab, den ene endog med Udmærkelse og med store Fortienester, som feige, købte Lemmordere? — Eller om der overhovedet kan tillægges det nogen anden Betydning, end at vække den høieste Mistillid til de mange andre uhiemlede Nygter om denne Sag, af hvilke intet staaer frem med den Sikkerhed og Jordring paa at afgjøre Sagen, som netop dette?

Udgiveren af det de la Gardiske Archiv søger en Støtte for det omtalte Documents Troværdighed i den vistnok stødende Uddeling af Krigsskassens Penge imellem de høiere Officerer ved den svenske Armee i det sydlige Norge, som Arveprindsen af Hessen foretog, strax efterat han havde grebet den faldne Konges Anførerstav. Om denne Fordeling har man

vel tidligere hørt tale²⁴⁾; men det er dog først i det de la Gardiske Archiv, at Sagen er dragen frem for Lyset²⁵⁾. Vi ville nærmere gaae ind paa den.

Ganske kort før Kong Carls Død ankom til Strömstad en Sum af 100,000 Daler Sølvmynt, som strax blev tagen i Forvaring af den der fungerende Generalkrigscommissair, Generallieutenant Grev M. J. de la Gardie, af hvem den efter Kongens Død blev udbetalt i Gratificationer til de høiere Officerer, ifølge Ordre fra Arveprindsen af Hessen. I det anførte Bærf findes Grevens Regnskab for disse Penge, deriblandt en Fortegnelse over de Gratificerede, ifølge hvilken Hertugen af Holsten fik 6000 Dlr., Feltmarskallerne Rehnsköld og Mörner hver 12000, General, Baron Dücker ligeledes 12000, General, Baron Drnstedt, 4000, tre Generallieutanter hver 2000, Generallieutenant, Grev De la Gardie 3000, sytten Generalmajorer hver 800, Generalmajor Cronstedt 4000, Oberst Lörnslycht 800, fire og tredive andre Oberster hver 600, fem Oberstlieutanter hver 600, Major Balzar ligeledes 600. Regningen er underskrevet i Strömstad den 14 Januar (gl. St.) 1719 af Feltmarskeren L. Giers, og bilagt saavel med Arveprindsens Ordre, som med Modtagernes Dwitteringer.

Skal nu denne Uddeling bevise noget om Kongens Mord, maa det vel være, at de Mænd, der have taget imod Pengene, have havt Deel i Mordet, d. e. saa godt som alle Hærens høiere Officerer! Der skulde altsaa have bestaaet en almindelig Sammensværgelse imod Kongens Liv. Men dette beviser for meget; thi Pengene ere ogsaa modtagne

²⁴⁾ J. Ex. i „Sverige under Ulrica Eleonora och Frederic I“. Stockh. 1821. S. 6.

²⁵⁾ De la Gardiska Archiv, IX. 133 ff.

af Saabaane, hvem Ingen vil falde paa at ansee for Medvidere i Mordet, saasom Dücker, Cronstedt, Leutrum, men især Hertugen af Holsten, der med Kong Carl saae sit Haab om Sverriges Krone synke i Graven. Overhovedet skal der ganske andre Beviser til at godtgjøre en saa opværende Bemyndning imod en Samling af hæderlige Krigsmænd. — Vilde man sige, at vel ikke alle Modtagerne kunne antages skyldige i Sammensværgelse og Kongemord, men at Mistanke dog maa hvile paa dem, der have faaet mere, end andre deres Ligemænd: saa maa den da falde lige stærkt paa alle disse, nemlig paa General Dücker, Gen. Lieut. De la Gardie, Gen. Major C. Cronstedt, Oberst Törnflycht og Major Balzar (der, eneste Major, faaer lige med de fem Oberstlieutenanter); thi reent vilkaarligt vilde det være, at gjøre en Undtagelse med nogen Enkelt. Nu har man ikke bemyndet Dücker, De la Gardie, Törnflycht og Balzar for Deeltagelse i Kongemord; ja Wieselgren forklarer endog meget sandsynligt, hvad der kan have bestemt de la Gardies Udsærd ved denne Leilighed²⁶⁾; men saa er man heller ikke berettiget til at kaste Mistanke paa Cronstedt, der i dette Tilfælde slet ikke har gjort Andet end de fire Andre, navnlig end de la Gardie: taget imod en større Gratification end den, hans Ligemænd fik.

Desuden, skal Cronstedt have faaet sine 4000 Dlr. som Belønning for at have ladet Bøssen, hvorfor er da Stjernroos, den egentlige Morder, ikke med paa Listen? Det er let nok at svare, at han kan have faaet sine Blodpenge af en anden Kasse, eller deslige; men man gaaer da ind paa Visningernes og Mulighedernes uendelige Mark, hvor den Enes Nei er saa godt som den Andens Ja. Har man

²⁶⁾ De la Gard. Archiv, 9, 165 ff.

maaſkee givet Cronſtedt Betalingen i Form af en Gratification for derved at undgaae Miſtanke, ſaa maatte jo den ſamme Betragtning gjøre ſig gjeldende i Henſeende til Stjernroos. Det vilde deſuden være en latterlig Selvmodſigelſe, af denne Grund at gjøre Cronſtedts Lod fem Gange ſaa ſtor ſom hans Ligemænds, da man jo ſtrax maatte indſee, at netop denne Forſkiel kunde vække Miſundelſe og Miſtanke, — forudſat, at Nogen overhovedet faldt paa at miſtænke et Mord og at lede om en Morder blandt de høiere Officerer. Man tænke ogſaa: Wieſelgren vil ²⁷⁾, at Cronſtedt i Maret 1738 frabad ſig at blive Medlem af Rigsraadet, ikke, ſom hans Hiemmelſmand ſiger, for at undgaae Miſundelſe, men for ei at give Miſtanke Næring; og dog ſkulde han umiddelbart efter at have myrdet Kongen aldeles ikke have taget i Betænkning at drage alle ſine Medofficerers Dine paa ſig ved at lade ſig tildele en femdobbelte Gratification! — Saa ſelvmodſigende dette er, ſaa let er det i Sandhed at forſtaa, at en Mand kunde i det for Sverrigs Rigsraad ſaa kritiſke Aar 1738 betænke ſig paa at modtage en Rigsraadſpott, der vilde udfætte ham for Partiernes Forfølgelſer og det ſekrete Udfkuds Tyranni, ſom ſtyrte de Mænd, i hvis Plads han ſkulde træde. Til en ſaadan Bægning behøver man ingeniſtunde at ſøge hemmelige Grunde. — Krigskaſſens Fordeling ſættes overhovedet aldeles vilkaarligt i Forbindelſe med et formeentligt Kongemord, ſaaſom den har ſin fuldkommen tilſtræffelige Grund i andre Omſtændigheder. Officererne havde lidt meget paa dette norſke Tog; Arveprindsen af Heſſen, ſom gjorde Alt for at vinde Armeen for ſin Gemalinde, nu, da Spørgſmaalet om hendes eller Hertugen af Holſtens Thronbeſtigelſe pludſeligt krævede Svar, maatte da meget let falde paa at bruge den

²⁷⁾ De la Gard. Archiv. 9, 168.

Sum, der siebliffeligt stod til hans Raadighed, til at vinde det heiere Officeerpersonale paa en Maade, som for Mænd af Gre dog ikke var altfor støbende; men dertil var Intet tiensligere, end at tilstaae dem Gratificationer for udstandne Moisommeligheder. Vil man kalde dette Bestikkelse, kan Sagen vel fortjene dette Navn; men Pengene kunde meget vel modtages uden at gielde for Bestikkelse, naar ingen udtryffelig Forpligtelse til at holde med Arveprindsen og hans Gemalinde var knyttet til Gaven og dens Modtagelse. At dette ikke har været Tilfældet, viser Intet bedre, end daværende Generalmajor Silfverhielms Beretning om Armeens Erklæring for Ulrika Eleonora²⁸⁾; da man deraf seer, at de samme Officerer, som kort i Forveien havde modtaget Pengene, blandt dem Silfverhielm selv, ingenlunde havde solgt sig til Arveprindsen, der paa Toget fra Norge i Bahuslehn ikke uden Noie og Opoffrelse af Gnevælden vandt dem for sine Hensigter. Endnu mindre kunne Pengene anses for Beviis paa en Sammenhværgelse imod Kongens Liv; thi utroligt er det dog under alle Omstændigheder, at alle Deeltagerne i Gratificationen skulde være bleve enige med Arveprindsen om at myrde Kongen, uden tillige at blive det om Thronens Besættelse efter hans Død. Silfverhielms mærkelige Beretning viser uimodsigeligt, at ingen saadan Overeenskomst fandt Sted.

Opfattes Krigskassens Fordeling da som det, Arveprindsen i sine Ordre og Modtagerne i deres Dvitteringer udgav den for: en Gratification for udstandne Moisommeligheder, hvorved Prindsens egentlige Hensigt her kan være os ligegyldig: saa bliver det meget begribeligt, at nogle

²⁸⁾ See Feltmarskalk Baron Silfverhielms Beretning om Souverainitetens Afstæffelse ved Armeen, da den kom fra Norge 1718, i *Gjörwells Nya svenska Bibliothek*, I B. sedn. Del. Stkh. 1762. S. 160. 3

Officerer kunde uden al Fornærmelse mod deres Ligemænd faae en større Sum, end disse, de nemlig, som Enhver vidste havde haft større Møie eller større Ansvar, end de Andre. Dette har netop været Tilfældet med de ovennævnte fem Mænd: Dücker havde af alle Generaler, næst Kongen selv, meest Arbeide, baade før og under Toget, med Forberedelserne, Broarbeidet over Svinesund og desl. De la Gardies Ansvar som Generalkrigscommissair, især ved disse Penges Fordeling, var, som Wieselgreen viser, meget betydeligt. Cronstedt, Chef for Artilleriet, maa som saadan have haft overordentlige Strabadser, da Hidbringelsen af det svære Beleiringsstyks, og endnu mere dets Tilbagebringelse ved Beleiringens Ophævelse, var efter alle Beretninger forbunden med de største Møisommeligheder. Dette tør ogsaa antages for Grunden til, at Major Bal har af Artilleriet faaet ligesaa meget som C. P. Schwerin, Oberstlieutenant af samme Baaben, og et Par andre Oberstlieutenanter. Tørnslycht commanderede Fodgarden, der var hos Kongen selv, og uden Tvivl som bedækkende Corps under Arbejderne i Løbegravene havde større Fare og Møie, end de Øvrige; i det Mindste var Garden med den Nat, da Kongen blev skudt; og i ethvert Fald kunde det være af sær Bigtighed for Arveprindsen, at vinde Chefen for Hærens første Corps.

III.

Det synes, at Kritikens Indsigelser²⁹⁾ have gjort selve Udgiveren af det de la Gardiske Archiv vaklende i sin Tro paa den tollstadiiske Historie; i det mindste lader han den saa godt som ganske falde der, hvor han kommer tilbage til Kong

²⁹⁾ See Geijer's Literaturblad, Marts 1838. S. 46.

Carls Død³⁰⁾, og støtter nu sin Mening om Kongemordet paa andre Grunde, navnlig paa den saa ofte paaberaabte Omstændighed, at Kongen skal være funden død med Haanden om den halvuddragne Kaarde, hvilket synes at vise, at han maa have seet sin Angriber, altsaa ikke er falden for en Kugle fra Fæstningen. Det er denne Omstændighed, eller rettere Rygtet om den, der oftest er anført som Grund til at antage et Mord; og vist er det, at var det hævet over al Tvivl, at Carl har uddraget Kaarden, før Skuddet ramte ham, saa vilde det være en stærk Støtte for Mistanken.

Rygtet har forskiellig Form; snart hedder det, at man fandt Kongen med Haanden paa Kaarden, snart med den høire, snart med den venstre Haand paa Kaardefæstet; i sidste Tilfælde altsaa i den Stilling, hvori man almindelig seer ham afbildet; snart med Kaarden halv uddragen. Men de to sidste Dienvidner, Ingeniørerne Maigret og Carlberg³¹⁾, modsiges bestemt denne Fortælling, der overhovedet ifkun i een Beretning hæver sig over det løse Rygtes Kreds. Imidlertid var jo een Beretning ogsaa nok til at give Sagen Vægt, hvis den virkelig var saa paalidelig og troværdig, at man kunde forlade sig paa den; men saaledes forholder det sig ikke. Det er en anonym Beretning om Baron Görz's Anholdelse efter Kong Carls Død, der først kom for Dagens Lys i Maret 1768³²⁾. „Originalen,“ siger Udgiveren, „er i Hendes kgl. Majestæts „Dronningens (Lovise Ulrika's) Manuskriptsamling, skreven af Lafaien Pihlgren, formodentlig i den Hensigt at bevise, „hvor stor Møie og liden Belønning han havde for sin Umage

³⁰⁾ De la Gard. Archiv 14, 161 ff.

³¹⁾ Deres Beretninger ville længere hen blive anførte.

³²⁾ Leenhoms Upplysningar i Svenska Historien. I. Stockholm. 1768, S. 107 o. flg.; paa Tydsk i A. v. Schözers Briefwechsel. I. 230 ff.

„ved dette Tilfælde.“ — — „Hvad Troværdighed Forfatteren
„kan have i en Sag, som virkelig fortæller nogen Opmærk-
„somhed, maa Læseren selv bedømme og af selve Beretningen
„mærke, at Herrer ikke altid fare med Sandhed, og Tienere
„heller ikke altid med Usandhed.“

Næst at henlede Læserens Opmærksomhed paa, at vi hel-
ler ikke her vide, om dette Stykke virkelig hidrører fra den
Mand, det tillægges, ville vi anføre den Deel af den saakaldte
Bihlgréns Beretning, der vedkommer denne Undersøgelse.

„Aar 1718, den 30te November³³⁾ Klokken mellem 9
„og 10 om Aftenen, blev Kong Carl XII. stødt for Frederiks-
„hald i Approcherne, da de Svenske laae og bestøde det danske
„Fæstningsværk Gyldeboe. Saa snart Dødsfaldet til
„Sverriges store Ulykke indtraf, ankom Generaladjutanten Si-
„cker til Kongens Svoger, Arveprinds Frederik af Hes-
„sen, som laae omtrent tre Gierdingvei derfra, paa Adels-
„gaarden Torpum. Prindsen sad til Bords med nogle Ge-
„neraler og Officerer, da Sicker kom ind, uden at lade sig
„anmelde, gik frem og hviskede ham noget i Øret, hvorpaa
„Prindsen gjorde det Samme ved den, som sad ham nærmest;
„og efterat den Ene havde hvisket til den Anden rundt om-
„kring Bordet, stod Herren op med samtlige Gæster og befa-
„lede, at Rideheste strax skulde føres frem. Løsten Bihl-
„grén, som den Dag havde Vagt, fulgte med Prindsen og
„Officererne til Listedalen, hvor Kongen var falden, og
„der var en Hestebaare færdig til at føre Liget bort til
„Hovedkvarteret i en Møllerstue, ved Listedalsstrømmen. Prind-
„sen befalede de tilstedeværende Generaler og Officerer at løfte

³³⁾ Man erindre, at den gregorianske Kalender først indførtes i Sverrig
Aar 1752, og at Forskiellen imellem den og den julianske var i det
attende Aarhundrede 11 Dage. Den $\frac{1}{2}$ gl. Stil er $\frac{1}{2}$ ny Stil.

„salig Kongen paa Vaaren. Og da der stode nogle og tyve
 „Soldater omkring og lyste med Blus, blev man vaer, at han
 „i Dødstampen havde draget Kaarden næsten halv ud, og
 „grebet med den høire Haand saa ivrigt om Fæstet, at man
 „ikke uden Moie kunde stille Haanden derfra. Imidlertid og
 „saa snart det kongelige Liig var bortført, holdt Prindsen Con-
 „seil med Herrerne, paa Stedet, og besluttede, som man siden
 „fik at vide, 1) at ophøre med at beskyde Fæstningen, og 2)
 „at afsende Feltmarskalk Grev Dücker til Sundsborg eller Svine-
 „sund for at forhindre, at Rogen skulde komme over og udbrede
 „Efterretningen om Kongens Død. Men denne Forsigtighed
 „kom for sildigt; thi endnu om Natten deserterede en svensk
 „Lieutenant med en Tambour paa den anden Bei over Glom-
 „men, og bragte Fienden denne vigtige Tidende.“ Der for-
 „tælles nu videre, hvorledes i samme Krigsraad besluttedes at
 anholde den holstenske Geheimeraad Görz, tilligemed Grev
 von der Rath og Sekretær Eklef, hvilke Sidste ogsaa bleve
 grebne i Stockholm; medens Görz, som man vidste var paa
 Beien til Norge, arresteredes i Tanum Præstegaard i Bahus-
 lehn. Thi efter den pihlgrenske Beretning erholdt Oberst
 Baumgarten ved Adelsbanen med Kammerherre, Oberstlieute-
 nant Biørnstiold endnu samme Aften (^{30 November}_{11 December}) Befaling til
 ufortøvet at begive sig paa Reisen for at arrestere Baron
 Görz; hvilket de ogsaa udførte saa rask, at de efter at have
 taget Lakaien Pihlgren med sig fra Torpum endnu samme Nat
 mellem Kl. 4 og 5 om Morgenen ($\frac{1}{2}$ Decbr.) ankom til
 Svinesund, hvor „Grev“ Dücker lod dem passere, efterat de
 havde foreviist deres Passer. Kl. 5 om Aftenen mødte de
 endelig Görz et Stykke fra Tanum Præstegaard, hvor de ud-
 førte deres Grinde paa en Maade, som Forfatteren beskriver
 meget dramatisk, men som ligger udenfor denne Undersøgelse.
 Kun tilføie vi, at efter denne Beretning er Görz bleven

arresteret om Aftenen den 1² Decbr. 1718, og at Bihlgren blev sendt endnu samme Nat til Arveprindsen for at gøre fornøden Melbing, men havde det Uheld at styrte med Hesten og beskadige sig: „hvilket var hans Løn for al hans paa denne „Expedition havde Møie! Baumgarten derimod bekom Görz's „Kaarde med Guldfæste, og Biørnsfiold en Hest osv.“

Dette skal altsaa være et Dienvidnes Beretning om, at Kong Carl fandtes med den høire Haand om Kaardes fæstet og Kaarden halv uddragen; men jeg tager ikke i Betænkning at erklære den for aldeles upaalidelig, i det mindste i Alt hvad der angaaer Scenen ved Kongens Liig. Og dersom Nogen vilde negte den hele Beretning Tiltro, kunde han ikke komme i Forlegenhed for Tvivlsgrunde; thi virkelig gjøre flere Omstændigheder denne fra den almindelige Fremstilling af Görz's Anholdelse³⁴⁾ meget afvigende Beretning mistænkelig. Görz skal ved Anholdelsen have sagt: „Nu er Kong Carl død“ — Ord som i andre paalidelige Beretninger lægges ikke ham, men Grev von der Rath i Stofholm i Munden³⁵⁾; thi Andre, deriblandt saavel de tidligste Beretninger fra Stofholm, som den vel underrettede og ellers troværdige de la Motraye³⁶⁾, ville, at han troede Arrestordren udstedt af Kong Carl selv, hvilket maaskee ogsaa virkeligen vilde have været Tilfældet, havde Kongen da endnu levet³⁷⁾. De la Motraye anfører endog et Brev, som Görz skal have skrevet til

³⁴⁾ F. Ex. i (Mosers) „Rettung der Ehre und Unschuld des Freiherrn von Görz“. S. 257.

³⁵⁾ Saaledes i Beretningen fra Stofholm 4te Decbr. 1718 og 7de Januar 1719, i „Sammlung verschiedener Berichte und Schriften vom Tode Königs Carl des XII.“, osv. S. 23. 26.

³⁶⁾ Voyages du Sr. A. de la Motraye en Europe, Asie et Afrique. — à la Haye 1727. T. 2. 396 ff.

³⁷⁾ Geijer's Teckning af Frihedstiden, S. 29. Lundsblad Carl XII., II. 528, Anm., hvor Rilden anføres.

Kongen med Tilladelse af Officeren, der led ham blive i den Tro, at Kongen endnu var i Live. Hertil kommer, at efter Bihlgren sendtes Officererne umiddelbart fra Dödsstedet strax afsted (^{20 December}~~11 December~~), og anholdt Görz allerede om Aftenen den 1² December; hvorimod vi have et Brev fra Arveprindsen, dateret Torpum d. 1² December, til den i Strömstad commanderende Generallieutenant de la Gardie, hvori denne anmodes om at arrestere Görz; og först den næste Dag, den 2³ December, lader Prindsen ham vide, at Baumgarten og Biörnfiöld ere afsendte for at anholde Baronen; ja Prindsen faaer selv ikke Efterretning om Anhøldelsen för den 3⁴ December²⁸⁾. Dog, vi behøve ikke at opholde os ved denne Deel af Bihlgrens Beretning, da det, der vedkommer os, Fortællingen om hvad der passerede paa Dödsstedet, giver Kritiken Stof nok. Det er saaledes ganske urigtigt, at Kongen blev skudt da de Svenske angrebe Gyldeuløve; thi dette Fort var allerede taget den 8de December ny Stil, altsaa tre Dage för Kongens Död. Derom kan Ingen i Arveprindsens Hovedquarteer have været uvidende; og endnu mindre kunde Nogen, der, som Beretningens Forfatter, selv vil have været paa Dödsstedet, noget Dieblisk staae i denne Bildfarelse, da Kongen faldt i Løbegravnen imellem Gyldeuløve og Hovedfæstningen. Dernæst er den hele Historie om hvad Arveprindsen foretog sig den Nat hverken meer eller mindre end Opdigtelse; thi vi vide med Visshed, at han först den næste Dag, 1² December, kom fra Torpum til det kongelige Hovedquarteer i Tistebalen; at han först da, og der, men ingenlunde den foregaaende Aften paa selve Dödsstedet, holdt Krigsraad og besluttede

²⁸⁾ See Prindsens Breve til De la Gardie i De la Gard. Archiv, IX. 149, og det af 3 Decbr. 1718 til Ulrika Eleonora: *Floderus Handlingar hörande till Konung Carl XII. Historia*, 3 Del. Stockh. 1824. S. 291.

at have Beleiringen³⁹⁾. Mere Sandhed er der heller ikke i Beretningen om Stedet, hvor Kongen faldt; thi dette skeete, som bekiendt, nogle hundrede Skridt fra Frederiksteens Bolde, ikke i Tistedalen; og var han falden der, kunde man ikke føre Liget derfra til Hovedkvarteret, saasom dette ikke var noget andet Sted, end netop i Tistedalen. Heller ikke kan noget Dienvidne have seet en Skare Soldater staae med Blus om Kongens Liig, og dette, ifølge Arveprindsens Ordre, løftet paa en Hestebaare; thi Soldaterne bleve just holdte fiernede fra Stedet og ubekiendte med Kongens Død, saa længe som muligt; Arveprindsen var slet ikke tilstede paa Pladsen, og Liget blev tildækket og forklædt baaret fra Dødsstedet til Hovedkvarteret af Lieutenant Carlberg med en Commando af Garden, der først paa Veien ved et Tilfælde opdagede, hvem det var, de bare. General Baron Dücker — Pihlgren gjør ham urigtigen til Feltmarskalk og Greve — stod den Nat ingenlunde ved Svinesund for at passe paa, at Ingen kom over, men var tilstede i Kongens Kvarteer⁴⁰⁾, og tog næste Dag Deel i Krigsraadet; ja han skal jo endog da have været beskæftiget med at overtale den unge Hertug af Holsten til at rive Befalingen og dermed Hæren til sig⁴¹⁾. Og naar alt dette er sikkert, saa kan det heller ikke forholde sig saa, at Pihlgren med Baumgarten og Biørnskiöld kom til Dücker ved Svinesund; lige saalidt, som man noget andet Sted hører tale om den Lieutenant og Tambour, der endnu samme Nat deserterede over Glommen, hvilket kan siges at have været

39) See Oberst Carlbergs Beretning i „Handlingar rörande Skandinaviens Historia.” I. Stockh. 1816. S. 198.

40) Carlbergs Beretning.

41) Ifølge det Udtog af Ministeren Gr. H. v. Bassewigs Papirer, der under Titel af „Eclaircissement sur plusieurs faits relatifs au règne de Pierre le grand” findes i Büschings Magazin IX. 320.

næsten fysisk umuligt; ikke at tale om, at hele Landet Øst for Floden var besat af svenske Tropper. Til Fæstningen kom den Nat ingen Deserteur⁴²⁾.

Disse Feil ere saa grove, og af en saadan Natur, at intet troværdigt Dienvidne kan have begaaet dem; men dermed falder det hele Vidnesbyrd, altsaa ogsaa den Deel, hvor han fortæller hvad ingen af de sande Dienvidner vide Noget af, nemlig det om den halvdragne Kaarde. Man vover vist ikke for meget ved at erklære denne saakaldte pihlgrenske Beretning for et Sidestykke til den tollstadiske: en senere Fabrication, der har benyttet nogle af de omløbende løse Rygter, og søger at imponere ved at udgive sig for et Dienvidnes Ord.

De Klæder, Kongen bar, da det dræbende Skud ramte ham, bevares i Stokholms Arsenal⁴³⁾. Af deres Tilstand har man ogsaa villet slutte, at han virkelig har grebet efter Kaarden; den høire Handske er meget blodig indvendig, den venstre har kun saa Stænk, Kaardegehængen derimod stærke Blodpletter i Nærheden af Fæstet. Men naar man betænker, hvor let Klæderne kunde plettes ved en saa stærk Blodsudgydelse som den, et Skud tværs igiennem Hovedet maatte forårsage, og især hvor let dette kunde skee dengang, da Liget under Transporten til Hovedkvarteret væltede ud over Baaren: saa kan der af hine Blodpletter nu ikke drages nogen Slutning. Ogsaa den Officer, som førte Baaren, fik sine Klæder besmurte med Blod, uden at han bestemt kunde sige, om det skete, da han opfangede Liget i sine Arme ved Baarens Bæltning, eller da han løstede det af Baaren;⁴⁴⁾ — hvor meget

⁴²⁾ See Commandantens Journal nedenfor.

⁴³⁾ Lundeqvist, anf. St. S. 209. Core, anf. St. II. 234. Braxall, anf. St. S. 81. Reise zweier Neustranken. S. 139, 462.

⁴⁴⁾ See Carlbergs Beretning.

mindre kan det da nu afgjøres, hvorledes Pletterne paa Kongens Handsker og Gehæng ere komne der. Vilde man endelig uddrage nogen Slutning af hine Pletter, saa kunde det ene være, at Kongen, efter at Skuddet havde ramt ham, har grebet med høire Haand til den Side af Hovedet, hvor Kuglen gik ind, og derpaa efter Kaarden — en Bevægelse, hvis physiske Mulighed er mere end tvivlsom, og som i intet Fald kunde antyde, at han havde seet sin Morder for sig. Før Saaret kan han jo ikke have grebet om Kaarden, dersom Blodet i den høire Handske overhovedet skal betyde noget; thi da kunde Blodet fra Saarene netop ikke berøre dennes indre Deel. Der er desuden i Kongens Stilling noget, der modsiges Kaardens Udtagning. Liggende paa den indre Side af Løbegravens Brystværn, med Hovedet og maaskee en Deel af Kroppen over dette, skulde han ikke være sprungen op, men have grebet efter Kaarden imod Morderen, som nødvendigvis maa have staaet udenfor Brystværnet, og hvem han i en saadan Stilling vanskeligt skulde kunne naae; om han overhovedet kunde faae Kaarden ud, eller blot gribe efter den, uden at forandre sin Stilling meget betydeligt, hvilket Dienvidnerne udtrykkeligt benegte. Man har følt dette, og derfor søgt at frelse Traditionen om Grebet efter Kaarden ved at fingere, at Kongen er skudt nede i Løbegraven, og Liget siden lagt op i den Stilling, hvor Carlberg saae det, og hvor da den tragi-comiske Scene skulde være spillet: at Hovedet paa en eller anden Maade er blevet understøttet saa længe, indtil en Contusion af de forbigående Kanonkugler (!) eller en anden Hændelse lod det synke ned i Klappen, saa at man kunde udraabe: „Kongen er skudt!“⁴⁵⁾ Dette fortvilede Infald viser øiensynligt,

⁴⁵⁾ De la Gardiska Archivet IX. 159. 14, 165 Anm. Rättelser och tilläg VIII. Brunius anf. St. S. 134. Lundequist anfører i sin Stofholms Historie I., 291 blandt de Sager, der bevaras i Arsenalet,

hvad de, der engang have sat sig Mordet i Hovedet, kunne falde paa for at faae Bugt med Omstændighedernes haardnakkede Modstand.

Naar vi efter alt det Ovenstaaende maa erklære Fortællingen om, at Carl den Tolvte skulde være funden død med den høire Haand paa den halvdragne Kaarde, for et uhiemlet Rygte, vil det være tilstrækkeligt til at vise dettes Grundløshed, at minde om Maigrets og Carlbergs Beretninger, der længere hen skulle anføres.

IV.

Vi vende os nu til et andet Hovedspørgsmaal: kan Kongen være skudt fra Fæstningen? — Provst Wieselgren har ved Undersøgelse paa Stedet overbevist sig selv om Umuligheden af, at den Kugle, der fældede Kongen, kunde naae ham fra Fæstningen ⁴⁶⁾ — en Dørydning, Lundblads Oversætter deler ⁴⁷⁾. Dette er vistnok et meget væsentligt og vigtigt Stykke i denne Sag; stod det fast, at Kongen ikke kunde skydes af Fienden, saa maa en af hans Egne have gjort det; thi skudt er han! — Men dette Mulighedsspørgsmaal turde være vanskeligt

en Grankæppe (granpåk), som Kongen havde i sin Haand, da Skuddet traf ham. Den blev siden af Kong Frederik den Første forsynet med Selvbeflag og en latinsk Indskrift: at den store og uovervindelige Felt, Carl den Tolvte, førte denne Stav i Haanden, da han faldt ved Frederikshald den 30 November 1718. — Denne Granstav mener nu Udgiveren af det De la Gardiske Archiv, at man har brugt til at holde Kongens Hoved opret, da man lagde ham op paa Brystværnet efterat have skudt ham! — Mærkelige Mænd, disse svenske Store! — Den ene hænger Mordbaabenet op i sin Stue; den Anden lader den Stof, hvormed hans Medsammensvorne understøttede den Myrdedes Hoved, forfølge og bevare til evig Umindelse!

⁴⁶⁾ De la Gard. Archiv. IX. 164.

⁴⁷⁾ Lundblad ved Jenssen II. 671.

gere at besvare benægtende, end de nævnte Forfattere troe. — Først maatte man med Sikkerhed vide, hvad det er for et Legeme, der har giennemboret Kongens Hoved; men her have vi Intet til vor Veiledning uden det, vi vide om Saarets Beskaffenhed. Nu siger jo rigtignok Synsforretningen af 1746, at det indgaaende Saar i høire Tinding er syv Linier langt, to bredt, hvorefter altsaa Ruglen maatte have været temmelig lille. Men saa vigtig for denne Undersøgelse Synsforretningen end er, saa lidet tilfredsstillende den netop i det, den meddeeler om Saarenes Beskaffenhed, de tarveligste og billigste Forventninger. De tre Herrer, der foretog den, vare fornemme Mænd, men ikke Læger, og deres Beskrivelse er langt fra at have en scientifisk Character. Den angiver ikke, hvilke af Hovedets Been der ere giennembrudte, ikke nøiagtigt Stedet, hvor det fremmede Legeme er gaaet ind og ud, ikke Saarets Forhold til Hovedskallens Suturer, ikke om de anførte Maal gielde Abningen i de bløde Dele eller i Benet, ikke Been-splinternes Stilling i det indgaaende Saar, og endelig heller ikke, hvad Indflydelse den lange Tid og de stærke Plasterer kunne have udøvet paa Abningens Giennemsnit. Selv for sagkyndige og øvede Læger vilde det maaskee have været vanskeligt nok, at angive Saarets oprindelige Størrelse aldeles nøiagtigt, 27 Aar efter at Liget var balsameret, ført en lang Rei, upaatvivlelig besøgt netop paa de giennemborede Steder af flere Mennesker, og efter at stærke Hesteplaster i en lang Mærække havde sammenholdt de bløde Dele. Denne Betragtning gjør det umuligt, at fæste ubetinget Lid til de i Synsforretningen angivne Maal; og hertil kommer, at Plasterets møjdommelige Optagelse meget let kan have bevirket en Fremdragning af de indvendige Splinter og andre Dele i det indgaaende Saar, som derved maatte synes mindre, end det i Virkeligheden var, hvis det ikke undersøgtes med større Nøiag-

tighed, end Synsforretningen viser: en Formodning, der vinder i Styrke derved, at hele den venstre Tinding er udspærget, hvilket neppe kunde være Virkningen af et Legeme, der paa Hovedets modsatte Side efterlod et Hul paa syv og to Linier.

Noget efter Kongens Død, imedens Liget for Begravelsen laae paa Carlberg Slot, skal Ansigtet være afformet i Bøx eller Gips⁴⁸⁾; formodentlig er det fra den Masse, de Gipsaftryk hidrøre, der forefindes ogsaa udenfor Sverrige. Forfatteren af disse Blade eier et Exemplar, han har Hr. Justitsraad J. M. Thieles Gørdhed at takke for; det stemmer ganske overeens med den Beskrivelse, Engländeren Core giver af den oprindelige Masse, og kan ikke være yngre, end Synsforretningen af 1746, fordi det fiendelig er taget over et endnu friskt Ansigt, hvis Mund er tæt sluttet⁴⁹⁾. En Afbildning af Hr. Justitsraad Thieles Exemplar findes foran i den tydske Oversættelse af Lundblads Carl den Tolvte, anden Deel; men der seer man Kongen med et stærkt Haar og med et noget andet Udtryk, end Massen selv viser. Heller ikke er Saaret nøiagtigt afbildet. I den Afstøbning, som ligger for mig, og som er udført af nu afdøde Medailleur, Professor Christensen, har det indgaaende Saar, det i den høire Tinding, en Længde af i det Mindste 17 Linier, men en meget forskjellig Brede, fra 6 til 2 Linier. Det synes bevirket ved et meget uregelmæssigt, ja maaſkee ved to Legemer; men Massen afgjør ikke, om disse Maal gielde de bløde Deles Sønderrivelse eller

⁴⁸⁾ Cores Reise durch Polen etc. III. 91. Reise zweier Neufranken. S. 463.

⁴⁹⁾ Jeg bør dog ikke fortie, at det om dette Exemplar af Massen ogsaa hedder, at den skal være tagen over Ligets Ansigt af Sergel, engang da Liget blev besigtiget; og at afdøde Medailleur, Prof. Jacobsen, som da var tilstede og assisterede Sergel, tog en Afstøbning med til Kiøbenhavn. Jeg mangler Data til at oplyse dette fuldstændigt; men viſt er det, at mit Exemplar ifølge de i Terten angivne Omſtændigheder uden al Tvivl maa hidrøre fra Massen af 1719.

Hullet i Hovedets Been. Denne betydelige Afvigelse fra de 1746 angivne Maal bekræfter Tvivlene om Synsforretningens Nøjagtighed og Tilstræffelighed; og vistnok maa man med Prof. Brunius ønske, at der blev foretagen en ny og udtømmende Undersøgelse af Liget, — om det ellers ikke allerede skulde være for seent til at noget paalideligt Resultat kan vindes.

Betragter man Saarets Form i Massen, da fristes man til at formode med samme Forfatter⁵⁹⁾, at det muligen ikke har været en egentlig Kugle, men en Splint af en ved Kongens Side springende Bombe (eller Granat), der har gienemboret hans Hoved; og det er paafaldende, at en Forfatter, som selv indrømmer denne Mulighed, kan med saamegen Iver forfegte Meningen om et Mord. Sæt nu, at Sagen forholder sig saaledes, som han selv siger, at det kan gierne være den forholder sig, saa gielde jo alle Modgrundene aldeles Intet.

Jndtil en saadan Undersøgelse, eller andre sikre Beviser, godtgjøre Urigtigheden af disse Bemærkninger om Saarets Størrelse og Form, kan det dræbende Legemes Maal og Besskaffenhed ingenlunde ansees for afgjort ved hiin Synsforretning af 1746.

Det er dernæst vist, at der fra Fæstningen blev skudt med allehaande Kastevaaben, med Kanonkugler, Kartæsker, Bomber, samt fra Contrescarpen (den bedækkede Bei udenfor Graven) med Musketter, som den Aften første Gang kunde bruges med Virkning mod den nu stærkt fremrykkede Løbegrav; og naar Grev Lynar fortæller os, at Commandanten kun lod affyre een Kanon, endda blot for ikke at lade den staae hen med Ladning, da han maatte forlade den, og at det rimeligviis var dette ene tilfældige Skud, der strakte Helten til

⁵⁹⁾ Brunius, Antiquar. Resa. S. 137.

Jorden⁵¹⁾, saa faae vi her kun endnu et Bidrag til at den ganske ugrundede og løse Snak, der er ført om denne Begivenhed. Men fra hvilken Deel af Fæstningsværkerne det dræbende Skud er udgaaet, kan man naturligviis endnu mindre bestemme, end det dræbende Legemes Beskaffenhed; jeg skulde heller ikke have berørt dette, var det ikke for at advare imod at kaste sig i Mordhypotesens Arme, alene fordi man finder, at dette eller hiint Kort, denne eller hiin Beretning urigtigen har angivet Skuddet som udgaaet f. Ex. fra Overbierget. Indlysende er det ogsaa, at da vi ikke noiaagtigen kiende Fæstningens daværende Værker, som paa forskellige Kort forestilles meget forskellige, men som efter 1718 have undergaaet Forandringer:⁵²⁾ saa er der aldeles ingen Grund til Forundring over, at Skuddet ikke er gaaet igiennem Vanden og Rassen, men igiennem Tindingerne, især da Kongen i Diebliffet jo kan have gjort en ubetydelig Bending med Hovedet. Desuden, var det en Bombesplint, der dræbte ham, er Saarets Retning jo ganske betydningsløs; hvo vil overalt paatage sig at angive alle de Afvigelser fra den lige Linie, de udkastede Legemer kunne tage?

Langt vigtigere er det at vide, hvor og i hvilken Afstand fra Fæstningen Kongen stod; men heller ikke dette kan med Bestemthed udfindes. Da Fæstningens Commandant, Oberst Landsberg, den femte Dag efter Kongens Død rykkede ud for at ødelægge den bortdragende Fiendes Beleiringsarbejder, paaviste en Overløber det Sted, hvor Kongen faldt⁵³⁾. —

⁵¹⁾ N. D. Niegel's Udkast til Tjerde Friedrich's Historie II. 855, Anm.

⁵²⁾ See Ingeniøren E. Hoff's Udkast til en Beskrivelse over Frederikshalds By og Frederikshalds Fæstning i Topograph. Journal for Norge. 4, 86. Jfr. Brunius aaf. St. S. 145 og Bings Beskrivelse over Kongeriget Norge. Alhavn 1796 S. 178.

⁵³⁾ See Landsbergs Journal nedenfor.

Landsberg lod sætte et Tegn der, og senere oprettedes en Triumph- og Mindestøtte⁵⁴⁾, som imidlertid Kong Christian den Siette paa sin norske Reise lod borttage. Der berettes ikke, at da noget andet Tegn anbragtes i Støttens Sted; og det synes, at der i det mindste i Slutningen af forrige Aarhundrede intet saadant fandtes, endskiøndt man endnu paaviste Stedet⁵⁵⁾; men hvad Grund man da havde til at udpege netop denne Plet, er ubekendt; sandsynligviis er det skeet blot ifølge Sagnet, saa at den lille Mindestøtte, der nu atter betegner det, slet ingen Forbring kan gjøre paa at besvare Spørgsmaalet med Sikkerhed. Dens Afstand fra Fæstningens ydre Port angiver Prof. Brunius til 435 Skridt⁵⁶⁾; men om den i Aaret 1718 var den samme, vide vi ikke, da vi ikke kiende den Indflydelse, Fæstningsværkernes senere Forandringer kan have havt i denne Henseende. Efter de sikreste Beretninger, Carlbergs og Commandantens, maa man troe, at Kongen har staaet den fiendtlige Ild meget nærmere. Den Første siger, at han stod i Løbegraven 6 til 8 Skridt fra det Punkt, hvor det alt færdige Brystværn blev giennemskaaet, for at føre en ny Linie frem, der var omtrent 200 Skridt fra Fæstningens Udenværker. Efter den stilistiske Sammenhæng maa Carlberg dermed formodentlig mene Begyndelsen af den nye Linie, der hvor den gik ud fra den gamle Linie, altsaa saa Skridt fra Kongens Standpunkt. Dette bekræftes deraf, at denne Linie var den sidste; thi næste Dag skulde Breschebatterierne anlægges,

⁵⁴⁾ Den beskrives udførligt i Joh. Schröders Skrift: Kort historisk Beskrivelse over Frederikshald, paa Niim sammenfæven o. s. v. Kbh. 1727. S. 108. Derefter i Gebhardis Danmarks Historie, dansk Overs. VI. 31, Anm. jfr. Brunius anf. St. 146.

⁵⁵⁾ See Coxes anden Reise S. 90.

⁵⁶⁾ Efter Roosens Kort over Frederikshald er Afstanden imellem Støtten og den nærmeste Vinkel af Fæstningsværkerne kun 250 Alen.

og det stemmer meget nøie med Commandantens Journal, ifølge hvilken han om Morgen den 10de December n. St. aflog Linies Afstand fra Fæstningen til 300 Skridt, men fandt næste Dags Morgen, den Dag, da Kongen blev skudt, at den var „avanceret meget mere“. Den nye Linie, hvor mange Soldater arbejdede paa samme Tid, som Kongen blev skudt, gjorde en spids Vinkel med den gamle Linie, paa hvis Brystværn's indre Side Kongen stod, eller laa saaledes, at Hovedet ragede høit nok op over Kronen, til at de udenfor arbejdende Soldater kunde see det. Deraf følger, at Kongens Hoved har været omtrent lige saa meget udsat for den fiendtlige Ild, som Soldaterne i den nye Linie, af hvilke mange den Aften bleve dræbte; og dersom en Morder da havde sneget sig saaledes uden om Brystværnet, at han kunde skyde Kongen uden at sees af de Officerer, der stode paa Bunden af den gamle Linie: saa udsatte han sig ikke alene selv for den største Livsfare, men maatte endog have udført sin Udaad i en Mængde Soldaters Paasyn. Pladsen var nemlig oplyst af Begrandse paa Fæstningen, og udfastede Lydkugler, saaledes at Soldaterne i den nye Linie endnu bedre maatte kunne see Morderens hele Person paa Marken imellem den nye og den gamle Linie, end de saae Kongens Hoved over Brystværnet; især da Carlbergs Beretning snarest lader formode, at Kongen har staaet paa den spidse, ikke paa den stumpe Vinkels ene Been, altsaa meget nær ved Soldaterne i den nye Linie, som ikke løb synderligt langt ud fra den gamle. Den gamle Linie, der var anlagt paa Pladsen imellem Fortet Gyldenløve og Hovedfæstningen, gik ind imod denne; — thi den var jo Natten mellem 10 og 11 December avanceret meget nærmere. Den maa have haft Brystværnet paa venstre Side af dem, der vendte Ansigtet mod Fæstningen; thi det dækkede for Skud fra de to Forter Dverbierget og Stortaaet. Naar nu Kongen steg op paa Brystværnets indre

Side og støttede sit Hoved paa sin venstre Haand, synes den høire Side virkelig at have været mere udsat for Ilden, end den venstre — hvis der overhovedet skal lægges nogen Vægt paa Skuddets Retning, der kan være bestemt ved tusinde Tilfældigheder.

Lægger man hertil, at hverken Malmgret, Carlberg eller Landsberg, tre af hverandre ganske uafhængige Vidner, have studset ved Dødsstedets Afstand fra Fæstningen, eller yttret nogen Tvivl om Muligheden af, at Kuglen kunde være kommen derfra: saa synes det noget dristigt, at bestride denne Mulighed nu, da vi hverken vide, hvor stort, eller af hvilken Form det dræbende Legeme har været, eller hvor Kongen stod; eller om det Mindesmærke, der nu skal betegne Stedet, har nogen anden Hjemmel for sin Plads, end Traditionen; eller om ikke Fæstningsværkernes Forandring ogsaa bør tages i Betragtning, — altsaa heller ikke kunne benegte, at Kongen har staaet indenfor Virkningen af Musketilden, end sige af Ilden fra større Skudvaaben.

Prof. Brunius, og med ham flere, see en Grund til Mistanke deri, at der ikke foretoges nogen Undersøgelse om Kongens Dødsomstændigheder, uagtet man almindeligen nærede Mistanker om et Mord.⁵⁷⁾ Ja, var det virkelig saa, at der i Leiren for Frederikshald strax efter Dødsfaldet opstod Mistanke og yttredes saa lydeligt, at den nødvendigst maatte komme de Befalende for Øre: da vilde selv det Hæstvært, hvormed Beleiringen strax hævedes og Bortmarschen foretoges, ikke ganske kunne undskylde en slig Forsømmelse. Men man skal have svært ved at godtgjøre denne Betingelse; thi netop de første Uttringer og Beretninger om Dødsfaldet røbe aldeles ingen Mistanke af den Art. Hverken i Grev M. J. de la Gardie's og

⁵⁷⁾ Brunius Antiquar. Resa S. 112.

Hallenstjernas Breve af $\frac{2}{13}$ og $\frac{14}{25}$ December 1718 til Grev Carl de la Gardie⁵⁸⁾, eller i Baron Rosenhanes Dagbog⁵⁹⁾, eller i General Leutrum's Optegnelser⁶⁰⁾, eller selv hos den Kongen ubetinget hengivne Tiener Joh. Hultman⁶¹⁾, hverken i den franske eller den engelske Gesandts Beretninger,⁶²⁾ findes mindste Spor til Mistanke. Heller ikke de første Overløbere, der ankom til Fæstningen, tænkte paa andet end et sædvanligt Krigsuheld; og at dette var den almindelige Mening strax efter Kongens Død, vise de ganske uafhængige Forfattere De la Motraye og Limiers, af hvilke den Forstnævntes Troværdighed længere hen vil blive omtalt, og den Anden netop for Slutningen af sit Værk benyttede meget gode Materialier, der uden Tvivl hidrorte fra den hollandske Gesandt Rumpff. Thi ingen af disse Forfattere, der skreve inden Rygtet om et Mord beviisligen er opkommet, omtale det. De fortælle Kongens Død med naiv Sikkerhed saaledes, at man føler, at de ikke kunne have hørt den fremstillet eller omtalt som andet, end en sædvanlig Krigsbegivenhed⁶³⁾.

Senere har man vel paaastaet, at Mordrygtet opkom

⁵⁸⁾ De la Gard. Archiv. IX. 146. 14, 132.

⁵⁹⁾ Skandinav. Handlingar, IV. 311

⁶⁰⁾ „Einige Papiere aus der Verlassenschaft des General Carl Frhr. v. Leutrum“ i Schlözers Staatsanzeigen 6 B. 24 S. S. 453 ff. Leutrum var da Generalmajor i svensk Tjeneste; og commanderede den Afdeling af den sydlige Hær, der fra Wermeland brød ind i Norge imod Blatier Skanse.

⁶¹⁾ See I. D. Hultmans Annotationer öfver Konung Carl XII's Hjeltebedrifter, hos Floderus, Handlingar till Carl XII. Hist. I, 127.

⁶²⁾ De la Gard. Archiv. 14, 169. Fr. v. Raumer, Geschichte Europas seit dem Ende des 15. Jahrhunderts VII. 221, Anm.

⁶³⁾ Voyage de M. de La Motraye ans. St. De Limiers, Histoire de Suede sous le regne de Charles XII. T. 6. Amsterdam 1721. S. 229.

strar efter Kongens Død⁶⁴); men de Beviser, man anfører for denne Paastand, synes meget svage. Lagerbring fortæller 1778, at ved Dronning Ulrika Eleonoras Kroning i Upsala holdt Archiater Rudbeck den 18 Marts 1719 en Tale paa svenske Vers, hvori de Ord, at Skuddet var ikke dansk, gav Anledning til nogen Murren, som dog dæmpedes ved et Slags Forklaring⁶⁵). Men ikke at tale om, at disse Ord da i et hvert Fald ene kunne menes at antyde en Mistanke hos en enkelt Mand, et Fierdingaar efter Kongens Død, saa er Lagerbrings Fortælling altfor løs og overfladisk til at man kan bygge nogen Slutning paa den. Dertil maatte vi have selve Rudbecks Vers for os. Hvor let kan det ikke være, at det Hele svinder ind til en Misforstaaelse af en noget dristig poetisk Figur, f. Ex. „Ikke et dansk Skud har lagt ham i Graven, men Herren har kaldet ham“, eller deslige. Man kan jo meget vel tænke sig, at Bendingen kunde bringe Tilhørerne til at studse, uden at det af Taleren enten har været sagt eller antydet, at Kongen skulde være myrdet. Overhovedet bør Rudbecks Ord ikke komme i Betragtning, saa længe vi kun kende dem af Lagerbrings 60 Aar yngre Fortælling; thi Alt kommer her an paa de enkelte Ord selv, og Lagerbring, som, uden at ville vedgaae det, er fuld af Mistanker, som kaster skæve Blik til Høire og Venstre, som vinker og strax tager Vinkene tilbage, for atter hemmeligt at pege til samme Side, eller til en anden — Lagerbring har kiendelig stillet sit Referat saaledes, at Rudbecks Ord derved blive mistænkelige; uden at det dog ligefrem siges, at de virkelig vare det, hvad han vel ikke

⁶⁴) Til disse „senere“ Ittringer regner jeg ogsaa en Billet, som findes S. 114 i anden Deel af *Vertraute Briefe eines schwedischen Officiers an seinen Freund in Wien*. Görlitz 1811; thi at dette hele Bærf er en Roman, behøver ikke at bevise.

⁶⁵) Lagerbring, Sammandrag af Svea Rikes Historia. 5, 15.

skulde have undladt, om han selv for Alvor havde fundet nogen Grund dertil.

Betydeligere synes følgende af Brunius efter en haandskreven Kilde anførte Citat at være: „Om Hans Majestæts Død gif da adskillige Rygter. Nogle meente, at han var bleven tagen af Dage paa en forræderisk Maade, eftersom Ruglen var gaaet ind paa den ene Side og horizontalt ud paa den anden, giennem Tindingen, hvilket formeentes ei at kunne være skeet, hvis Skuddet har været fra Fæstningen“⁶⁶) Saa længe vi imidlertid ikke vide, hvilken Tid dette „da“ skal betegne, eller hvem det er, der taler, eller naar hine Ord ere nedskrevne: — man skulde af Beskrivelsen over Skuddets Retning fristes til at holde den for yngre, end Synsforretningen af 1746 — saa have vi heller ikke her noget Beviis for Rygtets Tilværelse og Almindelighed i Leiren strax efter Kongens Død. Og hvad Braxalls Fortælling om Grev (H. H.) Lievens Ord 1774 angaaer⁶⁷), da sige de kun, at „den hele Armee troede ham dræbt af en ubekendt Haand“ og; ere desuden, tillige med den hele Fortælling, udsatte for altfor mange kritiske Tvivl, til at man kan antage Sagen derved afgjort imod de sikkre, samtidige Vidnesbyrds Tausched. Det gielder vel for en Regel i historisk Kritik, at Vidneres Tausched ikke modbeviser et Factum; men dog altid med Indskrænkning. Hvor der var den største Opfordring til at omtale, eller i det mindste antyde det formeentligen Påsefæde, om ikke for andet, saa for at modsigte det: der maa mange af hverandre ganske uafhængige Vidners Tausched om Rygter, som ingen Frygt eller

⁶⁶) Brunius anf. St. S. 135, efter et Haandskrift: Anmärkningar öfver Tillståndet och Förändringen i Sverrige efter K. Carl XII.'s Död, gjorde hos R. R. Carl Gyllenborg af Förmåne Män.

⁶⁷) Braxall anf. St. S. 100.

andre Hensyn kunde afholde adskillige af dem fra at berøre, gielde for et stærkt Beviis paa, at de virkelig ikke kiendte dem.

Kan det ikke godtgjøres ved stærkere Beviser, end de hidtil anførte, at Rygtet opkom strax efter Dødsfaldet og blev almindeligt i Leiren, — ere vi altsaa forpligtede til at see bort fra denne Paastand, saa bliver intet Paafaldende i Manglen af en Undersøgelse; thi hvem falder det dog ind, at foretage en juridisk og scientifisk Undersøgelse over en Mands, var det endog en Konges Død, der i Fiendens heftigste Ild faaer en Kugle giennem Hovedet? Havde man ikke bag efter faldet paa at betvivle Skuddets ærlige Herkomst, vilde Ingen have savnet en saadan Undersøgelse; thi da var der jo ingen Anledning til at tænke andet, end at nu var endelig den Ulykke indtruffen, som man naturligen maatte vente vilde ramme en Mand, der gjorde sig en Fornøielse af at stille sig til Skive for Fiendens Skud.

Rygtets Oprindelse kan ikke angives; men det tidligste Aar, hvortil man med nogen Sikkerhed kan henføre dets almindelige Udbredelse, er 1722. Da faldt Generaladjutanten Siquier i en lidelig Feber og raabte i Vildelse ud paa Stofholms Gader, at han havde dræbt Kongen⁶⁸⁾. Voltaire vil, at dette Rygte dengang udbredte sig i Tydskland; og er det rigtigt, som Hojer beretter, at det især understøttedes af det russiske og det holsten-skielske Hof⁶⁹⁾, hvem jo Carls Død og Efterfølgerens Afsæd aldeles ikke var tilpas,

⁶⁸⁾ Lagerbring, Sammen drag anf. Et. Voltaire, Hist. de Charles XII i den samlede Udgave af B. & Bærker, Gøtting 1785, S. 314, De la Motrayes Anmærkninger til Voltaire, hvilke jeg kun kiender i en italiensk Oversættelse af B. & Charles XII. Venezia 1739, til hvis anden Deel hine Anmærkninger ere samlede som et Tillæg.

⁶⁹⁾ A. Hojer, Leben Friedrich des Vierten I., 336.

jaa turde dette Bink ikke være at foragte. Men dette være nu som det vil, jaa er det vist, at fra den Tid forsvandt Rygtet ikke mere, og at man hyppigst nævnedes Siquiers Navn i denne Anledning, dog med nogen Tvivl, og med allehaande mistænksomme Blik til Andre; kort, man vilde ikke mere opgive denne Mistanke og vidste dog ikke ret, hvem man skulde udpege som Morderen. At imidlertid den svenske Regiering dengang, altsaa da Rygtets Tilværelse og almindelige Udbredelse bliver nogenlunde beviislige, ikke har ladet det gaae uændset hen, men virkelig søgt Oplysninger om Kongens Død, seer man af Maigrets Brev af 23 October 1723 til Gedda, den svenske Gesandt i Frankrige, der paa Opfordring havde desangaaende henvendt sig til ham og en anden fransk Officeer⁷⁰⁾; ja der skal endog være nedsat en Commission til Undersøgelse af Rygtets Oprindelse og Grund, men som ikke kom til andet Resultat, end at det beroede paa tom Snak eller ondskabsfuld Opdigtelse⁷¹⁾.

V.

Endnu maa nogle Smaagrunde berøres, der almindeligen anføres for at understøtte Mistanken om et Mord. Carl skal paa den ulykkelige Adventsøndag imod Sædvane have været mørkt stemt, og om Morgenens have opbrændt en Deel Papirer, hvilket synes at vise, at han har ventet en Ulykke og maaskee faaet Bink om en Sammensværgelse! — Nu, hvorfor skal et mørkt Lune just betyde dette? Krigsmænd, som have havt god Leilighed til at gjøre Erfaringer om Phæ-

⁷⁰⁾ Handlingar till Skand. Hist. 3, 200.

⁷¹⁾ (Jahmann) Leben und Thaten des Königs von Schweden Frederici, Landgrafens zu Hessen Cassel. Grff. und Leipzig. 1736. S. 812.

nomenerne ved en voldsom Død, ville paastaae, at en uforklarlig indvortes Uro ikke sjelden spores hos dem, hvis sidste Time nærmer sig. Er dette Overtro? Maaskee, maaskee ikke; hvo fiender Stemningernes Grund i Siælens Dyb? Desuden var der i Carl den Tolvtes Stilling mere end nok, der kunde fremkalde alvorlige Tanker. Man tænke blot paa Underhandlingerne med Czaren, som det rimeligviis ingeninde har været hans fulde Alvor at føre til Ende, og som dog nu vare saa vidt fremmede, at han neppe vilde kunne undgaae et bestemt Svar, da Hovedunderhandleren Görz selv var paa Veien til Norge; og naar man overhovedet vil gaae efter Indholdet af de Paspirer, Kongen brændte, saa ligger det alle Dage vel saa nær, at tænke paa disse Underhandlinger, som at fingere hemmelige Advarslar om Sammensværgelser og Mordplaner. Det sidste er ikke Andet end puur Visning, hvorimod hiint dog kan støtte sig til det, vi vide om Görz's Brevverling med Kongen i Maret 1718. I Motiverne til Dødsdommen over Sverriges ullykkelige Størvejr⁷²) paaberaabes Breve fra ham til Kongen af 28de Februar, 19de April, 4de Mai, 18de October, 23de November, gammel Stil sandsynligviis; altsaa indtil saa Dage før Kongens Død, og af hvilke det sidste vel netop maa være kommet i Carls Hænder en af hans allersidste Levedage. I disse Breve raader Ministeren ham at fortsætte Krigen, uagtet han ikke var uvidende om de svenske Generalers og andre Stores modsatte Mening, samt lover at indrette den ålandsske Tractat (med Rusland) saaledes, at Kongen skulde beholde fri Haand til at bryde den og begynde Krigen igien efter sin Leilighed. Dette Brev beder Görz udtrykkelig Hans Majestæt om at brænde.

⁷² De findes i Udlog og som Bilag til de la Motrayes Reisevært. 2, No. 4, S. 35.

Lagerbring vil⁷³⁾, at Kongens Død var forud aaret, og at en fornem Officeer i Leiren for Frederikshald bebudede hans Død til den 30te November (gl. Stiil). Dette siger Lagerbring, der altfor meget var sin Tids Søn, til at han skulde troe paa Aelster; men mener han, at Mandens Kundskab om en hemmelig Aftale har bødet paa hans Mangel af Spaadomsgave, saa har han gjort ganske klogt i at sige dette i forblommende Talemaader; saasom han med rene og klare Ord ikke vilde faae Nogen til at troe, at den, der havde været indviet i en saadan Hemmelighed, skulde have fladdret af Skole. Den hele Anekdoten hører hjemme blandt de tolv Legioner Aelster, stikkelige Folk have havt efter enhver mærkelig Begivenhed, og som alle kun lide af een Feil: den, at de komme bag efter.

Endvidere skal Mistanken styrkes ved de Modsigelser og Feil, Beretningerne om Ulykken og Plan-Kortene over Beleirningen indeholde⁷⁴⁾; thi, siger eller forudsætter man, disse Feil ere forsætligge Usandheder, udsprede for at lede Meningen paa Bilsdpor, og den der lyver, maa have sine Grunde til at frygte Sandheden! For at møde denne Bemærkning behøver man ikke engang at blive staaende ved en simpel Afvisning af Over-Sætningen, indtil der føres et af selve Bilsdforelserne uafhængigt Beviis for deres Forsætlighed; thi de ere samtligen saadanne, som meget vel kunne forklares paa anden Maade. Det skal være vitterlig Usandhed, naar man lader Kongen dræbes af en Falkonettugle, af en Skraakugle, en Kugle saa stor som et Dueæg osv., da Synsforretningen af 1746 viser, at det maa have været en lille Kugle. Men man veed, som ovenfor beviist, endnu ikke, hvad det har været for et

⁷³⁾ Sammen drag, anf. St.

⁷⁴⁾ De la Gard. Arch. 14, 166 173. Brunius, Antiq. Resa 133, 139. Lundsblad ved Majer v. Jensen-Tusch 2, 568.

Regeme, der fløi igiennem Heltens Hoved; altsaa kan en overfladisk Betragtning af Saaret — og en anden blev jo ikke foretaget — meget vel være Skyld i en utilregnelig Wildfarelse, hvis overhovedet en saadan finder Sted. Det Samme gielder om de modsigende Angivelser af Skuddets Retning; og netop her maa man føle sig stærkt opfordret til at protestere imod, at Feilene udgives for andet end Feiltagelser, fordi Bedkommende gjøre en ganske utilladelig Forskiel imellem de Feilende: hvad der hos Maigret skal være forsættelig Usandhed, skal hos Carlberg, mod hvem man ingen Mistanke nærer, være en Wildfarelse, en ung Mands Mangel paa skarpt Blik, en Hukommelsesfeil. Men der bør være een Ret over Alle: har Maigret løiet, saa har Carlberg, saa have De la Motraye og Leutrum, saa har Hultmann, saavel som Magistraten i Frederikshald, ogsaa løiet; thi alle disse lade Skuddet gaae ind af den venstre, ud af den høire Side, da Synsforretningen af 1746 dog uimodsigeligt viser, at det Omvendte har været Tilfældet. Og hvorfor skulde man vel lyve i denne Henseende? Det er aldeles ikke vist, at Kongens Stilling ikke tillod Skuddet at gaae ind af hvilkensomhelst Side. — De almindelige Plan-Kort over Beleiringen have vist nok Feil, men ingen, der berettiger til at kalde dem falske, eller til at paaastaae, at de ere saaledes indrettede for at overtyde Almeenheten om, at Kongen kunde skydes fra Fæstningen, eller at de overhovedet have anden Hensigt, end at give et Billede af Begivenhedens Skueplads, saa godt man selv havde det. Det maatte da være, at man kunde godtgjøre en planmæssig Bestræbelse efter at fastholde et Kort, hvis Feil vare andre og større, end at de kunde hidrøre fra Wildfarelse. Men dette kan man neppe, thi just de to Kort, man heftigst har angrebet, ere saa forskjellig, at de modsige hiin Forudsætning, og dog saa gamle, at de hidrøre fra de med Begiven-

heden Samtidige, det ene endog bevilsligt fra Deeltagerne i Frederiksstæens Belæring. Saavidt mig bekendt, er det ældste Kort det af Joh. Bapt. Homann, altsaa ældre end 1724. Det angiver urigtigen Kongens Stændpunkt i den yderste Ende af den nye, ufærdigte Linie, meget nær den heelt fortegnede Fæstnings Værker. Men hvad beviser dog dette, uden at Homann har havt ligesaa upaalidelige Kilder til dette, som til saa mange af sine andre Kort; og hvo vil overhovedet i de talrige Feil og Fortegninger paa hiin Tids Kort see forsættelige Usandheder? Det er Homanns Kort, eller dets Kilde, der atter er aftrykt i *Theatrum Europæum*⁷⁵⁾, og i Heubels tydske Oversættelse af Nordbergs Carl den Tolvte⁷⁶⁾. Et ganske andet Kort findes hos De la Motraye, meddeelt ham af Officerer fra Belæringshæren⁷⁷⁾. Det giver en Tegning af Fæstningen som ligner Roosens lille Kort af 1830 mere, end det Homannske, og Løbegravenes Retning stemmer ogsaa meget bedre, end paa hiint, med Carlbergs Fortælling om Kongeligets Transport fra Dødsstedet til Hovedkvarteret. Foraauidt har dette Kort Fortrin; men det viser tillige en Skudlinie fra Udenværket Overbierget til Dødsstedet, der neppe kan være rigtig efter hvad vi nu vide om Skuddets Retning, især da en i hiint Udenværk tilstedeværende Artillerist skal have sagt, at derfra skete intet Skud hiin Aften⁷⁸⁾. Formodentlig er det ogsaa paa dette Kort, eller dets Kilde, at en Officeer skal

⁷⁵⁾ *Jubilæum Theatri Europæi*. Das ist der die Geschichts-Erzählung von Einhundert Jahren beschließende 21ster Theil derselbigen. Jrf. a. M. 1738. S. 455 ff.

⁷⁶⁾ 2ter T. S. 748.

⁷⁷⁾ De la Motraye, *Voyages* II. 395; jfr. hans Noter til Voltaire's Carl den Tolvte i den italienske Oversættelse, S. 60.

⁷⁸⁾ Ceres anden Reise, anf. St. S. 91.

have skrevet: „das ist nicht wahr“⁷⁵⁾, hvilket vel vil sige, at han ikke troede Kongen skudt fra Overbierget. Men om og saa var, om De la Motraye, eller hans Hiemelsmand, har feilet i at betegne det dræbende Skud som udgaaet fra dette Fort, beviser det jo hverken meer eller mindre, end at han har feilet. At De la Motraye i saa Fald er faret vild i god Tro, kan der ingen Tvivl være om; han har sagtens ladet sig lede paa Bildspor af sin Overbeviisning om Skuddets Retning fra Benstre til Høire. Havde hans Hiemelsmand forsætlig villet lede ham vild, saa var der dog ingen Grund til at angive Skuddet just som udgaaet fra dette Sted.

Oversætteren af Lundblads Værk har som Bilag til 2den Deel givet en Skizze af Beleiringen 1718, der ikke er ledsaget med nogen Forklaring om sin Natur og sine Kilder, men som ved nærmere Undersøgelse let erkiendes at være en ikke meget kritisk Sammenstilling af Gammelt og Nyt. Med Lundblads Original følger ogsaa en Plan af Fæstningen og dens Omgivelser; men det siges udtrykkeligt, at den er dannet efter de gamle Korts Tegning af selve Fæstningen, af en Plan over Beleiringen 1718, der er laant fra det svenske Krigsarchiv, af Noosens lille Kort over Frederikshald af 1830, og endelig af Diensvidnernes Beretninger. Istedetfor denne har Oversætteren givet en Tegning af Fæstningen, som den nu er, formodentlig efter Noosen, men da rigtignok ingenslunde nøiagtig; derimod har han ladet Beleiringsarbejderne staae efter Lundblads Skizze, hvorved mange af Maalene ere forrykkede. Saaledes er det Punkt, hvor Krigsarchivets Plan lader Kongen falde, hos Lundblad kun 175 Alen fra Fæstningens nærmest fremspringende Vinkel, imedens den hos von Jønsen, der har denne Deel af Fæstningen ganske ander-

⁷⁵⁾ Lagerbrings Sammandrag af Svea-Rikes Historia, 4, 3. S. 6.

ledes, er 300 Alen. Betynderligt er det ogsaa, at Skizzens Maal aldeles ikke stemme med Oversættelsens Text. Denne angiver (II. 562) Afstanden imellem Fortet Gyldebove og den bedækte Bei til 695 Alen, da den dog efter Skizzen ikke engang er 500 Alen; og imedens Texten (II. 571) bestrider den Mulighed, at en Geværkugle fra den bedækte Bei kunde saaledes giennembore Kongens Hoved i en Afstand af imellem 3 og 400 Skridt, angiver Skizzen denne Afstand knap til 300 Alen. Vistnok ere disse Egenheder ikke vilkaarlige, saa lidt som Kortet overhovedet bør anses tegnet til Fordeel for Oversætterens Mening om et Kongemord; men hvad Ret har man da til at besydlde de andre Feilende for at fare med vitterlig Usandhed?

Ogsaa Hærens pludselige Opbrud efter Kongens Død, da Fæstningen alt laae in extremis, og Heltens Død raabte lige saa høit om Hævn, som Gustavs fordom paa Lügens Sletter, skal gielde for et mistænkeligt Tegn. Seer det ikke for al Verden ud, som om en Morkets Gierning havde jaget dem Rædsel og Feighed i Hjertet!⁷⁹⁾ — Virkeligt? Krigsmænd, hærbede i alle Farer, hver Dag Vidner til Dødens Høstarbejde i deres Rækker, dertil Sammensvorne, der alt maatte have faaet Bugt med Samvittighedens Paamindelse — de skulde være bleve saa rædde nu, da det Betænkte var udført, at de løb over Hals og Hoved bort fra Gierningsstedet? — Men der behøves slet ingen kunstige Forklaringsgrunde til at forstaae Opbruddet; det ligger paa flad Haand, at Alle vare fiede af denne evige Krig, især af dette norste Tog og dets usigelige Moisommeligheder. Og hvad navnlig Hærens nye Anfører, Arveprindsen af Hessen angaaer, saa maa vel General Leutrum selv see til, om

⁷⁹⁾ Saaledes omtrent Brunius, anf. St. 112.

det kan være rimeligt, at han skulde have ønsket Beleiringens Fortsættelse⁸⁰⁾; men der laae i de politiske Forhold, da det galdt om Sverrigs Krone og om at komme Medbeileren i Forkøbet, fuldkommen tilstrækkelig Grund til et saadant Skridt. Arveprindsen maatte have Hæren sig og sin Gemalinde hengiven, og i Sverrig; derfor stræbte han at vinde de høiere Officerer med Krigskassens Penge, og ved at føle deres Ønske om at komme hjem. Paa Carls Planer, paa Sverriges Bæredighed, er der ikke tænkt meget efter Heltkongens Død.

Kun Et er der, som i første Dieblis kan bringe den Ulykdede til at studse, ihvorvel det ved nærmere Betragtning dog Intet siger. Det er Carlbergs Ord om Oberstlieutenant Grev Posse's uventede Spørgsmaal strax efter Kongens Død, da han og en anden Grev Posse kom for at hente Baaren i en betydelig Afstand fra Stedet⁸¹⁾. „Er Kongen skudt?“ spurgte Greven, da Carlberg raabte, at man strax skulde skaffe en Baare for en skudt Officer. Carlbergs Forundring over, at Rygtet om Ulykken allerede havde udbredt sig saa hurtigt og saa vidt, finde vi meget naturlig; men hvad siger Grev Posse's Spørgsmaal dog i Grunden Andet, end at han har havt et rigtigt, og dertil et meget naturligt Indfald? Han vidste, at Kongen var i Løbegraven, at Ilden fra Fæstningen var yderst heftig, at Kongen altid udsatte sig paa det Yderligste; og nu komme to Officerer, ikke Soldater, — man kan tænke med mere end almindelig Bevægelse i Ord og Udsærd; de forlange med høj Røst en Baare til en skudt Officer, der altsaa maatte være en betydelig Mand: hvad mistænkeligt er der da i, at Greven falder paa det Rette?

⁸⁰⁾ Centrum's Optegnelser i Schlözers Staats-Anzeigen VI. 466.

⁸¹⁾ See Carlbergs Beretning nedenfor.

VI.

Dog, hvad nytter det at stride mod Mistanken, naar man endog kan paavise Kongemorderne! Vistnok, kunde man det, da var det spildt Meie at rokke ved alle de andre Grunde; men seer man de Anklagede ret under Dine, vil man neppe finde endog saa meget Mistænkeligt ved dem, at selv en streng Forhørdommer kunde beqvemme sig til at belægge dem med personlig Arrest.

For Cronstedts og Stjernroos's Vedkommende tor det Intetsigende i Beskyldningen vel ansees godtgjort, saa længe indtil man bringer stærkere Beviser for Dagens Lys, end dem, hvorpaa man hidtil har grundet Anklagen. Længere og fastere har Mistanken heftet sig til Arveprindsen af Hessens Adjutant, den af ham og hans Gemalinde ydede⁸²⁾ Fransmand Siquier, men neppe med bedre Grund. Hvorfor Rygtet fra førstaf just har udpeget ham blandt de Officerer, der omgave Kongen i Dødsøjeblikket, vide vi lige saa lidt, som vi med Sikkerhed kunne paavise dets Oprindelse; men at det senere blev hængende ved hans Navn, er let forklarligt. Hans Selvanklage er man imidlertid ikke berettiget til at lægge Bægt paa, saa længe man ikke kan benegte, at den er udtalt i Sindsforvirring, især da han ikke er den Eneste, der i Banvid skal have angivet sig som Carl den Tolvtes Banemand. Büschings Historie om Cr.'s udbrydende Raseri kan nu vel ikke mere bruges; men ogsaa om Fabricius, Carls bekjendte Yndling i Tyrkiet, fortælles det, at han for en engelsk Videnskabsmand har angivet sig som den, der myrdede Kongen⁸³⁾. Hvad er overhovedet almindeligere, end at Banvittige troe sig skyldige

⁸²⁾ Jfr. Geijers Tekning af Frihedstiden, anf. St. S. 26. Anm.

⁸³⁾ Cores Reise. 2 Bind. S. 210. Anm.

i gruelige Forbrydelser? Og selv i de Tilfælde, hvor man ikke kan juridisk bevise Selvanflagens Grundløshed, ligger det lige saa nær, at forklare den af Paroxysmens Vildelser, som at hidlede den fra Villiens Mangel paa Styrke til at holde Samvittighedens Bebreidelser indelukkede i Bevidsthedens Dyb. Her mangler man al fast Grund til at bygge sine Slutninger paa. Men for Siquiers Vre er det ulykkelig, at den engang vakte Mistanke troede Selvanflagen bestyrket ved Kongens Dødsomstændigheder; og dog er der ingen Islandt diøse, der i sig selv vilde stille ham i et ugunstigt Lys, om ikke Mistanken var tilbøielig til at udlægge til det Værste Alt hvad der ikke udelukker en dobbelt Forklaring. Carlbergs Beretning om Siquiers Forhold ved Kongens Død viser kun, at han med de andre tilstedeværende Officerer var enig om at skjule den for de Menige, og at han dertil anvendte det meest passende Middel. — Men hvad havde han da at bestille i Løbegraven? Er ikke endog blot hans Nærværelse mistænkelig⁸⁴⁾? Siquier gjorde da Adjutanttjeneste hos Arveprindsen, der med Hovedarmeen indtog Landet indtil Blommen og havde sit Hovedkvarter i Torpum. Der maatte upaatvivlelig hver Dag forefalde vigtige Meldinger, som Arveprindsens Adjutanter maatte bringe Kongen, naar og hvor de fandt ham, og dette siger de la Motraye netop var Tilfældet med Siquier hiin skiebnesvangre Søndagsten⁸⁵⁾. Den foregaaende Dag maatte en anden af Prindsens Adjutanter, daværende Ritmester Baron S. Fredr. Rosenhane, ogsaa opsoge Kongen under Fæstningens Kanoner, i Løbegraven⁸⁶⁾. Han kan prise sin Lykke, at han havde Dagstjeneste den 10de, ikke den 11te December, thi ellers havde man vel givet ham Skyld for Kongemordet, som

⁸⁴⁾ Jfr. Lagerbring ans. St.

⁸⁵⁾ De la Motraye, Voyages II. 402.

⁸⁶⁾ Skandin. Handlingar 4, S. 311.

man nu gav Siquier den. At Siquier i yderste Hast bragte Prindsen den vigtige Efterretning, at han medtog Kongens Hat som Beviis paa dens Sandhed, at han øieblikkelig affendtes til Stockholm — alt dette var jo deels ligesom hans Pligt, deels saa naturlig Folge af det Foresaldne, at det ikke giver mindste Grund til Mistanke.

Tre af Siquiers Landsmænd have talt til hans Forsvar, Voltaire, De la Motraye og Maigret, støttende sig til den dræbende Kugles Størrelse, der ikke tilsteder at antage Morderens Vaaben for en Pistol, det eneste Vaaben, hvormed en Officeer i Kongens Omgivelser kunde komme til at dræbe ham⁸⁷⁾, (at man længe efter vilde drømme om en almindelig Sammenstørelse, faldt Ingen ind paa den Tid, da hine tre Forfattere skreve); tillige fremhæves Siquiers Hengivenhed for den afdøde Konge og Urefrygt for ham, af hvem han var overvældet med Naadesbevisninger⁸⁸⁾, samt at Siquier døde i Frankrige saa fattig, at han maatte modtage Understøttelse af sine Venner⁸⁹⁾. Disse Forsvarsgrunde ere da i ethvert Fald vel saa gode som de Grunde, hvortil de Mistænkende holde sig; især saalænge det endnu ikke er godtgjort, at et Mord overhovedet har fundet Sted. De gien- drives hverken ved en Henviisning til Synsforretningen af 1746, naar denne dog ikke afgjør det dødelige Saars Størrelse; eller ved den Bemærkning, at havde Kongens Morder ikke faaet Lønnen forud, turde den være bleven tynd nok bagefter⁹⁰⁾; thi dette er kun en af de let færdige og letfærdige Sarkasmer, man kan hænge ved de bedste Beviser for en ubillig mistænkt Mands Døds.

⁸⁷⁾ Saaledes Maigret i det ofte anførte Brev.

⁸⁸⁾ De la Motraye i Noterne til Voltaire. Voltaire, Hist. de Charles XII, 344.

⁸⁹⁾ Voltaire anf. St.

⁹⁰⁾ Lagerbring anf. St.

Maafke burde Maigret ikke være nævnet blandt Siquiers Forsvarere; thi ogsaa paa ham faldt man paa at faste skjæve Blik, da man hos Voltaire læste, at denne besynderlige Mand skal have sagt de skjærende kolde Ord paa Dødsstedet: *Voilà la pièce finie, allons souper!*⁹¹⁾ Han var jo ogsaa i Løbegraven hos Kongen, og stod nær nok til at kunne myrde ham. Senere, da man blev bekendt med hans Brev om Kongens Død, hvori han kiendelig taler Siquiers Sag, fandt man, at han selv burde bære en Deel af Mistanken⁹²⁾; og Udgiveren af det de la Gardiske Archiv, der mener, at Carl den Tolvte er ryddet af Veien ved det franske Hofes Foranstaltning, lader endog hans Herkomst giælde for en siellig Grund til at behandle ham og Siquier som overbeviste Mordere⁹³⁾. Saaledes er Mistanken imod denne Mand, født af et Intet, voret med Alene, og har søgt sig Næring alle vegne fra, alt som den blev ældre. Ved den første Grund er det knap værd at opholde sig: fordi en Krigsmand ikke kommer ud af Fatning ved at en Konge skydes, er han derfor ikke hans Morder, selv om han viser meer end almindelig Kulde derved; og hvad berettiger os overalt til at give hiint Ord en for Maigrets Charakter ufordeelagtig Udtydning? Vi kende Intet til Manden, uden hvad man fortæller os om hans Udsærd ved denne Leilighed; hvorfor kan man da ikke ligesaa godt forklare hans Kulde som det Dække, hvorunder ikke fielden netop en smertelig Bevægelse skjuler sig? — Dog, førend man indlader sig paa at giætte hvad der foregik i Mandens Hjerte, bør man være forvisset

⁹¹⁾ Braxall, anf. St. S. 80, Büschings wöchentl. Nachrichten 4, 307. Core anf. St. 2den Deel. S. 239.

⁹²⁾ Brunius Antiq. Resa, 133. De la Gard. Archiv.

⁹³⁾ De la Gard. Archivet 9, 154. 157. 160.

om, at han virkelig sagde det kolde Ord. Har man ingen anden Hiemmelmand end Voltaire, er det bedst at lade den Sag staae ved sit Værd; thi han har navnlig i Carl den Tolvtes Historie tilstrækkeligen viist, at han ogsaa nok ud af sit eget Hoved kunde finde paa pikante Ord til at frydre Fremstillingen med. Man tænke blot paa Fabelen om Kongens Trusel at sende en af sine Stovler som Regent til Sverrig!

Margrets Brev til Gedda have vi alt omtalt, og skulle længere hen anføre det fuldstændigen; Læseren vil da selv kunne bedømme, om hans Feil: Angivelsen af den dræbende Kugles Størrelse og Skuddets Retning, hvis det første ellers er en Feil, ere af anden Bessaffenhed, end at de meget vel kunne forklare, som ufrivillige Vildfarelser; eller om hans Afvigelser fra Carlbergs Beretning ere større, end at de naturligen maatte fremkomme i to af hinanden uafhængige Relationer om en Begivenhed, hvor det selv for Dienvidner kan have været vanskeligt nok at iagttage det Foresaldne med fuldkommen Noiagtighed, især da den ene Beretning er meget kort, den anden længere, men mange Aar yngre end Begivenheden. Margret fandt Kongen i muntert Lune; Carlberg derimod forekom han misfornøiet over Tranchearbejdernes Langsomhed, og den Sidste har hørt, at han overhovedet den Dag skal have været, imod Sædvane, noget mørkt stemt („olustig till sinnes“); men naar de ikke tale om et og samme Moment, kunne de jo vel begge have Ret, og ved en Mand, som Kong Carl, paa hvis Dødsbevegelser sielens kiendtes, maa det i den mørke Decembaraften, der kun oplystes af Fæstningens Ild, endda ikke have været saa let at bestemme hans Humør ganske noiagtigt. I Dødsiebliffet saae Carlberg ingen anden Bevægelse hos Kongen, end at den venstre Haand og Hovedet sank ned, Margret ingen anden, end at Fødderne glæde; men begge at Kroppen derefter

blev liggende ganske stille. Deri er ingen væsentlig Uoverensstemmelse, og dog finde Prof. Brunius og Lundblad en høj Grad af Ulighed; men de have rigtignok ogsaa læst Måigrets Brev noget flygtigt, da de ville, at Måigret har seet Kongen staa og falde. Måigrets Tilstedeværelse i Løbegraven og hos Kongen, rettere Kongens hos ham, er i sin Orden, da han styrede Beleiringsarbeidet og med Livsfare maatte anvise Mandskabet hvad det havde at foretage sig.

Hans og Siquiers franske Herkomst vilde vel Ingen let falde paa at benytte som en Støtte under Mistanken, især da Kong Karls Hær vrimlede af Fremmede, dersom ikke en Forfatter i vore Dage havde troet at maatte udpege Hertug-Regenten, Philip af Orleans, og hans Minister, Card. Dubois, som de formeentlige Ophavsmænd til det formodede Kongemord, og da ogsaa at kunne ansee de to nævnte Franskmænd for den franske Politiks Redskaber⁹¹⁾. Denne Gissning om Kongens Herkomst har ikke kunnet gjøre sig sandsynlig for svenske Kritikere⁹²⁾. Det havde ogsaa været ufornuddent at omtale den her, hvis ikke dens Ophavsmænd havde søgt at styrke den ved Henviisning til en formeentlig Modsigelse imellem den franske Gesandts, Grev de la Marcks, Ord og Handlinger strax efter Kongens Død. Man har længe vidst, at Grev de la Marck i de nærmeste Dage efter Dødsfaldet traadte i Forbindelse med Arveprindsen af Hessen og understøttede ham med Raad, der bleve det Compas, hvorefter de nye Magthavere styrede Sverrigs Politif⁹³⁾; men i den mærkelige

⁹¹⁾ J De la Gard. Archiv. IX. 152 ff.; X. Fort. S. VI; XII. Fort. S. VI; XIV. 161 o. flg. har Provst Wieselgren fremsat denne Formodning og talt dens Sag.

⁹²⁾ Geijers Literaturblad Marts 1838 S. 46. Svenska Literatur-Förningens Tidning. Marts 1837, Nr. 45 (Red. af Cronholm).

⁹³⁾ See Prindsens Brev af 14 December 1718 til Ulrika Eleonora i

Memoire, Greven overrakte Arveprindsen efter dennes Anmodning, og hvori han viser hvad der efter hans Mening kan tiene baade til Sverriges Gavn og til at forskaffe Afrika Eleonora Seiren over hendes Rival, Hertug Carl Frederik af Holsten-Gottorp, er i sig selv ikke den mindste Grund til at fatte Mistanke om Gesandten's Deeltagelse i, eller Kundskab om Rænker imod Kong Carls Liv. Udgiveren af det de la Gardiske Archiv, der har vidst at forskaffe sig gennem den svenske Legation i Paris Afskrifter af Grev de la Marcks Breve til det franske Hof, har dog troet, at Gesandten modsiges sig selv, naar han i sin Depesche af 13de December 1718 forestiller sin Regiering Nødvendigheden af at bestemme sig for en af Rivalerne til den svenske Krone, og dog, forinden nogen Instruction ankommer, et Par Dage efter giver Arveprindsen af Hessen den omtalte Memoire, hvori han meddele sine Raad; efter Gesandten's egne Ord i en Depesche af 17de December 1718, aldeles overeensstemmende med de For skrifter, det franske Hof havde givet ham. Deraf slutter Udgiveren af det de la Gardiske Archiv, at Gesandten maa have været forsynet med Befaling til at udtale sig, hvis eller naar Kongen døde, og han mener, at Gesandten's Anmodning om ny Instrux kun kan være gjort paa Skremt, ja at han forsætlig har løiet, idet han sagde sig uden Instrux, som hans egne senere Ord dog vise ham forsynet med! Men ikke at tale om det Besynderlige i, at Gesandten skulde have spillet denne Comedie med sit eget Hof, til hvem hine Depescher ere rettede, da der jo maatte være tilstrækkelig Forstaaelse imellem ham og det — den Magt, der efter Forudsætningen skulde ved

Floderus's Handl. till Carl XII:s Historia 3, 294 og De la Marcks Memoire sammeft. S. 295. Den maa være skreven den 2^a eller 3^a Dec. 1718 paa Torpum. Jfr. den franske Gesandts Breve i De la Gard. Archiv. 14, 168 ff.

ham have bevirket Katastrophen: saa er den forudsatte Modsigelse, som skulde være Mistankens eneste reelle Grundvold, reent greben af Luften. Thi fordi de la Marck, sendt til Kong Carl, ingen Befaling har, og naturligviis ingen kan have, om at erklære sig for Prindsessen eller for Hertugen af Holsten: kan han jo meget vel have troet ikke at burde afvente den forlangte nye Instruxes Ankomst, inden han i sit Hofes Interesse udtaler sig til det Parti, som han efter sit Bekendtskab med Forholdene i Sverrige maa ansee for det, der har meest Udsigt til Seieren og meest Tilboielighed til at lade sig lede af Frankrige; især da det, han siger Arveprindsen om Sverriges Politik, ikke er andet, end hvad han ogsaa skulde have forsøgt at skaffe Indgang hos Kong Carl, om denne havde levet og vilde have hørt ham. Officielt kunde de la Marck ikke optræde efter den Herres Død, hos hvem han var accrediteret; men han havde svigtet sin Pligt, hvis han ved Budskabet om Kongens Død ikke havde begivet sig fra Strömstad til Leiren, for at prøve, om de, i hvis Hænder Magten formodentlig maatte falde, ikke skulde kunne bestemmes til at kaste sig i Frankriges Arme.

Det er sandt, at Carls Død ikke kan have været det franske Hof ubehagelig under de daværende Conjuncturer — ligesaa sandt, som at mange Andre i og udenfor Sverrige ved den ere blevene befriede fra Betyrning og Frygt; men naar man deri finder en Grund til at antage et Mord, saa bør man betænke, at der i den Sorg, Heltens Død voldte et ligesaa talrigt Parti — i den Streg, det dræbende Skud gjorde i saa mangen Regning, med samme Føie kan søges en Forklaring Grund til Mistankens Opkomst og Udbredelse. Det Ene ligger saa nær som det Andet; eller rettere, det sidste nærmere end det Første — aldenstund Menneskene dog lettere bestemme

sig til at sætte et falsk Rygte i Omloeb, end til at lade en Konge myrde.

Ogsaa Arveprinds Frederik af Hessen, senere Konge af Sverrige, og hans Gemalinde, Dronning Ulrika Eleonora, Kong Carls Svoger og Søster, har man dristet sig til at udpege som Mordets Anstiftere, naagtet Alt hvad vi vide om deres personlige Forhold til Kongen viser en god Forstaaelse imellem dem, trods Carls Misbilligelse af hans Søsters nødtvungne Indblanding i Regieringen under hans Ophold i Tyrkiet. Man læse Carls Breve fra hans sidste Aar til hans „hiærtans aldraktiærafta Syster“, hans „Ulla“²⁷⁾, o. s. v. og see da til, om man, uden ringeste Beviis, blot paa en Formodning om Arveprindsens og hans Gemalindes Egenfiarlighed, tør grunde en saa frygtelig Anklage imod dem — tør paastaae, at de med søde og sletste Ord have sneget sig om den ærlige Broder, for at lure paa en Leilighed til at støde ham Dolken i Hjertet; eller at Ulrika's Taarer, og hendes Gemals trostende Ord efter Ulykken, ikke er andet, end et bundløst Hyfleri. Man maatte dog i det mindste godtgjøre Forbrydelsens moralske Mulighed ved at paavise andre Gierninger, der ikke lode os Tvivl om, at de Anklagede jo vel vare i Stand til at begaae saa forfærdelige Udaad. Nerven i den hele Beskyldning imod Frederik og Ulrika er et halsbrækkende Tankepring, som man kun med logiske Symilestøvler kan komme vel fra: ved Carls Død blev Sverriges Throne ledig; hans Svoger og Søster skøde Hertugen af Holsten tilside, og toge den selv i Besiddelse: altsaa er Carl ikke falden ærligt for Fiendens Skud, men myrdet, og myrdet af dem! — Jeg forstaaer mig ikke paa en saadan Logik, en saadan historisk Retfærdighed.

²⁷⁾ Ny D. Magazin V. 157. Gjörwell, Nya Svenska Biblioteket I. 159. Lundblad I.

Rækken af disse Forsøg paa at udfinde Kongens Bane-
mand kan sluttet med efterstaaende Anekdote, som Læseren
selv maa afgjøre hvad Brug han har for. Wil. Gore an-
fører⁹⁹⁾ følgende Sted af Bruce's Erindringer:

„Da jeg en Dag spiste til Middag med nogle af mine
„Benner, traf det sig, at en svensk Oberst sad med til Bords
„tilligemed en Oberstlieutenant, der var kommen stum til Ber-
„den, men uagtet denne Ulykke stod i stor Gunst hos den af-
„døde Konge af Sverrige. Medens vi sad til Bords, traadte
„Commandantens Adjutant ind, vendte sig til den svenske
„Oberst og befalede ham i Keiserens Navn, strax at forlade
„Riga, da man ellers vilde behandle ham som en Forræder.
„Den Svenske stod strax op fra Bordet, og forlod bleg og skæl-
„vende Bærelset. Da vi spurgte om Aarsagen til denne plud-
„selige Befaling, hørte vi, at Obersten var mistænkt for at
„have stødt Kong Carl i Løbegravene for Frederikshald. Det
„lader til, at Nogle af Selskabet ved Tegn have bibragt den
„stumme Oberstlieutenant denne Efterretning, da han strax løb
„efter Obersten med dragen Kaarde og uden Tvivl vilde have
„nedstødt ham, dersom ikke Adjutanten og nogle Andre havde
„holdt ham tilbage. Men Obersten blev lykkelig bragt over
„Düna, som skiller Liefland fra Kurland, og hans Tienere
„fulgte ham med hans Sager. Under hans Ophold i Riga
„havde man bemærket, at han erholdt store Pengesendinger
„fra Stokholm, hvilket vakte Mistanke om, at han med be-
„tydelige Summer var bestukket til Kongemordet. Obersten
„ilede giennem Polen, for derfra at gaae til Tyrkiet, hvor
„han var vel bekendt, da han havde opholdt sig med den svenske
„Konge hele Tiden i Bender. Men da man ikke hørte videre

⁹⁹⁾ Gores Reise, II. 239.

„fra ham, troede man almindeligt, at han var bleven myrdet
„i Polen.“

Men lad nu alle Mordrygtets Støtter være ormstufne Krykker, der knække sammen ved et alvorligt Stød, saa turde det endda hændes, at En og Anden vilde i selve dets Tilværelse finde en Grund og en Ret til at holde fast ved det; thi skulde et saa vidt udbredt, af saa mangen Læg og Lærd troet og forplantet Rygte vel være et blot og bart Lufthyn, uden al virkelig Kiærne? — Ja, hvorfor ikke? hvorfor skal det have mere virkelig Grund, end tusinde andre Bildfarelser, der have hersket vældigen over Adams Børn, indtil de endeligen fik Vinene op og saae, at alle Spøgelssets Livstegn kun vare Marionetstykker eller galvaniske Trækninger? Og i hvilke Gravs hvælvinger har man oftere end i dem, der glemme Støvet af Sverriges Konger, uden Grund troet at spore Lugten af Gift og Blod?

Rygter ere overalt af meget forskiellig Natur, lige fra den uhiemlede, men grundede foreløbige Beretning, eller det forvirrede og forvanskede Sagn, til den ganske tomme Sladder, som hver Dag bringer med sig. Man behøver ikke at leve alle de syv Gange ti Aar for at gjøre mærkelige Erfaringer om den Lethed og Begierlighed, hvormed især i berægede Tider en eller anden løs Uttring, en forklarende Hypothese, en henkastet Formodning opfanges af de tomme Hierner, de Nysgierrige, de Skuffede eller de Ondskabssfulde; snart faaer den Stikkelse under deres Hænder, og bliver til en Mistanke, der udsaaet i Lidenstabsens frugtbare Ager skyder op med overraskende Hurtighed, indtil Gifsturtens Krone aabner sig og Fama fuldvoksen springer frem af den, for at udbasune mod alle Verdens Hierner, at dette eller hiint nu er en almindelig, velgrundet Over-

beviisning, som kun den Blinde, eller den Forhærdede, eller den, der selv har en ond Samvittighed, ikke vil fæste Lid til. Da vender Mængden uvilkaarligt Hovederne til den Side, Røsten byder, som Rugens Vipper, naar Vinden gaaer over dem, oftest uden at vide mere, end disse, af Grunden til Bevægelsen. Om saadanne Rygters Natur og Herkomst siger en svensk Forfatter træffende⁹⁹: at han med Forundring har seet, hvor ubesindigt somme Folk have vovet at benegte selve Kiendsgjerninger og Sandheder, og i deres Sted at udsprede om Ufskyldige og Retsindige de ubeviisligste Usandsfærdigheder og Bagvaskelser; hvilke aldrig saa snart vare af Tiden blottede i deres Grundløshed, før man har havt andre lignende i Forsaad og strax ladet dem udslyve, indtil de have forhvervet sig Forsvar ved Mængden, og derpaa Almeenhedens Segl og Stempel, samt Forbud imod at gruble videre derover, at fælde Domme derom, eller at reise Paataale derimod.

At mangt et ganske tomt Rygte hænger ved Meningen om Kong Carls Død for en Lønmoders Haand, vil selv den indromme, der ikke er tilbøielig til at erklære det hele Rygte for at være af den Natur; men er dette saa, bør selv de paa lidelige og i det Hele troværdige Beretninger behandles paa en egen Maade. Endog Vienvidner og umiddelbare Deeltagere i Begivenheden, der ikke nedskrive deres Beretninger inden Rygternes Opkomst, ere da som oftest paavirkede af dem, enten frastødte, eller tiltrufne; da skeer det let, at de, selv med den redeligste Villie til at sige Sandheden, bevidst eller ubevidst tage Parti for eller imod de omløbende Rygter, maaſkee ikke med bestemte Ord, men ved Beretningens indre Sammensætning, Enkelthedernes Stilling, den stærkere eller svagere

⁹⁹) Grev Gustav Bonde i: Sverige under Ulrica Eleonora och Frederic I. Fortælsen, S. 4.

Betoning af denne eller hiin Omstændighed. Her kan Læserens Paerksomhed ikke gaae for vidt; endog det troværdigste Dienvidnes Formodninger bør da mødes med Tvivl, eller ganske holdes udenfor Betragtningen af hans Beretning om Kiendsgierninger, hvis de ikke meget stærkt understøttes af disse; thi kun paa dem kommer det an. Denne Bemærkning bør ikke tabes af Syne i det Følgende, hvor det skal forsøges, at stille Læseren paa Sagens oprindelige, af løse Rygter og Formodninger uforvanskede Standpunkt, ved at føre de første paalidelige Vidner frem.

Anden Afdeling.

I.

De første Efterretninger om Kong Carls Død, der fra syv og ni Side bleve almindeligt bekendte, ere fra Stockholm, den 10de December 1718 og d. 7 Januar 1719, uvisst om gammel eller ny Stil¹⁾. Den første lyder saaledes: „Forgangen Fredag,

¹⁾ Man finder disse Beretninger i: „Historische Nachrichten von dem nordischen Kriege, worinnen solcher nach seinem Ursprunge betrachtet etc. mit unpartheiischer Feder entworfen von C. T. F. v. H. Kreyssadt bei Const. Althen 1715. 1, 2, 3 Fortsetzung ib. 1716; 4te Forts. ib. 1717; 5te Forts. ib. 1718; 6te Fortsetzung, wobei verschiedene diesen Krieg sehr wohl erläuternde Documenta mitgetheilet, besonders aber die Berichte und Schriften von Caroli XII. Kön. Maj. Tode und denen in Schweden erfolgten Staats-Veränderungen, beigebraucht werden. ib. 1719“. Denne flettede Fortsættelse af hele Værket er igjen deelt i tre Afdelinger, af hvilke den sidste ogsaa er særskilt trykt under Titel: Sammlung verschiedener Berichte und Schriften vom Tode Königs Carls des XII. Schweden Kön. Maj. und der Successions-Folge in selbigen Reiche. I dette særskilte Aftryk staae de to anførte Beretninger S. 26 og 23. Forfatteren eller Samleren var D. Jacdewig, der døde som Professor i

„som var den 15de December²⁾, om Aftenen ganske sildigt,
 „efterat Hendes Kgl. Høihed Ulrika Eleonora allerede havde
 „forsøiet sig til Sengs, ankom H. Dahl. Arveprindsens Ge-
 „neraladjutant Siquer (Siquier), meldte sig ved Hoffet og be-
 „gierede iflængst Audients, der ogsaa strax blev tilstaaet ham.
 „Han havde intet Brev med sig, men afslagde mundtlig Beret-
 „ning om H. Majestæts, vor allern: Konges uhyggelige og høist
 „beflagelige Afgang, ved Stormen paa Fortet, som hørte til
 „Frederikshalds Hovedfæstning. Skuddet er skeet med en Kar-
 „tesche fra et andet Fort, der laae til Siden, i Afstand derfra.
 „H. Dahl af Holsten var ganske nær, omtrent 10 Skridt fra
 „Kongen, da H. Majestæt faldt; Skuddet er gaaet midt igien-
 „nem Hovedet, ind af højre Side giennem Lindingen og igien-
 „ud paa venstre Side ved Kindbenet. Det kongelige Liig blev
 „optaget af fire Cavallerer, blandt hvilke Capitain Grev P o s s e
 „af Gården og ovennævnte Generaladjutant, der øieblikkelig blev
 „beordret til at reise og overbringe Efterretningen om dette
 „høist beflagelige Dødsfald.“ Der fortælles nu videre om
 Raadsforsamlingen hos Prindsessen, Grev v. der Naths og
 Fleres Anholdelse, den høitidelige Samling af Raadet næste
 Dag, hvorved Prindsessen erklæredes for regierende Dronning,
 samt om Dødsfaldets Publication fra Prædikestolene den første

Halle. Ogsaa Prof. Buder skal have Deel i de senere Styk-
 ker. Freistadt betyder Jena. Om denne nu temmelig fiendne
 Samlings Natur og Paalidelighed see Nordberg i Fortalen til Carl
 den Tolvtes Historie; Bibliotheca Historica Struvio-Buderiana T. 2
 S. 1616, og Warmholz i Bibliotheca histor: Svec-Gothica. T. 10.
 S. 188. Nr. 5984.

²⁾ Dette maa være den tydske Meddelels Anmærkning; efter den ju-
 lianske Kalender maatte dette hedde d. 4de Decbr. Men Fredagen var
 den 1te December. Andre Beretninger sige ogsaa, at Siquier kom
 til Stockholm d. 5. Decbr. gl. St.

Søndag derefter (7de Dec.) ligeledes berøres de første Regjeringsforanstaltninger indtil d. 20 December.

Den anden Beretning, af 7de Januar 1719, er udførligere om Kongens Død, men har et Par ubetydelige Afvigelser fra den første, hvilke Læseren strax vil bemærke. „I „Stoekholm,“ hedder det, „ankom den 16de December (ny Stil) „Generaladjutant Sicker fra Norge. Han medbragte følgende „Particulariteter om Kongens Død: Kongen var den 11te „Decbr. (30 Nov. gl. St.) i Transcheerne for Frederikshald, „og fik der et Skud igjennem Hovedet, hvoraf Hs. Majestæt „oieblikkelig døde. Han laae paa sine Knæ strax ved Transcheens Extremité, og vilde observere hvad der passerede. „Nogle Officerer havde vel bedet Hs. Majestæt om, at han dog „ikke vilde udsætte sin høie Person saa meget for Faren, men „havde faaet til Svar: „Han forlangte selv at vide, hvad „der tildrog sig.“ Strax derpaa blev Kongen skudt: Adjutanten Sicker bedækkede hans Ansigt med sin Paryk, indsvøbte Legemet i sin Kappe og lod det hemmeligt bringe til det nærmeste Qvarteer. Derefter bragte han strax Efterretning om Kongens Død til Prindsen af Hessen-Cassel, der oieblikkelig sendte ham til Stoekholm og gav Ordre til, at man skulde bemægtige sig Baron Görz, som var i Begreb med at begive sig til Armeen.“ Görz anholdtes i en Præstegaard i Bahuslehn, i Nærheden af Strömstad og sagde, da Officeren forkyndte ham Arrest, at han allerede længe havde ventet dette. Imidlertid var Huset blevet besat af et Compagnie til Hest, og Baronen, som endnu ikke vidste Kongens Død, skrev et Brev til H. Majestæt³⁾. Generaladjutanten bragte imidlertid ved sin Ankomst til Stoekholm Overstatholderen den vigtige Tidende, tilligemed Prindsen af Hessens

³⁾ Man sammenholde dette med Pihlgrens Beretning.

Depescher, samt Befaling til at fængsle Grev von der Rath, hvilket ogsaa strax udførtes. Ved Anholdelsen udbrød Greven: „saa er Kongen vel død?“ — hvilke Ord ogsaa den første Beretning af $\frac{1}{2}$ Decbr. 1718 lægger ham i Munden. Beretningen slutter med, at Rigsraadet havde erkendt Prindsesse Ulrika for Sverriges retsmæssige Dronning, og at hun havde frasagt sig Souverainiteten.

Det første Dienvidne, af hvem vi have en umiddelbar Efterretning om Kongens Død, er den i det Foregaaende saa ofte omtalte franske Ingenieur Maigret; men hans Beretning blev først Almeenheden bekiendt i Aaret 1817⁴⁾. Meddelelserne indlede Brevet med den Bemærkning, at af tvende Breve fra den svenske Gesandt i Paris, Baron Gedda, til en hiemleværende umævnt svensk Herre er det klart, at Baronen har faaet Opfordring til at søge Underretning om Kong Carl den Tolvtes Dødsomstændigheder hos to franske Ingenieurer, der vare tilstede derved, og af hvem Maigret var den ene. „At Maigret,“ tilføies der, „kalder Baron Gedda's Greve, „er en for en Udlænding tilgivelig Feil; at han lader Kuglen „træffe Kongen over det venstre Øre, maa være en Skrivefeil.“ Maigret skriver saaledes:

Paris d. 23de December 1723.

„Kiære Greve! Jeg modtager i dette Dieblif det Brev, „hvormed De har beæret mig. For at svare derpaa har jeg „den Ære at sige Dem, at da Kongen var i Trancheen mel- „lem Kloften syv og otte om Aftenen, steg han op paa Bryst-

4) Trykt i Handlingar rörande Skandinaviens Historia. 3 Delen. Stockholm 1817. S. 200.

5) Dette er heller ikke ganske nøiagtigt. Efter Svenskt biogr. Lexicon blev P. N. v. Gedda Resident i Paris 1721, Hofraad 1723, Cancelliraad og Envoyé extraordinaire 1725, udnævntes af Kong Ludvig den Femtende til fransk Baron 1727, men blev først 1730 svensk Friherre. Han var allsaa ikke Baron 1723.

„värnet, med det halve Legeme ubedäckt, för att se Arbeiderna
 „og den starke Musket- og Kanonild fra Fästningen og Fort-
 „terne. Jeg stod under ham, med Hovedet imellem hans
 „Storlehave, og Kaulbars⁶⁾ var ved min höire Side. Neppe
 „var han stegen op, för Sierre⁷⁾ gif forbi og spurgte mig
 „hvad Kongen bestilte, hvortil jeg svarede, at det var ikke
 „mig, der havde stillet ham der. Sierre ilede bort (s'en-
 „suit), og jeg sögte et eller andet Paaskud för att gifve ham
 „Veilighed till att stige ned. Medens jeg overveiede hos mig
 „selv hvad jeg skulde sige ham, fik han et Kanonskud (un
 „coup de canon) ovenför det venstre Öre, og som gif ud af
 „den modsatte Side ganske tätt ved Öret. Kuglen var som
 „ett stort Queär. Idet han modtog Saaret, sagde han ikke ett
 „Ord; hans Födder glöde, og han blev liggende paa Bryst-
 „värnet (resta appuyé sur le parapet). Skuddet, der rammede
 „i Hovedet, gjorde samme Lyd som en Steen, man med Volds-
 „samhed kaster i Dynd. Ved denne Lyd sagde Adjutanten
 „Kaulbars till mig: „Kongen er saaret“; jeg svarede ham,
 „att han var död. Han sagde: „vi faae see efter“; jeg til-
 „foiede, att det var kun alltför sandt. Vi gjorde Melding till
 „Generalen för Trancheen, og löde Soldaterna trække sig til-
 „bage, för att de ikke skulde faae Kundskab derom. Man fört
 „ham bort till Batterierne, bedäckt med sin Kåppe, under
 „Namn af en Ingenieur af hans Störrelse, som man sagde
 „var bleven dräbt. Man kan paa ingen Maade (on ne

⁶⁾ Maigret skriver Coulbase.

⁷⁾ I Brevet staaer Sierre; men att det kun er en Skrivfeil, er aaben-
 benbart. Der kan ikke menes nogen Anden, end Siquier. Selv Ud-
 givaren af det Delagard. Archiv, som ett Dieblif formoder, att Brevets
 Sierre skal være en dagligdags Fortörning af Stjern (— „reos“
 nemlig!) (Delagard. Arch. XIV. 173, Anm.), tager strax efter denne
 Förmödning tillbaka og erkänner Sierre för Sierre (ib. Rättels. och
 tilläg VIII).

„peut point absolument) fatte Mistanke om, at det skulde
 „være en Person af hans Armee, der har dræbt ham; thi det
 „Baaben, der har udfjodt Kuglen, kunde ikke bæres af noget
 „Menneske, hvor stærk han end var. De som have synet (vi-
 „sité) ham efter hans Død, ere enige om denne Sandhed.
 „De, der anklage den Person, De betegner, have sandsynligviis
 „deres Grunde til at søge at faae Folket til at troe det. Her
 „har De, kiære Greve! den sande Beretning om denne store
 „Fyrste, hvem man maa have kiendt for at vide, i hvilken
 „Grad han foragtede Fare og Død. Den samme Dag, der
 „var en Søndag, havde han bivaanet Gudstienesten, stiftet
 „Linned og taget en ganske ny Klædning paa. Han kom
 „endog (même) til Trancheen i et meget muntret Lune (d'une
 „humeur fort gaye), lod mig kalde, og talte temmelig længe
 „med mig om Beleiringens Anliggender.

„Jeg har den Ære osv.

„Maigret.“

Om Maigret veed jeg intet Andet end det, der berettes
 om ham ved Kong Carls Død, og savner altsaa Forudsætning-
 ger til en af hans Udfærd og Ord ved denne Leilighed uaf-
 hængig Dom om hans Troværdighed. Hans Brev, der i det
 første Aarhundrede efter Begivenheden kun kan være blevet
 Enkelte bekiendt, kan ingen mærkelig Indflydelse have udøvet
 paa den tidligere Mening om Kongens Død; men desto stær-
 kere har hans Landsmand la Motraye indvirket paa samme.
 Da denne Forfatter ikke er meget bekiendt eller benyttet i Nor-
 den, bør et Par Ord om ham og hans Værk her ikke savnes,
 for at Læseren selv kan danne sig en Mening om hans For-
 tellings Værd.

Efter en Reise i Marene 1696 og 1697 til Italien,
 Orienten og Nordafrika, samt en fortere i 1698 til England,
 begav de la Motraye sig til Constantinopel, hvor han

tog fast Ophold indtil 1713, dog saaledes, at han derfra gjorde jævnlige Udflugter, f. Ex. til Donaulandene, Lilleasien, Serne i Archipelagus, Spanien, ja en længere Reise i Tarsariet til det kaspiske Hav. Mærkeligt er hans Forbindelse med de Svenske, efter Kong Carls Ankomst til Bender. Han var med Storveziren og den tyrkiske Hær ved Pruth 1711, hvor han blev Vidne til Czar Peters Nød og uventede Frelse; siden udførte han flere Commissioner for de Svenske, navnlig skaffede han Kong Carl et Laan hos Thomas Cooke i Constantinopel paa 30,000 Daler, hvilke han selv med Meie og Fare bragte til Bender, og stod fra den Tid i uafbrudt Forbindelse med det svenske Hof der. Med Fabricius var han noie bekendt. I Bender opholdt han sig, da Kalabaliken gik for sig, og har meget gode og paalidelige Efterretninger om denne eventyrlige Kamp. 1713 og 1714 reiste han i Kong Carls og sine egne Anliggender til Holland og England; men vendte atter tilbage til Tyrkiet, hvorfra han efter Kongens Afreise fulgte med Fabricius giennem Ungarn til Hamborg, hvorfra han ene, efter en Tour til Kiel, tog over Lybek til Sverige. Her opholdt han sig nu indtil 1720, besøgte Kongen paa Torpum i Norge under Frederikshalds første Beleiring 1716, bereiste Lapland og overrakte Kongen en Beskrivelse over denne Deel af hans Rige, underhandlede med ham og Görz om Tilbagebetalingen af det cookeske Laan, og stod overhovedet i mange Forbindelser med anseelige Mænd, saavel Militaire som Civile. I Stockholm modtog han Efterretningen om Kongens Død, var Vidne til Regjeringsforandringen, Görzes Undergang og begge Kroninger, hvorom han meddelede meget gode Efterretninger med Uddrag af Aftstykker. Af Videlyst fulgte han endog som Secretair med det engelske Sendebud (Berkeley) til Åland, for at overbringe det engelske Hofs Tilbud om Magling mellem Rusland

og Sverrige. Fra 1720 til 1725 havde han tildeels Ophold i London, hvorfra han underhandlede med de hollandske Boghandlere Johnson og van Duren, paa hvis Forlag de to Tomer af hans Reise udkom i Haag 1727⁸⁾.

Man vil af denne korte Angivelse see, at de la Motraye har havt saa god Leilighed som Nogen til at samle Efterretninger om Kong Carls Død, og der kan aldeles ingen Tvivl være om hans gode Villie til at benytte dem samvittighedsfuldt. Hans hele Værk viser ham som en forstandig og paalidelig, men noget kold Jagttager, uden høiere Interesse end den, at see fremmede Lande, Folk og Ting. Man skal neppe finde Mange, hos hvem Mennesket mere er gaaet op i den Reisende, end hos de la Motraye. Religion og Fædreland synes han temmelig ligegyldig imod; at han er fransk født, skal Ingen kunne mærke. Nærer han Forkærlighed for nogen Nation, er det for Tyrkerne. Man vil overhovedet finde, at han er en ganske lidenskabsløs Mand. Saaledes viser han sig ogsaa i sine Ottringer om Carl den Tolvte, med hvem han har været i saa megen Berørelse, og som han kiendeligen interesserer sig for. Vilde man sammenstille de la Motraye med Nutidens aandrige Reisende, for hvem et Par Dage er nok til at lære at kiende et fremmed Land og Folk, et Par Pennestrøg nok til at skildre dem, da turde man maaskee finde ham noget trivial; men hvor det gielder om saadanne Efterretninger, som der kun hører en forstandig Mand med gode Forbindelser til at indsamle, er han paalidelig, og erkiendt for at være det. Hans Beretninger om Tyrkiet og om de Begivenheder, der tildroge sig under hans Ophold der, har v. Hammer hyppigt benyttet i sit berømte Værk; og vil man

⁸⁾ Voyages du Sr. A. de la Motraye en Europe, Asie et Afrique — à la Haye, chez T. Johnson et I. van Duren. 1727. Fol.

sammenholde hans Fortællinger fra hans svenske Reise med andre Kilder, skal man neppe finde denne Tiltro ufortient. Jeg har vel ikke gjort dette ved hvert Punkt; men dog nok til at faae Afgøelse for Manden. Saaledes stemmer f. Ex. hans Fortælling om den Ålandske Reise⁹⁾ saa nøie overeens med Peter den Stores Dagbog¹⁰⁾, som to uafhængige Kilder vel kunne det — endog til Angivelsen af Dag og Datum. De la Motraye har nedskrevet sine Reisebemærkninger efterhaanden, redigeret enkelte Partier i Form ved forskellige Leiligheder og i forskellige Sprog, endelig sammenarbejdet det Hele til den franske Udgave. Om enkelte Partier af hans svenske Beretninger vide vi, at han nedskrev dem strax efter at have samlet dem; og der er al Grund til at troe, at dette ogsaa er Tilfældet med hans Fortælling om Kongens Død. Var han ikke Dienvidne til denne, saa have dog hans mange og anseelige Forbindelser i Sverrige sat ham istand til at øse af de bedste Kilder, og til at sammenholde forskellige Beretninger. Dem om Kong Karls Død har han fra Officerer ved Beleiringshæren.

De la Motraye fortæller Kongens Død saaledes¹¹⁾: Da Kongen kom ned i Løbegraven og ikke fandt Folk nok til Arbejdet, skændte han en Smule imod Sædvane og viste nogen Misfornøielse og Uro, hvad der ellers ikke var hans Bane. Den franske Ingenieur Maigret, hvem Kongen yndede og plejede at tale meget ligefrem til, sagde da til ham: „Deres Majestæt kan være rolig; inden otte Dage giver jeg dem Fæstningen eller mit Hoved,“ hvortil Kongen blot svarede: „Vi

⁹⁾ Voyages T. II. cap. XX. S. 431.

¹⁰⁾ J. H. L. C. Bacmeisters Beiträge zur Geschichte Peters des Großen, Riga 1776. II. 154.

¹¹⁾ Voyages, II. S. 396, Cap. XVII.

„faae see.“ Derpaa førte Ingenieuren ham til forskjellige Steder i Løbegraven, som han endnu ikke havde seet, viste ham Arbeidets Fremfærd og udviklede sin Berettigelse til at love Fæstningens Overgivelse inden det angivne Tidspunkt, hvorefter han syntes tilfreds. Imidlertid fyredes der uafbrudt og heftigt, saavel fra Fæstningen som fra Forterne: „og da Hans Majestæt var stegen op paa en Standseskure¹²⁾ med Mægen støttet mod Brystværnet, enten for at see over det, fra hvilken Side man skød meest, og hvad Hensigt Fienden vel kunde have, eller blot drevet af sit uforfærdede Mod: saa gjorde Ingenieuren stærke Forestillinger imod denne Nysgierrighed. „Sire,“ sagde han, „her er ikke Deres Plads; her regner det med Kanoner og Geværkugler og med Kartescher, som ikke have mere Respekt for Konger, end for den ringeste Soldat.“ Kongen sagde: „Vær ikke bange!“ — „Jeg frygter ikke for mig,“ svarede Ingenieuren, „Brystværnet dækker mig; men for Deres Majestæt, der benytter det ganske imod dets Bestemmelse.“ Da han nu vedblev sine Forestillinger, sagde Kongen for at blive fri for dem: „Gaa hen og see til Ederes Arbeidere,“ og til de andre tilstedeværende Officerer: „Og I Andre, paa Ederes Poster; jeg stiger ned.“ Disse Officerer kendte Kongen bedre, end Ingenieuren, og vidste, at en Opfordring til at trække sig tilbage og at gaa af Veien for Faren, var det samme som at opfordre ham til at blive og trodse den med Fasthed; da han ikke alene aldrig følte Frygt, men ikke engang vilde, at man skulde troe ham i Stand til at frygte. De sagde derfor ganske sagte til Ingenieuren: „Lad Kongen være; De gjør mere Ondt end Godt,“

¹²⁾ Skulde ikke den ovenfor omtalte Granstav (Lundbeckvist. I, 291) have siddet i denne Standseskure? Kongen kan da have grebet om den for at hjælpe sig op.

„hvorpaa de Alle traf sig bort i nogen Afstand. Nogle
 „Minuter derefter, da Hans Majestæt ikke steg ned, imedens
 „Kugle- og Karteskeregnerne fordobledes, blev Ingeniøren
 „atter urolig; men Officererne, blandt Andre Generalmajorerne
 „Kaulbars, Schwerin, Schlippenbach, og Adjutanten
 „Marchetti, sagde, at man maatte faae ham bort derfra ved
 „Lift, enten ved at forlange en eller anden Befaling af ham,
 „eller ved at bede ham om at tage dette eller hiint Arbeides
 „Fremfærd i Diesyn for at opmuntre Arbeiderne ved sin Nærvæ-
 „relse. Ingeniøren paatog sig at udføre dette med sin sæd-
 „vanlige Ligefremhed, og gif atter hen til Kongen i denne
 „Hensigt. Han fandt ham paa samme Sted og i samme
 „Stilling, endnu bestandig opret, hvilket i Forbindelse med
 „Mørket hindrede ham i at see, at han var død. Han til-
 „raabte ham to tre Gange: „Sire!“ og da han ei fik Svar,
 „troede han, at han var falden i Søvn, hvorfor han traf
 „ham i Kiolen; men da han fandt ham ubevægelig, raabte
 „han til Officererne, der stode i Nærheden: „Mine Herrer,
 „jeg befrygter et ulykkeligt Skud“. De løb til med en lille
 „Lygte, ved hvis Lys de da saae Kongen med den venstre
 „Haand fast sluttet om Kaardefæstet, hans sædvanlige Stilling,
 „naar han stod opret og rolig. Hans Handske var ganske
 „blodig, Hovedet alene dreiet tilbage ved Skuddets Boldsom-
 „hed, der havde knust hele det øvre Been i den venstre Tinding,
 „truffet Diestenen paa samme Side ind i Hovedet, trængt det
 „hoire Die næsten heelt ud, og efterladt et Hul, hvori
 „man kunde lægge fire Fingre¹³⁾; deraf sluttede man, at
 „det var en Falkonetskugle, samt af den Stilling, han stod

¹³⁾ Naar man antog Hullet i den venstre Tinding for det indgaende Saar, er denne Angivelse af dets Størrelse, — der jo kun kan være at forstaae som en omtrentlig, — neppe meget overdreven. See Synsforretningen af 1746.

„i, at Skuddet var kommet fra Fortet Dverbierget ¹⁴⁾, der „giorde en frygtelig Ild, og hvis Skud fornemmelig bar paa „det Sted, hvor Kongen stod.“ — „Saasnart ¹⁵⁾ de oven- „nævnte Officerer havde bemærket Kongens Død, bleve de „enige om, at man burde skjule den for Arbejderne og Sol- „daterne, af Frygt for at forurolige dem og betage dem Modet. „Til den Ende fandt de det hensigtsmæssigt, at forklæde hans „Legeme og at lade ham bortbære, indsvøbt i en Kappe, som „om det var en dræbt Officeer. En Franskmand ved Navn „Siquier, Adjutant hos Arveprindsen af Hessen-Cassel, der „med Hovedhæren camperede i Nærheden af Torpum, ankom „imidlertid med Depescher fra Hans Høihed til Kongen; han „blev saa overrasket, som man vel kan tænke sig, over denne „ulykkelige Hændelse. Idet han hialp ved Forklædningen, tog „han Kongens Hat og satte derimod sin tilligemed sin Paryk „paa hans Hoved; saasnart Legemet var baaret til en Hytte, „ilede han til Hest afsted til Prindsen, hvem han berettede, „hvad han havde seet, og viste ham Hatten giennemboret af „Skuddet.“ Arveprindsen sammenkaldte da de fornemste Offi- cerer, meddeelte dem den sørgelige Nyhed og holdt dernæst Krigs- raad, hvor man blandt Andet besluttede at hæve Beleiringen og at arrestere Gørk, som var paa Veien til Norge. Si- quier affendtes for at bringe Prindsessen Efterretning om Kongens Død, men fik intet Brev med, da Prindsen var alt- for beskjæftiget til at skrive. Han havde Befaling til at træde af hos Overstatholderen, for at sige denne, hvad han havde seet og lade ham underrette Prindsessen derom ¹⁶⁾.

¹⁴⁾ La Motraye henviser her til sit Kort.

¹⁵⁾ Sammeft. S. 402.

¹⁶⁾ Man seer let, at Ovenstaaende er Kilden til den Beretning om Mai- greis Død og Udsæd ved denne Leilighed, hvis Hverkomst Lundblad ikke ved (C. Carl XII. 2. D. 511. Anm.)

La Motrayes Beretning stemmer ikke i alle Enkeltheder med Maigrets og Carlbergs; — ingen af Beretningerne stemmer overhovedet i Et og Alt med de andre. Dette er ikke Undet, end hvad man ligesvem maatte vente i en Sag af denne Natur, der maa have sat alle de Tilstedeværende i den stærkeste Bevægelse. Selv vore Dages Historie giver Exemppler nok paa, at under en almindelig Forvirring beholde ikke Alle Ro og Klarhed til at opfatte med Bestemthed alt det Enkelte, og giengive det med Nøiagtighed; hvoraf naturligen følger, at deres Vidnesbyrd ikke kunne stemme ganske overeens. Hvor afvigende ere ikke Fortællingerne om Napoleons Flugt fra Waterloo? Hvo tør sige, at denne eller hiin er den ene rigtige?

Det bør derhos ikke oversees, at den franske Reisesendes Fortælling ikke grunder sig paa eet, men paa flere Vidners Udsagn; den er altsaa af en noget anden Bessaffenhed, end et Dienvidnes, da dette vilde have givet os Begivenheden, om end mindre fuldstændigt, saa dog bestemt opfattet fra een Side. La Motraye har sammenholdt flere af Dienvidnernes Beretninger og deraf taget det, der forekom ham sandsynligst. Saaledes blive hans Bildsaetser meget forklarlige, uden at man har Grund til at forkaste hans Hiemsmænd som upaalidelige, eller hans hele Fortælling som uværdig til at troes. Han giver upaatvivleligt den Fremstilling af Sagen, som i de første Aar efter Kongens Død har været den almindelige i Stokholms høiere og vel underrettede Kredse.

Det er kiendeligt, at denne Beretning er Grundlaget for den, man gienfinder i Theatrum Europæum. og som ad denne og andre Veie efterhaanden gif ud blandt Publikum. Men den blev tildeels modsaet, skient ikke i noget væsentligt Punkt,

af Voltaire¹⁷⁾, hvis Carl den Tolvtes Historie, der først udkom 1731, uagtet alle sine Mangler og Feil, fornemmelig har bestemt det attende Aarhundredes Mening om Kongen. Da Voltaires Beretning for en Deel grunder sig paa Samtale med Siquier selv, hører den herhid; skøndt man ikke kan misfiende, at man her mere og mere fierner sig fra Fortællingens første og umiddelbare Kilde. Voltaire vil ogsaa, at Kongen blev misfornøiet, da han ikke fandt Arbeidet i Løbegraven vidt nok fremmet. Maigret forsikrede ham da, at Pladsen skulde være tagen inden otte Dage, hvortil Kongen blot svarede: „vi faae see“, og vedblev at besee Værterne med Ingeniuren. Han blev staaende ved et Sted, hvor den nye Linie gjorde en Vinkel med den gamle, lagde sig paa Knæ paa den indre Døsfæring, støttede sine Albuer paa Brystværnet og betragtede i nogen Tid Arbejderne, der ved Stierernes Lys førte Løbegraven længere ud. „De mindste Omstændigheder“, siger Voltaire, „blive af Bigtighed, naar Taler om en Mand som Carl den Tolvtes Død; jeg bør da bemærke, at hele den Samtale imellem Kongen og Maigret, som saamange Forfattere have fortalt, er aldeles falsk. Det, jeg veed at være sandt om denne Begivenhed, er følgende: Kongen var næsten indtil midt paa Livet udsat for et Batteri, hvis Kanoner vare rettede mod den Vinkel, hvor han stod. Han havde da kun to Franskmænd hos sig; den Eine var Siquier, hans Adjutant, en Mand af Hoved og Raskhed, der havde givet sig i hans Tjeneste i Tyrkiet, og som stod i nær Forbindelse med Prindsen af Hessen; den Anden var den omtalte Ingenieur. Kanonerne skød paa dem med Kartesker; men Kongen, som udsatte sig meest, stod i den

¹⁷⁾ Histoire de Charles XII. Oeuvres completes de Voltaire. T. 23. Gotha 1785. S. 339 ff. jfr. Warmholtz, Biblioth. hist. Sveo-Gothica T. 10. S. 172.

„farligste Stilling. Nogle Skridt tilbage var Grev Schwe-
 „rin¹⁸⁾, som førte Befalingen i Løbegraven. Grev Possje,
 „Capitain ved Garden, og en Adjutant ved Navn Kaul-
 „bars¹⁹⁾ modtoges Dødrer af ham. Siquier og Mai-
 „gret saae i dette Dieblig Kongen af Sverrig falde paa Bryst-
 „værnet, idet han udgav et dybt Suk; de nærmede sig; han
 „var allerede død. En Kugle, der veiede et halvt Pund,
 „havde ramt den høire Tinding, og havde gjort et Hul, hvori
 „man kunde lægge tre Fingre. Hans Hoved var heiet tilbage
 „paa Brystværnet (*renversée sur le parapet*), det høire Die-
 „truffet ind, det venstre ganske udenfor Diehulen. I samme
 „Dieblig, da han blev saaret, var han død; imidlertid havde
 „han havt Styrke nok til, uagtet han opgav Manden saa plud-
 „seligt, ved en naturlig Bevægelse at lægge Haanden paa
 „Kaardefæstet, og befandt sig endnu i denne Stilling. Mai-
 „gret, en besynderlig og ligegyldig Mand, sagde ved dette
 „Syn ikke andet end: „Stykket er ude; lader os gaae hen og spise til
 „Aften.“ Siquier løb strax for at melde det til Grev
 „Schwerin. De besluttede i Forening at unddrage Soldaterne
 „Kundskab om dette Dødsfald, indtil Prindsen af Hessen
 „kunde faae Efterretning derom. Man svøbte Liget i en graa
 „Kappe; Siquier satte sin Paryk og Hat paa Kongens
 „Hoved; i denne Tilstand bragte man Carl under Navn af
 „Capitain Carlsberg²⁰⁾ midt iblandt Tropperne, som
 „saae deres Konge bringes død forbi uden at ane, hvem det
 „var. Prindsen befalede strax, at Ingen maatte forlade Lei-
 „ren, og lod alle Veie til Sverrige besætte for at vinde Tid

¹⁸⁾ P. B. Schwerin var ikke Greve; han blev Friherre 1717. *Stiern-
 manns Adelsmatr.* I, 149.

¹⁹⁾ „Kulbert“ skriver B.

²⁰⁾ Skulde dette ikke være en Forverling med den Officers Navn, der
 transporterede Kongens Lig til Hovedkvarteret?

„til at tage sine Forholdsregler, hvorved han vilde sætte Kronen paa sin Kones Hoved og udelukke Hertugen af Holsten, der kunde gjøre Fordring paa den.“ Længere hen tilføier Voltaire et Par Ord om det formeentlige Kongemord, som han aldeles forkaster: „Mygtet udbredte sig dengang i Tydskland, at det var Siquier selv, der havde dræbt Kongen af Sverrige. Denne tappre Officeer var lang Tid i Fortvivelse over denne Bagvaskelse; da han engang talte med mig derom, sagde han disse Ord; „Jeg kunde have dræbt Kongen af Sverrige; men min Respekt for denne Helt var saa stor, at om jeg havde havt Villien dertil, havde jeg ikke vovet det.““

At Voltaire saa bestemt benegtede Sandheden af Kongens Samtale med Maigret, bragte de la Motraye i Harnisk, og foranledigede ham til endnu engang at udtale sig om Kong Carls Død²¹⁾. Han gjentager i alt Væsentligt den ældre Fortælling, men med et Par Smaasforandringer, der fiendeligen vise, at han tidligere ikke havde tillagt enhver lille Omstændighed afgjørende Bigtighed. Saaledes tilføier han, at da Officererne overlagde, ved hvilken List de skulde faae Kongen til at stige ned fra Brystværnet, hørte de en Kugle pibe, saa at Maigret sagde: „Du gode Gud, hvad var dette for et ulykkeligt Skud;“ han løb nu strax hen til Brystværnet, hvor han fandt Kongen i samme Stilling, hvilket tilligemed Mørket hindrede ham i at

²¹⁾ Historia di Carlo XII Re di Svezia del Signor di Voltaire. Terza edizione tradotta dall' ultima di Ollandia. Con le note del Sgn. Della Motraye e le risposte del Sg. di Voltaire. T. II. Venezia 1719. La Motrayes Noter have egen Pagination; om Kongens Død taler han S. 60. Voltaire beraaber sig i en Anmærkning paa den da endnu levende Siquiers flere Gange, i Birners Paaher, ham meddeelte Fortælling.

see, at han alt var død. La Motraye gientager med Hefstighed, at Skuddet ramte den venstre Linding, og at man kunde lægge fire Fingre i Saaret, hvoraf man sluttede, at det maatte være forarsaget af en Falkonettugle. Til Siquiers Forsvar — thi da han skrev dette, var allerede det onde Rygte almindeligt udbredt, vel især ved Voltaires Modsigelse, — beraaber han sig paa, at han ankom fra Torpum til samme Tid, som Kongen blev skudt: „Hvis Gullet's Størrelse ikke „tilstræffelig retfærdiggjorde alle hans Folk imod Beskyldning- „gen for at have havt Deel i hans Død, vilde denne Om- „stændighed, der er fortalt mig af Sign. Marchetti, være „nok til at retfærdiggjøre Siquier, om Nogen vil kaste Mis- „tanke paa ham. — Enhver kiendte hans Hengivenhed for „Kongen, der havde overvældet ham med Naadesbeviisninger. De, „der af Ubekiendtskab med alle disse Omstændigheder, have „villet, og endnu ville, at Kongen skulde være dræbt af Nogen „blandt hans Egne, have ikke fattet Mistanke til Siquier „for nogle Aar derefter, da han i Stokholm faldt i en Syg- „dom, der gjorde ham forvirret; man hørte ham da i Paro- „rysmen sige, at det var ham, der havde affyret Skuddet. Men „intet fornuftigt Menneske lagde Bægt paa disse Ord til hans „Skade. De Personers Charakter, der have fortalt mig „disse Omstændigheder, — lader mig troe, at jeg har været vel underrettet“ osv.

Læseren vil føle, at om end Voltaire og la Motraye støtte sig paa umiddelbare Vidners Udsagn, ere disse dog allerede ikke mere ganske rene og ublandede, og at vi her staae paa Overgangen imellem Beretning og Raisonnement. Samtidigt ville vi høre endnu en Udlænding, hvis Beretning vel ikke saa sikkert, som de to Foregaaendes, kan føres tilbage til Tienvidnerne, men som dog har hentet den i Stokholm, hvor han opholdt sig strax efter Kongens Død. Det er den med

Nordens Politik saa vel bekiendte Grev H. F. Bassewitz, Gørkes Medarbejder og Modstander, der strax ved Efterretningen om dennes Anholdelse efter Carls Død begav sig til Stockholm, hvor han efter eget Sigende var ædel nok til at negte Gørkes Fiender, at optræde imod sin uhyggelige Rival.

I Bassewitz's efterladte Papirer, som man dog maa erindre kun ere tilbage i et langt senere overarbejdet Udtog,²²⁾ hedder det, at alle Gørkes store Planer tilintetgjordes i et Dieblif ved en Kanonkugle, udfjodt paa Lykke og Fromme fra Frederikshalds Bolde. Den ramte Carl den Tolvte, da han tog Beleiringsarbejderne i Diesyn. Sikkert, hans Adjutant, der var Brindsen af Hessen hengiven, formaaede dem, der først erfarede Kongens Død, til at holde den hemmelig. Han satte sin Baryt og Hat paa Kongen, tog hans i Stedet, og bragte Brindsen Efterretning om hans Død. Brindsen afsendte ham siebliffeligt til sin Gemalinde. Hun beholdt Heltens Hat, og gjorde Overbringeren en anseelig Foræring. Det var retfærdigt, at hun belønnede hans Hengivenhed; imidlertid tog Bagvaskelsen deraf Anledning til at udsprede, at Sikkert havde myrdet Kongen for at forekomme hans Hensigt, at fiske Hertugen af Holsten Kronen, og at han bragte Hatten som et Beviis paa sit Skud. Menigmand troede længe denne forte Beshydning, uden at vise mindste Had til Brindsessen eller Sikkert; — saa stærk en Skygge kastede Carls haarde Lag over hans glimrende Heltemod.

Den Eneste af de med Kongens Død samtidige Svenske, der skal have erklæret sig bestemt for Antagelsen af et Kongemord, er General Grev Hans Henrik v. Liewen, — i det Mindste hvis man tør forlade sig paa Englænderen

²²⁾ Eclaircissements — extraits en 1761 des papiers du feu Comte H. F. de Bassewitz, — i Büschings Magazin, IX. 320.

Braxalls Fortælling²³⁾. Denne ganske overfladiske Tourist, der fra den 14de April til den 30 Septbr. 1774 gjorde en Reise over Kiebenhavn, Stofholm, Petersborg, Danzig, Gelle og Bremen til Hamborg, har givet en Beretning, der baade er fuld af Feil, og fiendelig rober saavel Letsfærdighed i Opfattelsen som Upaalidelighed i Giengivelsen. Han har i Sverrig samlet Notitser om Carl den Tolvtes Død og er fuldt og fast af den Mening, at Kongen ikke er kommen ærligt af Dage. Om hans Grundes Bægt kan man giøre sig en Forestilling, naar man hører den første, han lægger de Svenske i Munden: „Er det sandsynligt, at en fra Fæstningen, paa „Lykke og Fromme, om Ratten udstudt Kugle just skulde fare „Kongen lige i Hovedet?!“ — Braxall fortæller nu i et Brev, dat. Elfskarleby d. 8de Juni 1774, at han har været paa Godset Forsmark, hvor han traf Grev Liewen, en af de sexten Senatorer. Deres Samtale faldt paa Carl den Tolvtes Død, hvor da Liewen yttrede Følgende, som Braxall giver, saa godt han endnu kan erindre det. „Saa Menne- „sker,“ sagde Greven, „ere endnu i Live, der kunne tale om „denne Sag med saa megen Sikkerhed, som jeg. Jeg var i „Leiren for Frederikshald og havde den Ære, som Page at „opvarte Kongen den Nat, da han blev dræbt. Jeg tvivler „ikke paa, at han er kommen af Dage ved Snigmord. Ratten „var ualmindelig mørk, og det var næsten umuligt, at en „Kugle fra Fæstningen kunde ramme hans Hoved i en saadan „Afstand og paa den Plet, hvor han stod. Jeg saae Kon- „gens Liig og er overbevist om, at Saaret i Tindingen var „af en Pistolkugle. Hvo der har bidragt ham det, er uvidt; „man havde Sikkert mistænkt, fordi han før Skuddet ikke var „hos Kongen, og lod sig see et Dieblif efter. De, der have

²³⁾ Rath. Braxalls Reise, anf. St. S. 101.

„Erfaring i Krigsvæsenet, fiende Varmen og Knaldet af en
 „Kanonkugle; men Knaldet af dette Skud var nærmere ved,
 „og ganske anderledes. Jeg troer ikke, at Prindsen af Hessen
 „har havt Deel deri, eller paa nogen Maade vidst derom;
 „men hele Armeen troede, at han var dræbt af en ubekendt
 „Haand.“

Dette Vidnesbyrd bør vistnok ikke oversees; men dets
 Værd svækkes betydeligt ved Referentens Upaalidelighed, og
 hvad giver det os i Grunden Andet end en enkelt Mands
 Mening, grundet paa det, han for 55 Aar siden som Dreng
 har hørt af Andre? Thi i Løbegraven var Liewen ganske vist
 ikke; det siger han heller ikke, og Ingen af de sikkre Dienvidner
 tale om Pagens Tilstedeværelse paa Dødsstedet. Og havde han
 end været der, kunde hans Mening f. Ex. om Skuddets Lyd ikke
 have nogen Vægt imod Maigrets og Carlbergs, af hvilke den
 Sidstnævnte ligesom erklærer det for umuligt, at Noget af de i
 Løbegraven Tilstedeværende kunde bestemme den Afstand, hvor-
 fra det kom. Liewen synes ikke engang at have tænkt paa,
 at Kongen ogsaa fra Fæstningen kunde dræbes af en Bombe-
 splint eller en Musketkugle. Saaret i Kongens Hoved kan
 han have seet i Hovedkvarteret; men man maa vel spørge,
 med hvad Høie han saa bestemt kunde erklære det dræbende Le-
 geme for en Pistolkugle? Han maatte da have maalt Saaret
 og med Sikkerhed kunnet afgjøre, hvilket af de to Huller, det
 i venstre eller det i høire Linding, der var det indgaaende,
 hvilket det udgaaende Saar; men at antage dette, hvorom de
 Andre ere saa afvigende, for afgjort af Pagen, vil neppe No-
 get beqvemme sig til, især da det ligger meget nærmere, at
 hans Mening derom kan være bestemt ved Synsforretningen
 af 1746. Paa den nes Upaalidelighed og Tilstræffelighed be-
 roer det, hvad man skal dømme om Skuddets Bestaaffenhed.

De anførte Beretninger komme vel fra svensk Side, forsaavidt Meddelelserne have samlet dem enten i den svenske Hær eller blandt Svenske; men det er dog kun Udlændinger, der have gjort Verden bekendt med dem. Den vigtigste Beretning er imidlertid i alle Henseender svensk, nemlig Ingeniøren Carlbergs²⁴⁾, der vel allerede i forrige Aarhundrede var kendt og benyttet af Enkelte²⁵⁾, men først i dette er bleven fuldstændig trykt.

Af Carlberg have vi to Beretninger: den ene om Kongens Død, den anden om Hærens Opbrud og Udmarfch af Norge, samt om hvad der tildrog sig i Bahuslehn i Aaret 1719²⁶⁾. Den sidste er skreven efter Anmodning af R. R. Grev E. F. Scheffer; den første er nogle — vi vide ikke hvor mange Aar ældre; kun er det vist, at den maa være yngre end 1742. Ved Dommen over disse Arbeiders Værd ere vi indskrænkede til det, de selv kunne lære os; men man kan desuagtet tillægge dem fuld Troværdighed. Alle ydre og indre Kriterier tale derfor. Forfatteren var nærværende paa Stedet,

²⁴⁾ Sanfärdig Berättelse af några få omständigheter, som sig tilldrogo den Natten då högstalig Kon. Carl XII. uti Tranchéen för Fredrichshall olyckeligen blef skjuten. I pennan författad af en, som den tiden var Lieutenant vid Fortification, och beklagligen ett åsyna vittne till det som följer. Skand. Handlingar I. 177 ff.

²⁵⁾ Saa som Lagerbring i »Sammandrag af Swea-Rikes Hist.» 4, 3. S. 5. Lundblad siger (II. 511, Anm. 2). »Carlbergs berättelse meddelad åt vår berömda Lagerbring, och äfven af honom till någon del begagnad, finnes utförligen införd i Handl. rör. Skand. Hist. I, 177.» Dette oversætter Hr. Major Zeussen-Zusch saaledes: »Lagerbring hat dessen Bericht nicht blos in den Handl. »rörande Skand. Hist., I, 177, mitgetheilt, sondern auch zum Theil »widerlegt.« !!

²⁶⁾ Skandin. Handlingar, 2, 135 ff. Denne sidste Beretning er under skreven Göteborg i September 1775. B. W. Carlberg. Hrf. var da Ingeniøroberst og 80 Aar gammel; han angiver sig selv som Forfatter til den første Beretning, hvilket man allerede vidste af Lagerbring.

hvor Ulykken skeete, stod nær nok til at kunne bemærke, hvad der tildrog sig, og var dengang, om end ung, dog gammel nok til at opfatte den hele Scene. Beretningen, som fiendeliggen hidrører fra en forstandig, rolig Mand, der fortæller med Sandhedskierlighed, hvad han selv har været Vidne til, viser, at han ikke kan have tabt Fatningen i det ulykkelige Dieblif. Vel skrev han mange Aar efter Begivenhederne; men dette kan ikke svække Tilliden til ham, da hans Hukommelse viser sig som udmærket tro og paalidelig. Hans Fortælling stemmer saa godt, som det kan ventes, med andre ganske uafhængige Beretninger, saasom dem om Tordenskiolds Bedrifter i Bahuslehns Skiergaard 1719, og Oberst Landsbergs Dagbog over Frederiksteens Beleiring; saa at man maa fæste Lid ogsaa til de Partier, der ikke saaledes kunne controlleres. Hertil kommer, at han ikke kan have haft nogen Interessé af Sandhedens Fornegtelse dengang, da han skrev, og at hans Sindsbewægelse da for længe siden maatte være kommen til Ro. At allehaande løse Rygter og uhiemlede Tilfætninger allerede cirkulerede blandt Publicum, bør ikke oversees.

Carlberg begynder med Kongens Ankomst fra Trancheen til Hovedquarteren i Tistedalen, hvor Prædiken holdtes, „da Hans Maj. imod Sædvane skal have været noget mørkt stemt og, som det hed, have opbrændt nogle Papirer ved „Ilden paa Skorstenen.“ Om Eftermiddagen Kl. 4 kom Kongen tilbage fra Hovedquarteren til Løbegraven, hvor han modtoges af de tilstedeværende Officerer, blandt dem Carlberg, som den Nat var commanderet til Arbeidet og derfor ankommen et Par Timer tidligere. Kongen gif efter Sædvane alle vegne omkring, talte med hvem han traf paa, saaledes ogsaa med Carlberg, der var ham velbekendt. „Det var sædvanligt, at det til Arbeidet commanderede Mandskab fra Regimenterne skulde hver Aften samles et godt Stykke fra Fæstningen,

„under Bedækning af Bierget, hvorfra de, saa snart Mørket
 „faldt paa, rykkede frem til det Sted, hvor Arbeidet med
 „nye Linier skulde begynde. Men denne Aften saae det noget
 „ominøst ud; Alt gik langsomt, tungt og trægt Arbejderne bleve
 „længere borte, end sædvanligt, hvorover Hans Majestæt flere
 „Gange viste sig urolig tilfjends, og sendte den Ene efter den
 „Anden til Samlingspladsen for at undersøge, hvad Hindring
 „der voldte dette Ophold. Jeg fik to Gange Ordre dertil af
 „Kongen med de Ord: „Gaa og see hvad de nøle (söla)
 „efter.“ Endelig, efter lang Venten, kom Mandskabet med
 „dets tildeelte Officerer anmarscherende ind i den allerede sær-
 „dige Linie, hvis Brystværn blev giennemskaaet til Communi-
 „cation mellem begge Linier, den gamle og den nye, som nu
 „skulde føres frem. Saa snart det var gjort og Mandskabet
 „var blevet inddeelt, traadte den franske Oberst Maigret,
 „der var Directeur af Attaquen, frem foran Arbejderne og ud-
 „stak den nye Linie paa den Maade, at efter ham defilerede
 „Soldaterne med Gaskiner, Spader og Haffer. Efter som nu
 „Direkteuren gik Linien frem, lagdes Gaskinerne efter ham i en
 „ret Linie, og Soldaterne bleve liggende ved dem. Saa snart
 „den betænkte Linie var affat, defilerede paany flere Solda-
 „ter frem og lagde sig ligeledes ved Gaskinerne med det for-
 „nødne Værktøi. Derefter hidbragtes de alt færdige Skandse-
 „kurve, som Fortificationscapitain Faschung fik Befaling at
 „lade opstille efter den udstukne Linie.

„Da Skandsekurvene vare komne i Orden, fik jeg Ordre
 „til at gaae ind i den nye Linie og lade dem fylde. Nu be-
 „gyndte Arbeidet efter et sagte givet Tegn, idet jeg opmuntrede
 „Mandskabet til at arbejde flittigt og grave sig ned, for at de
 „snart kunde faae Skandsekurvene fyldte med Jord til deres
 „Bedækning “

„Fra den nye Linie til Fæstningens Udenværker kunde „Afstanden være omtrent noget over 200 Alen, og saaledes „under Musketfud. Det var altsaa nu den første Nat under „Attaquen, at de Beleirede kunde bruge Haandgeværer (muskötteri), hvormed de ogsaa hele Natten igiennem holdt en „bestandig Ild, under tætte Kiædesalver, mod det Sted, hvor „de mærkede, at Arbeidet fortsattes, hvorhos ikke heller for- „sømted uophørlig Kanoneri og Bombefæstning, samt Lys- „fugler til at opdage de Operationer, vi havde for. Fæstnin- „gen var ogsaa ud imod Angrebsiden oplyst med mange bræn- „dende Begrandse, som gav et vakkert Syn og oplyste hele „Marken.“

Carlberg gif nu den nye Linie mange Gange frem og tilbage, og opmuntrede Arbeiderne, der saa meget hellere løde ham, som de saae mange af deres Kammerater falde, inden de kunde komme dybt nok ned og saae Skandsefurvene fylde til Bedækning imod Musketfuglerne. Efter halvanden Times Forløb gif han tilbage i den gamle, færdige Linie, hvor man ved Brystværnet var bedækket imod Skud saavel fra Fæstningen som fra Forterne Over og Mellemhierget (Stortaaermet); thi Gyldeuløve var alt taget med Storm, og mod Fæstningen selv endnu intet Skud løsnet.

„Da jeg var kommen ind i den gamle Approche, om- „trent 6 eller 8 Skridt frem, saae jeg Hans Majestæt lig- „gende paa Trancheens indre Døssering (indre talud eller „locering), hvor H. Majestæt havde draget sig op og laa „paa den venstre Side, med Rappen om sig, og havde trukket „Knæene noget op til sig, saa at Fødderne laae omtrent 6 „Dvarteer høiere op end selve Bunden af Approchen; han „holdt den venstre Haand under Kindbenet og Hovedet opret „over Kronen af Brystværnet. I en saadan Stilling laae „H. Majestæt med Ansigtet noget vendt imod Fæstningen og

„den nye Linie der udenfor, hvor nogle Arbeidere gif. Denne nye Linie, som dannede en spids Vinkel med den gamle, led ikke saa syndeligt langt ud fra den gamle, hvor H. Majestæt laae, saa at i det Mindste de nærmeste af Arbeiderne kunde have seet hans Hoved over den gamle Linies Brystværn, om de ellers havde givet Agt derpaa. Denne Omständighed anseer jeg for betydelig nok til at anmærke her.“

„Dtte til ti Officerer stode nede i Approchen ved Kongens Fodder; Carlberg stillede sig blandt dem. De havde da Kongen for deres Vane, i det han, som sagt, laae tæt foran dem med Hovedet over Brystværnet; „men hvad der passerede udenfor, kunde Ingen af os bemærke for det høie Brystværn, saasom vi stode indenfor samme, nede paa Bunden af Approchen; ei heller veed jeg, hvor længe Hans Majestæt havde saaledes ligget exponeret for en den Nat overmaade fortræffelig Skyden af Kanoner og Haandgeværer.“

„Da var nu den uhyggelige Stund for Haanden, der gjorde Ende paa Alt. Neppe et halvt Qvarter havde jeg blandt dem, som vare tilstede, staaet ved og foran Hans Majestæts Fodder, saa traf udenfra (utan ifrån Trancheen) et Skud ind paa den venstre Side²⁷⁾ giennem Hans Majestæts Hoved, hvorved ikke den mindste Bevægelse mærkedes, undtagen at Haanden faldt fra det venstre Kindbeen og Hovedet boiede sig saa sagte ned i Kappen, uden det allerringeste Ryk af Kroppen, der blev liggende saa aldeles stille, som den forud laa; det var ei heller naturligt, at der efter et Skud, som traf saa nøiagtigt giennem Hovedet, kunde følge andet end øieblikkelig Død, uden at mindste Lem røstes. Saaledes have de, der herom have udspreidt andre Urimeligheder, grueligen

²⁷⁾ Dette Sted berettiger ikke til at gjøre Carlbergs Fortælling ældre end 1746; thi det kan gierne være, at han ikke har faaet Synsforretgen at see.

„afveget fra Sandheden“). Stedet, hvorfra dette ulykkelige „Skud kom, om det skeete fra en fiernere eller nærmere Afstand, var det umuligt, at Noget af os, der stode lavt nede, indenfor Brystværnet, kunde med ret Visshed bemærke under en „saa stærkt Skyden af Kanoner og Haandgeværer“).

„Den første af os Nærværende, der nævnte Kongen død, var Generaladjutant Kaulbars (senere Baron, General, Landskøvding og Overcommandant), som i det samme, da Skudet traf og Hovedet sankede sig saa sagte ned, slog mig, der stod ham nærmest, paa Skulderen og raabte ganske forstræffet: „Herre Jesus! Kongen er skudt; opsig General Schwenrin og beret ham det.“ Jeg løb da strax ned ad den gamle Approche for at søge Generalen, hvem jeg traf ikke langt borte, i Begreb med at gaae did op, hvor Kongen var, som han formodentlig nys var gaaet bort fra; thi den fiæffe General kom næsten aldrig fra Kongens Side, imedens Attaquen stod paa. Jeg sagde da til Generalen, at Hans Majestæt var skudt, hvorover han forbausedes og forstræffedes, uden at kunne sige et Ord mere end „Herre Jesus!“ Han greb mig om den høire Arm og gik med stærke Skridt derhen. Da nu Generalen kom til Stedet, hvor Kongen laae, rørte han ham ikke, men befalede mig strax at gaae og skaffe en Baare; og i det Samme vendte han sig til Capitain Grev Bosse, som den Nat havde Vagt hos Hans Majestæt, sigende: „følg Lieutenanten, men lad Eder ikke mærke med, at I er med ham.“ Vi gik da, ikke uden megen Rørelse, den nær-

28) Et bestemt Dementi til dem, der fortælle, at Kongen traf Aarsden ud, kan man ikke forlange.

29) „Stället hvarifrån detta olyckliga skott kom, om det skedde ifrån ett längre bort, eller närmare håll, det kunde ingen af oss, som stodo lågt neder inom bröstvärnet, under ett så starkt skjutande utur kanoner och handgevär, ogörligen, med rätt visshet utmärka.“

„meste Bei over Bierget til Kongens Hytte, som var opslaaet
 „af Brædder, bedækket af Bierget, og hvor Kongen undertiden
 „hvilede en liden Stund. Her var Forraad nok af færdige
 „Baarer, som brugtes til at bortbære dem, der bleve skudte
 „om Nætterne ved Arbeidet. Jeg raabte til dem, der holdt
 „Bagt der, at de strax skulde fremstaffe en Baare for en Of-
 „ficer, som var bleven skudt, hvilket ogsaa strax skeete. I det
 „samme kom Oberstlieutenant Grev Pøse, som commande-
 „rede Garden og med nogle Herrer besandt sig ved Hytten,
 „henimod os og spurgte: „er Kongen skudt!“ hvortil jeg svarede
 „Nei, og at det var en Officer; men bestyrtet over et saa
 „uformodet Spørgsmaal, nævnte jeg i denne Hast en Fortifi-
 „cationsofficers Navn, som da just faldt mig for Munden.
 „Men i det samme gik begge Herrer Grever et Par Skridt
 „afsides og talte nogle Ord med hinanden, hvor da formo-
 „dentlig min Ledfager, Capitain Grev Pøse, har sagt den
 „rette Sandhed. Imidlertid var det besynderligt nok, at Ryg-
 „tet om Kongens Død kunde have udspreidt sig saa hurtigt og
 „saa langt bort, da det dog er vist, at ikke en fuld halv Time
 „var forløben, siden det ulykkelige Skud traf.“

Da Carlberg og Grev Pøse kom med Baaren, hvilken
 de selv maatte bære frem til Kongens Fodder, fandt de, at
 General Schwerin havde stillet Bagt i Løbegraven for at
 hindre al Communication imellem den nye og den gamle Linie
 forbi det Sted, hvor Kongen laae. Antallet af de tilstedevæ-
 rende Officerer var imidlertid forøget. General Schwerin
 steg nu op paa Brystværnet ved Kongens Side og løstede
 hans Hoved lidt i Beiret, hvorpaa Generalen med Haanden
 gjorde et bedrøveligt Tegn til de Omstaaende, uden at sige et
 Ord. Deraf slutter Carlberg, at Generalen ikke har rørt
 ved Kongen, imedens han og Grev Pøse vare fraværende.
 Man drog nu Kongen ned fra Brystværnet, lagde ham paa

Baaren i sin Kappe og tildækkede ham med et Par Soldaterfapper, som man hentede hos Bagten, der stod ikke langt derfra bag en Bierghøide. „Imedens vi vare sysselsatte hermed, kom Generaladjutanten Sæder frem, tog Hatten af Kongens Hoved, satte i dens Sted sin hvide Paryk og galonerede Hat paa Kongens Hoved og påseede, at noget af Hatten og Parykken kom tilsyne, hvilket skeete for at gjøre Kongen ukiendelig, da han hverken brugte Paryk eller galoneret Hat.“

General Schwerin overlod nu Rigets Transport til Carlberg, med Befaling at føre det ukiendt til det store Bateria, hvorfra i Begyndelsen af Beleiringen Fortet Gyldeuløve var blevet beskudt. Han skulde dertil forlange Følk hos Capitain Baron Malcolm Hamilton, som commanderede Bedækningscorpset af Gården. Generalen med de øvrige Officerer gik nu bort; Carlberg henvendte sig til Baron Hamilton, der allerede vidste Kongens Død, og fik af ham tolv Mand, hvem han forestillede, at det var en tapper Officer, som de skulde bære forsigtigt paa den ujævne Vej. Dette lovede de, og vidste da endnu ikke, hvem den Døde var. Sex Mand toge Baaren paa Skuldrene; de andre sex fulgte efter. Carlberg selv gik snart ved Siden, snart foran, for at udsøge den bedste Vej³⁰⁾. Da de vare komne et Par Hundrede

³⁰⁾ Paa Kortet hos La Motraye (II. p. 395) begynder Løbegraven tæt ved den Vej, der langs med Tistedalselven fører til Byen, i Nærheden af de Batterier, hvorfra Fortet Gyldeuløve blev beskudt; Graven gaaer Østen og Sydøst om dette Fort, først imellem det og Batterierne, dernæst imellem det og Fæstningens to andre Udenværter, Overbierget og Stortårnet; endelig i nordlig Retning frem paa Pladsen imellem Gyldeuløve og Hovedfæstningen. Heraf følger: 1) at den nærmeste Vej fra Dødsstedet til Kongens Hytte bag Gyldeuløve maatte, som Carlberg siger, være den lige Linie over Biermarken, nemlig imellem Gyldeuløve og Elven; 2) at naar Carlberg gik med Baaren udaf Løbegraven, fra Dødsstedet, og saaledes vendte Ryggen til Fæstningen, maatte han ved at

Skridt frem, mødte han sin Ven Fortificationscapitain Schulz, der havde været med i Løbegravnen, da Kongen blev skudt, og altsaa vidste, hvem det var, der laae paa Baaren³¹⁾. Efter Anmodning af Carlberg, der ikke var ganske vis paa at finde den sikreste Vej til det store Batteri, paatog Schulz sig at føre Toget; men da de vare komne et temmeligt Stykke frem, mærkede de, at Capitainen havde taget feil af Veien og var gaaet for meget til Venstre, hvorved de vare komne frem til en høi og steil Jordbakke, som de enten maatte ned over, eller vende om igien for at søge en anden Vej. „Under en steil Bakke løb en Landevei langs med Elven til Staden, der var os ganske nær. Derover bleve vi noget bestyrkede og tvivlsraadige om, hvad vi skulde gjøre, lode altsaa Baaren sættes lidt ned og gif til Side, for at Soldaterne ikke skulde høre, hvad der taltes. Capitainen vilde, at man skulde vende om og gaae et Stykke tilbage for at søge en anden og sikrere Vej, da man vidste, at der nedefor Jordbakken, saa nær Staden, som oftest gif danske Patrouiller, saa at der var temmelig usikkert og voveligt. Derimod gjorde jeg adskillige Indvendinger, og endelig enedes vi om at gaae nedad den steile Jordbakke. Jeg formanede da Soldaterne til at anvende al Agtsomhed, saa at den døde kække Officeer ikke faldt af Baaren, hvilket de nok lovede, men holdt slet. Vi bevægede os nu saa sagte nedad, efter den steile Bakkens

gaae over Marken, for langt til Venstre, komne til Veien ved Elven og, naar han derefter fulgte denne mod Østen, til Begyndelsen af Løbegravnen, men til dens ydre Side. Dette taler for Rigtigheden af Kortet, saavidt Beleiringsarbejderne angaaer.

³¹⁾ Carlberg anmærker her, at Schulz senere blev Oberstlieutenant, adlet under Navn af Nordencreutz, men massakreret i Finland. Dette viser, at Beretningen maa være yngre, end 1742; thi i dette Aar, Natten imellem den 17. og 18. Juni, blev Nordencreutz ved Quarnby nedbugget af Kosakkerne. Stjernman, Adelsmatr. 2, 1305.

„Hædning, idet jeg med to Soldater holdt imod den hældende
 „Side af Baaren, saa meget muligt var; men da vi kom paa
 „det Bratteste, skeete det ved Karlens Uforsigtighed, at Kongen
 „væltede over den ene mod mig hældende Arm af Baaren, ud
 „i mine Arme, dog saaledes, at Kroppen ikke faldt heelt til
 „Jorden; thi jeg blev i samme Dieblig understøttet af Solda-
 „terne til at løfte Kongen op paa Baaren igien. Men det
 „kunde ikke forhindres, at de to løse Kapper tilligemed Hatten
 „og Parykken faldt af Kongen. Da det nu var klart Veir, og
 „Maanen var stegen et godt Stykke op over Horizonten, stærkt
 „lysende imod den steile Bakke, eller rettere sagt Jordbierget,
 „hvor vi nu stode³²⁾: saa hændte det sig, at Soldaterne kiendte

³²⁾ For Dommen over Carlbergs Troværdighed er det af stor Bigtighed, at bestemme Maanens Stilling i det angivne Moment. En af mine Venner, der har havt den Godhed at foretage de fornødne Beregninger, hvorved dog kun ufuldstændige Hjælpemidler have staaet til hans Raadighed, har meddeelt mig følgende Angivelser. Onsdag d. 7de Decbr. n. St. 1718 blev det Julmaane Kl. 9, 16' Efterm.; Maanens Alder Søndag den 11. December var altsaa 19 Dage. Ved Frederikshald (59° 10' N. B.; 29° 5' D. L.) stod Maanen den Dag op Kl. 7, 42' Efterm., omtrent 30° fra Vst til Nord; Kl. 10 har dens Høide været omtrent 15°, dens Afvigelse fra Vst mod Nord omtr. 3°; en Time tidligere stod den c. 22° over Horizonten, og dens Afvigelse fra Vst mod Syd var da 10°; Kl. 12 var Høiden omtr. 29°, Afvigelsen imod Syd 23°.

Da man ikke med Visshed veed Klokketøttet for Kongens Død, maa man gaae ud fra Carlbergs Formodning, at den var omtrent Et ved Ankomsten til Hovedkvarteret. Tager man nu Fortællingens hele Sammenhæng i Betragtning, turde det være rimeligt, at han kom med Baaren til den bratte Bakke omtr. Kl. 11, da Maanens Høide var 22°; det var da klar Luft, og tænker man sig Bakken hældende mod Vst eller mod Vst-Syd-Vst, hvad Fortællingens hele Gang synes at kræve, saa maatte Lyset netop falde stærkt paa Liget, da det gled ud over Baarens Arm. At Carlberg efter saa mange Aars Forsøg endnu kunde angive dette Forhold saa rigtigt, besyrrer i høj Grad Tilliden til hans Sandbruhed og hans gode Huskommelse. Det er ogsaa begribeligt, at hiin Nats Begivenheder maatte efterlade et uudsletteligt Indtryk i hans Sind.

„Kongen og med stor Bestyrtelse begyndte at mumle og be-
 „klage sig, sigende til mig: „det er en ganske anden Mand,
 „end I har sagt; hvorledes vil det nu gaae med os?“ og
 „mere saadant. Dette Bulder gjorde saavel mig som Capi-
 „taineu noget bekymrede. Jeg talte dem altsaa alvorligt og
 „haardt til, og befalede dem at holde Mund og ikke at under-
 „staae sig at tale et Ord mere; hvorefter de strax bleve tause,
 „da de vel mærkede, at jeg ikke vilde have megen Snak derom.
 „Vi satte da, saa godt det der paa Stedet lod sig gjøre, Pa-
 „rykken og Hatten paa Kongen, lagde Kapperne over ham
 „og fortsatte da Resten af den steile Vagte nedad, hvor vi
 „bragte Kapper, Hat og Paryk i bedre Orden. Vi vare nu
 „temmelig nær ved Staden paa den før omtalte Bei, hvor der
 „ofte patrouilleredes, men fandt Alt der ganske stille og saa
 „intet Menneſte; gik altsaa henad Beien, indtil vi naaede vor
 „Tranchee, som var opført i Begyndelsen af Attaquen, paa den
 „Side under Bierget, imod Staden, ved Elven; men vi vare
 „da med Baaren udenfor Trancheen, saa at Baaren maatte
 „løstes op over Brystværnet for at komme ned i Linien, hvil-
 „ket gik godt og vel af, fordi Soldaterne nu vare forsigtigere
 „end før. Vi fulgte da Trancheen et godt Stykke, indtil vi
 „naaede det bestemte Batteri. Jeg anmodede nu Capitainen om
 „at gaae til General Schwerin, som var et lille Stykke derfra,
 „og melde, at jeg nu var ankommen. Capitainen kom strax
 „tilbage med den Befaling fra Generalen, at Kongen skulde
 „føres til Hovedkvarteret i Tistedalen ad den nye Bei, der
 „var anlagt for Kanonerne Transport, og som var en halv
 „Mil lang. Ellers betiente man sig af en nærmere Bei til
 „Tistedalen langsmed Elven, men over usikre Spanger og
 „Broer.“ Den øvrige Deel af Transporten gik af uden
 „Uheld, da Beien var bedre og Maanen kom høiere op. Ge-
 „neral Schwerin red dem forbi paa Beien og raabte dem an;

paa Carlbergs Svar, at det var en død Officeer, de bragte til Tistedalen, henfastede han en let Beflagelse for Soldaternes Skyld, der dog allerede vidste, hvem de bare. Carlberg lod Baaren sættes omtrent 50 Skridt fra Kongens Huns og bortsendte Soldaterne med en Gave. Han hørte siden, at man havde efterspurgt disse Karle og givet dem en rigeligere Belønning. Capitain Schulz gik til Hovedkvarteret med Melding om Baarens Ankomst; imidlertid forblev Carlberg alene ved den. Hvad Tid paa Natten det var, vidste han ikke nøie, men formodede, at Kloffen omtrent kunde være 6 et. „Tiden blev mig temmelig lang,“ siger han; „jeg gik frem og tilbage, satte mig stundom paa Armen af Baaren, saae ofte med taarefulde Øine og et beklæmt Hjerte paa den store Konge, medens mange besynderlige Tanker om denne Helts „saa uførmødet hastige Død løb om i mit Hoved“. Capitainen kom tilbage med to af Kongens Tjenere, og disse fire bare nu Baaren til Huset; Carlberg og den ene Tjener løstede Liget ind i Kongens Kammer, hvor de lagde det paa Gulvet ved Væggen. General Schwerin og Kongens Livmedicus Neuman³³⁾ stode i Kammeret, bedrøvede og med Taarer i Øinene. Generalen takkede de to Officere, lovede at anbefale dem til Arveprindsen til Belønning, og bad dem træde ind i Salen for at hvile en Stund. Denne Sal lignede dog mere en stor Stue. Fire Voklys stode paa Bordet; Ingen var derinde uden Carlberg og Schulz. Døren til Kammeret, hvor Kongen laae, stod halvt aaben, saa at de saae de høie Herrer, der gik derind. Blandt de Første vare Hertugen af Holsten, Feltmarskalk Grev Mörner og General

³³⁾ Dette er vel den Neuman, som forekommer blandt Feltførerne i Fortegnelsen over dem, der vare med Kong Carl i Bender. (*Floederus, Handl. till Carl XII's Hist. 3, 169*). Ogsaa dette kan tiene til at vise Carlbergs troe Hukommelse.

Dücker Alle vare bedrovede og faldede Taarer. Efter en Timestids Forløb gif de to Officerer til deres Qvarterer, smaa Bondehytter omtrent en Fierdingvei nærmere ved Fæstningen, hvor Carlberg lagde sig til Hvile paa Gulvet blandt de andre Fortificationsofficerer, som den Nat ikke havde været commanderede ud i Løbegravene. „Saa snart det begyndte at „dages,“ vedbliver han, „gif jeg derfra til min meget gode „Ven og Belynder, Feltsekretær Gabriel von Seth³¹⁾, „hvis Qvarter ikke var langt fra Hovedqvarteret. Paa Veien „til ham, da det var blevet ret Dag, bemærkede jeg meget „sterknet Blod paa min Kiøle, mit Gehæng og mine Handsker, som formodentlig var kommet paa, da Kongen væltede „af Baaren i mine Arme, eller da jeg med Livtieneren løstede „Kongen af Baaren ind i Kammeret. Da jeg kom ind til „Feltsekretæren v. Seth, — jeg kalder ham ved denne Leilighed ikke Excellence, — spurgte han mig strax: „Har Du været i Approcherne i Nat?“ hvortil jeg svarede Ja, og fortalte korteligen hvad der var passeret, hvorhos han tillige „saa, hvor besudlet med Blod jeg var. Han sagde mig, at „han allerede i Nat havde været i Hovedqvarteret for at føre „Protocollen i et tiltænkt Krigsraad; men eftersom Hans Kgl. „Højhed Arveprindsen af Hessen, som boede tre Fierdingvei „fra Hovedqvarteret, paa Torpum Herregaard, da endnu „ikke var ankommen, saa blev dette Krigsraad opsat til idag. „Feltsekretæren maatte altsaa skynde sig derhen, hvortil ogsaa „Hesten stod sadlet for Døren, da jeg kom. Jeg spurgte da „i al Hast, hvad Følger Kongens Død kunde have, hvortil „svarede, at det kunde Ingen endnu vide; men man troede, „at ved dette Krigsraad turde Armeen faae Befaling til strax

³¹⁾ Carlberg tilføier: „nu Greve og Rigsraad.“ Jeg har nu ikke de fornødne Hielskemidler ved Haanden for at kunne benytte dette Indicium paa Beretningens Affattelsestid.

„at drage sig tilbage ud af Norge, hvilket ogsaa skeete; thi
„samme Dag afgif Ordre derom til alle Regimente³⁵er.“

„Der kunde vel være Et og Andet endnu at anmærke
„ved dette høist bedrøvelige Dødsfald, der hændte denne be-
„drøvelige Nat; men jeg har ikke villet berette mere, end ene
„og alene det, hvortil jeg desværre har været et Dienvidne³⁵).“

Uf Carlbergs anden Beretning hører kun Begyndelsen
herhid. Det fortælles der: at da Arveprindsen af Hessen
Dagen efter Kongens Død holdt Krigsraad i Hovedkvarteret,
skal Hertugen af Holsten have raadet og bedet, at Fæstningen
maatte indtages, hvilket Carlberg mener snart kunde være
giort, da Arbeidet allerede var rykket Hovedfæstningen saa
nær, at Breschebatterierne skulde have været anlagte Dagen
efter Kongens Død. Men ved Stemmegivning fik den mod-

³⁵) Den, der holder sig til den tydske Oversættelse af Lundblads Carl XII, maa her savne Fortællingens Fortsættelse, hvor der berettes om Carlbergs Affendelse til Torpum (see Oversættelsen II. 568). Men dermed hænger det saaledes sammen. Lundblad (II. 513) slutter sit Udtog af Carlbergs Beretning paa følgende Maade: „Det öfrige af berättelsen rörar den döda Konungans bortförande till höggvarteret i Tistedalen, hvarom bestyret lemnades åt Carlberg. Huru bestört skulle han ej blifvit, om han, i stället för Siquier, kommit att öfverföra dödstidningen til Prins Frederik, som mottog den i sit höggvarter Torpum” etc. Dette Sted har Hr. v. Jensen-Tusch (II. 567) giengivet saaledes: „Der übrige Theil des Berichts betrifft die „Abführung der königlichen Leiche nach dem Hauptquartier in Tistedalen, die ebenfalls dem Lieutenant Carlberg übertragen wurde. Es „bestremde die denselben, daß ihm daneben befohlen wurde, die Mel- „dung vom Tode des Königs dem Prinzen Friedrich nach Torpum „zu überbringen, welches 3 Meile rückwärts lag, statt daß der Ge- „neraladjutant Siquier dazu berufen gewesen. Der Prinz empfing „osv.“ Man seer, at denne Slutning af Carlbergs Beretning berøer paa en Misforstaaelse af Originalens Ord, der sige netop det Modsatte af den tydske Oversættelses. Hvad Lundblad derefter anfører om Arveprindsens Afkærd ved denne Leilighed, er ifkun et Udtog af Pihlgrens opdigtede Beretning, med en lille Tilfætning af en Commentar over samme.

satte Mening Overhaand. Som Beviis for, at man i Beskyndelsen søgte at holde Kongens Død hemmelig, beraaber Carlberg sig paa, at General Schwerin lod ved ham Rigsgets Transport besørge, ikke ved nogen høiere Officeer. Men et saa vigtigt Dødsfald kunde ikke længe forblive ubekendt. Rygtet gik, at en Underofficeer skulde ved denne ulykkelige Hændelse være rømt til Fæstningen og have berettet Kongens Død; men det mener Carlberg ikke kan være sandt, fordi de Beleirrede endnu i de to følgende Nætter fortsatte den heftige Skyden med Kanoner og Haandgeværer imod Løbegraven, hvilken da stod tom. Først den tredie Dag³⁶⁾ efter Kongens Død saae man en Afdeling af Besætningen rykke ud af Fæstningen, med fornødent Værktøi, og midt for Armeens Dine tilkaste de Fæstningen nærmeste Linier — til Carlbergs store Urgrelse. Dagen efter Kongens Død droges en Gordon af Soldater i Kanonskuds Afstand imod selve Hovedfæstningen, for at hindre Besætningen i at forurolige de nærmest leirede Regimenter; men dertil hørtes Intet, og heller ikke lod Commandanten afsyre en Glædesfalve, hvilket undertiden skeer, naar en Beleirring ophæves. Han har formodentlig ogsaa uden slige Ceremonier været vel tilfreds med hvad der forefaldt! — Armeen marscherede over Broerne ved Svinesund, og ottende Dagen efter Kongens Død, Søndag Aften (17de December), afgik den omtalte Gordon som Bagtrop til Sundet, hvilket de sidste svenske Tropper passerede om Natten og den næste Dag, uden i mindste Maade at foruroliges af Fienden. Carlberg betvivler, at man fik alle Kanoner og Krigsredskaber med ud af Norge.

³⁶⁾ Efter Commandantens Dagbog var det den fjerde Dag (den 15de December).

II.

Til de oprindelige Beretninger om Kong Carls Død maa ogsaa de regnes, der ere komne fra Frederikssteen. Vel kunne de ikke give saa omstændelig og nøiagtig Underretning om selve Dødsøieblikket, som de, der hidrøre fra Kongens nærmeste Omgivelser; men de oplyse dog mange vigtige Omstændigheder, der staae i Forbindelse med Hovedpunktet, og afgive tillige Bidrag til Kritiken over Efterretningerne fra den modsatte Side. Ogsaa indeholde de Vidnesbyrd af svenske Krigere, af hvilke den Eine har staaet i Kongens Nærhed, da Skuddet ramte ham, og selv seet dette — rigtignok kun efter eget Vidnesbyrd; men hvis Troværdighed bestrækes deraf, at han har angivet dets Retning rigtigere, end de andre Vidner, og det tidligere end Noget af disse, strax efter Ulykken, altsaa under det første friske Indtryk. Det er vel sandt, at disse Vidnesbyrd ere Overløberes; men i dette Tilfælde bestræker denne Omstændighed snarere deres Troværdighed, end den svækker den. Vel maa i Almindelighed Overløberes Udsagn behandles med stor Værdsommelighed og streng Kritik, fordi de hidrøre fra Folk, der svigte Ære og Pligt; men her opveies dette deraf, at de have afgivet deres Beretning under saadanne Forhold, der stillede dem udenfor Hensyn, som muligen kunde paalægge manges ærlig Svensk Forsigtighed og Tilbagesholdenhed i sine Udttringer om Begivenheden. Overløberne, som ankom i de første Dage til Fæstningen, havde ikke alene ingen Grund til at staae deres forrige Officerer, men maatte snarere være fristede til at laste disse, for at sætte deres eget æreløse Skridt i saa gunstigt et Lys som muligt. De havde da sikkert ikke fortiet det, hvis det overhovedet var faldet dem ind, at Kongens Død ikke var gaaet ærligt til; eller hvis nogen Mistanke om Forræderi af Officererne havde været

udspredt i Hæren. At Overleverne ingen saadan Mistanke have yttret, er da upaatvivleligt et Tegn paa, at den ikke i de første Dage efter Kongens Død har været til blandt de Menige og Underofficererne i den svenske Hær.

Det var som bekendt Tordenskiold, der bragte den første Efterretning om Kong Carls Død til Kiebenhavn. Hans Rapport³⁷⁾ indeholder en Deel af en Dagbog over Beleiringen, der af Frederikshalds Magistrat strax efter Fiendens Bortmarsch indsendtes til Norges Vicestattholder, Geheimeraad F. Kragh i Christiania. Denne Dagbog er senere fuldstændigen trykt³⁸⁾; men den er kun en Udskrift af en anden Dagbog, som Præsten i Frederikshald, Peder Sørensen Halde, der under Beleiringen var i Fæstningen, har skrevet og indsendt til Biskoppen i Aggershuus Stift, Barth. Deichmann, som under 24de Decbr. 1718 sendte den til Geheimeraad D. Wibe, Oversekretær i det danske Cancelli. Ogsaa denne Dagbog, der gaaer fra den 9de November til den 20de December n. St., foreligger nu Publikum³⁹⁾. Den er vistnok et saare vigtigt Aftstykke i denne Sag, men dog kun forfattet af en Privatmand, om hvem man ikke veed, at han har havt andre eller paalideligere Efterretninger end dem, de Beleirede i Almindelighed kunde have. Fuld Paalidelighed maa derimod tillægges Commandantens, den tappre Oberst Barthold

³⁷⁾ Dat. Orlogsskibet Laaland d. 28 December 1718. C. P. Rothe Tordensf. Levnet III. 80.

³⁸⁾ Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie. 3die B. Christiania 1835. S. 188 ff.

³⁹⁾ Bernt Moe, Aftstykker til den norske Krigshistorie under Kong Frederik den Fjerde. 2det Hefte. Christ. 1839 S. 248 ff. Sagde Biskop Deichmann det ikke saa bestemt, at Præstens Dagbog er Originalen, Magistratens Copien, kunde der være nogen Grund til at troe Forholdet omvendt.

Nicolas v. Landsbergs Rapport⁴⁰⁾ til Kong Frederik den Fjerde, dat. Frederiksteen d. 21 December 1718; men denne grunder sig for en stor Deel paa en Dagbog, Commandanten har holdt under Beleiringen, og som hidtil, saavidt jeg veed, ikke er trykt, men vel benyttet af et Par ældre Forfattere.

Paa denne Dagbog, og paa Magistratens, grunder sig nemlig Jonas Rists Beretning om Frederiksteens sidste Beleiring⁴¹⁾, ligesom Johannes Schrøders⁴²⁾ paa Commandantens Rapport og Magistratens Dagbog, dog med sinde Tilføjninger, som fiendeligen skyldes mundtlig Fortælling eller Localundersøgelse: Vidnesbyrd, der ere saa meget vigtigere, som de to nævnte Forfattere vare Samtidige og levede i Frederikshald i Forhold, der ikke tilstede Tvivl om, at de jo maatte kunne forskaffe sig de bedste Efterretninger, man overhovedet der paa Stedet kunde have om denne mærkelige Begivenhed.

Ogsaa Anders Busæus maa til sit historiske Dag-Register⁴³⁾ enten middelbart eller umiddelbart have benyttet

⁴⁰⁾ Hvor denne første Gang er trykt, veed jeg ikke. Det ældste Aftryk, jeg kender, er det i „Sammlung verschiedener Bericht und Schriften vom Tode Königs Karls des XII.“ osv. S. 8. Derefter findes et temmeligt usiagtigt Aftryk i Theatrum Europæum 21, S. 455. — Paa Dansk har man den i Topogr. Journal for Norge, 4de Hefte, S. 72 ff.

⁴¹⁾ „Frederikshalds Besættelse“, i Dansk Museum 1782. I. S. 641 ff. — Forfatteren var Collega ved Byens Skole og gjorde Tjeneste ved Peter Colbjørnsens Fricompagnie, da Frederikshald første Gang blev angreben af Kong Carl 1716.

⁴²⁾ Kort historisk Beskrivelse over Frederikshald, paa Røm sammenskreven og med nødvendige Anmærkninger oplyst af Mag. Johanne Schröder, Rectore Scholæ der sammesteds. Kbhvn. 1727. Om Beleiringen 1718 f. S. 90 ff.

⁴³⁾ Historisk Dag-Register over Kong Frederik den Fjerdes Levnet. Af Andreas Busæus. Kbhvn. 1770. S. 188 ff.

Landsberg's Dagbog. Paa Disjes og paa Hoiers ⁴⁴⁾ Fortælling, som dog ikke er en oprindelig Kilde og derfor her forbigaaes, grunder sig de danske Historieforfattere's Bidrag til den almindelige Beretning om Kong Carls Død.

Der er endnu et Par Vidnesbyrd fra dansk og norsk Side, hvis Oprindelighed man ikke kan benegte, men som dog heller ikke kunne gielde for ganske paalidelige Kilder, i det Mindste ikke i deres nuværende Tilstand. Lundblads tyske Oversætter, Hr. Major v. Jønsen-Tusch, har som Bilag til anden Deel ladet trykke en Dagbog ⁴⁵⁾ over Beleiringen, der hverken er Magistratens eller Commandantens, men tvertimod i enkelte Punkter afviger saa meget fra disse, at man ikke ret veed, hvad man skal tænke om den. Meddelelsen har blot bemærket, at den findes i det danske Krigscancellies, altsaa vel nu Generalcommissariatets Archiv, men ikke beskrevet den nærmere eller givet nogen Oplysning om dens Herkomst. Hertil kommer, at man heller ikke kan vide, hvilke Forandringer Meddelelsen har foretaget med den; den synes at maatte forstaaes som et Udtog af en Dagbog, og er enten oversat eller dog omarbejdet, saavidt Sproget angaaer. Derom har man ikke meddeelt Læseren Underretning, og dog var det af Bigtighed at vide, om dette er udført med streng Noiagtighed, da meget her kommer an paa enkelte Ord og deres Stilling. Indtil man faaer Oplysning herom, kan denne Dagbog ikke regnes blandt Kilderne af første Rang, eller tillægges samme Værdi som Landsberg's Rapport, eller hans og Magistratens Dagbøger. Imidlertid bekræfter den i Hovedpunktet: Løbegravens Nærhed ved Fæstningen og Beskaffenheden af de Vaaben,

⁴⁴⁾ König Friedrich des Vierten Leben, I, 331 ff.

⁴⁵⁾ Lundblad, Gesch. Carl des Zwölften. Deutsch von G. J. v. Jønsen-Tusch II. Anlage XXIII. S. 677.

der brugtes fra dansk Side den Nat, da Kongen blev skudt, ganske de andre paalidelige Beretninger; thi den lader Fiendens Arbejde allerede den 10de December være rykket Hovedfæstningen paa 250 Skridt nær, og siger, at Commandanten den 11te December om Aftenen lod en Deel af Besætningen gaae ud i Contrescarpen og den hele Nat skyde med Haandgeværer.

Engländeren Core fortæller⁴⁶⁾, at han under sit Ophold i Frederikshald opsogte en 96 Aar gammel Mand i Tistedalen, Bengt Elkenfson, der tjente ved Artilleriet i Fæstningen under den sidste Beleiring. Denne Mand sagde ham, at Kong Carl upaatvivleligt var skudt fra Fæstningen, ikke af En af sine Egne; at han paa det Sted, hvor han faldt, meget let kunde træffes af en lille Kugle, der kan gaae to Gange saa langt; at man fra Fæstningen den Nat skød paa Løbegraven med allehaande Skudvaaben, især med Kanoner, der førte smaa Kartesker⁴⁷⁾; at de Svenske faldt som Straa, mange i Kongens Nærhed, saa at man begravede dem paa Pladsen; thi de vare saa meget udsatte for Ilden fra Skandserne, at de alene kunde arbejde om Natten; — endeligen, at det dræbende Skud maa være kommet fra Fæstningen selv, ikke fra Dvergbierget, imod hvis Ild Løbegraven var dækket af en mellemliggende Høj, og hvorfra der den Nat ikke blev gjort et Skud; hvilket Elkenfson kunde sige med saa meget større Visshed, som han selv dengang befandt sig i dette Udenværk. — Saa gunstigt nu end dette Vidnesbyrd lyder for den her forsvarede Mening, vover jeg dog ikke at tillægge det samme Troværdighed, som de andre oprindelige Beretninger, fordi man kun har det fra anden Haand, giennem en Mand, der ved en Tolfmaatte tale med Vidnet, som jo ikke kunde sige Andet end sin

⁴⁶⁾ Reise durch Polen etc. Dritter Band. Zürich 1792. S. 90 ff.

⁴⁷⁾ "Besonders klein Karteschengeschütz aus Kanonen".

Mening om Kongens Død, og dog har sagt den med afgjort Visshed. Han var desuden en Almuesmand i høieste Alder, og kan vel ikke have vidst mere om det, der passerede iblandt de Svenske, end hvad de øvrige i Fæstningsværkerne indeslutede Soldater dengang troede. Ganske oversees eller tilfidesættes bør imidlertid denne Beretning ikke, da den dog giver enkelte ret mærkelige Omstændigheder.

Hoveddocumenterne fra dansk-norsk Side blive altsaa Commandantens Rapport, samt hans og Præsten P. S. Haldens Dagbøger.

I Rapporten siger Oberst Landsberg, at Fienden, trods al Fæstningens Ild af Kanoner, Morterer og Musketteri fra Contrescarpen, avancerede denne paa 250 Skridt nær, især begunstiget af de lange mørke Nætter og en tyk Taage om Dagen. „Hans Majestæt Kongen,“ vedbliver han, „skal (som „altid er sleet) have exponeret sig meget, og ofte ved Nattetider „være kommen ganske nær under vores Contrescarpe for samme „at recognoscere; saa og fast bestandigt opholdt sig hos Arbeiderne i Approcherne for at paadrive Arbeidet, der ikke gik „saa hurtigt, som han gierne vilde, efterdi Arbeiderne nødigt „vilde dertil, formedelsst de mange Døde og Blesserede, de beskom. Hans Majestæt selv havde en liden Bord-Hytte, hvilken, „ligesom Arbeidet avancerede, blev forflyttet indtil tæt under „Gylbenløve bag et Bierg, hvor den endnu staaer. Til „denne lille Hytte har Kongen altsaa ladet sig bringe sin Mad⁴⁵⁾, „indtil Søndagen den 11 December imellem Kl. 9 og 10 om „Aftenen, da han blev skudt i Approchen, som Nogle mene af „en Karteskugle; men Andre af en Musketkugle fra Contrescarpen. Herpaa ophørte strax Arbeidet, som meldt, hvilket

⁴⁵⁾ Endnu den sidste Aften, d. 11. Decbr. imellem Kl. 8 og 9, bragte Sultman ham Mad „i Approcherne“ d. c. i denne Hytte. Floderus Handl. I, 127.

„blev bemærket saavel i Contrescarpen som i Nedangen, hvor
„jeg selv paa samme Tid var nærværende tilligemed Oberst-
„lieut. Dithart, Major Rughorn, Major Reichenstein
„og Flere, for at see, hvad Effect vore Bomber og Tranchées
„Id (som først denne Aften var ret kommen i Stand) vilde
„udrette; da der imidlertid alt hvad muligt blev continueret
„med vores Kanonade, Steenkastning af Morterer og Musket-
„teri fra Contrescarpen; hvilket aarsagede, at Fienden tænkte,
„vi vilde gjøre et Udfald, hvorfor de og lode deres Approche-
„garde med Flere rykke frem, af hvilke Mange bleve skudte.
„Om Morgen den 12te saae vi, at de ikke havde avanceret
„videre med deres Arbeide; vi mærkede og, at de marscherede
„frem og tilbage ligesom i Confusion, ligesaa at her og der
„kom og løb adskillige Currerer; dog uden endnu at vide den
„rette Marsag. Imidlertid vare vi aarvaagne paa vores Post,
„saasom vi ved deres Desertører havde erfaret, at de om mu-
„ligt vilde forsøge en Storm, som skulde skee, hvis ikke Ge-
„neralerne havde raadet Kongen derfra; om denne Storm
„havde løbet vel af, staaer derhen; Stormstigerne vare ellers
„færdige og i Beredskab. Følgende Dag, nemlig den 13de
„December, kom en Desertør, som vel med alle Omstændigheder
„bragte os Efterretning om Kongens Død; men vi kunde
„neppe kun halv troe denne Nyhed, efterdi den var saa betyde-
„lig, naaget Desertørens dyreste Forsikringer. Den næstpaa-
„følgende Dag, som var den 14de, saae vi heller ikke deres
„Arbeide videre avanceret, hvilket vi syntes var noget under-
„ligt og gav os Anledning til at tænke Udskilligt; dog vare vi
„stedse aarvaagne, og vedbleve som forhen med vores Kano-
„nade. Endnu samme Morgen kom en anden Desertør, som
„berettede, at de bortførte deres Kanoner og Morterer og
„havde Ordre til Afmarch; sagde og, at man iblandt dem
„talede meget hemmeligt om Kongens Død, og at Marsagen

„til deres Opbrud var Russernes og de Danskes Indfald i „Sverrige. Vi forbleve saaledes i Usikkerhed, indtil den 18de⁴⁹⁾, „da en Hændrik af de Fiendtlige ankom, der skulde været arresteret, fordi han havde talt om Kongens Død til en „Major, nemlig at den ikke kunde blive holdt caché. Denne „Hændrik bekræftede ikke alene Nygtet om Kongens Død; men „endog Stedet, hvor han blev skudt, kunde han udvise, hvor „jeg har ladet sætte et Tegn. Videre berettede han, at de „havde Ordre til Afmarsch og at afføre deres Kanoner og „Morterer, hvilket endog af deres Raaben under Arbeidet „kunde bemærkes.“ De følgende Dage ankom atter Overløbere, der bekræftede disse vigtige Efterretninger, og Mandagen den 19de December begyndte de Svenske at marschere bort over Idde, Enningdalen og Svinesund. Commandanten udsendte den 19de og 20de Decbr. 200 Frivillige, der kom tilbage med nogle Trosdrenge og Officeerhæste; ligeledes den 21de, hvorved heller Intet foresandtes uden en Mængde døde Heste. Bønderne indbragte nogle Fanger og berettede, at i Husene og paa Beiene laae endeel Syge og Døde. Commandanten haabede at faae opdaget, hvor de havde nedgravet Kanoner og andet Materiale.

Præsten P. S. Halde's „Relation om Frederikshalds „Beleiring fra den 9de November, da Fienden indfaldt, til den „20de December, da han af Landet igien var udmarscheret An. „1718“ er vel skreven strax efter Beleiringen, men kan neppe være ført Dag for Dag under den, da der meddeles Et og Andet, som de Beleirede først senere kunde faae at vide. Om Kongens Død hedder det: at da Gyldeuløve var taget den 8de December, begyndte Fienden samme Nat at approchere sig

⁴⁹⁾ Maa uden Tvivl være en Tryk- eller Skrivefeil, for den 15de Dec.; jfr. Dagbogen og Carlsbergs Beretning.

frem imellem dette Fort og Fæstningens Contrescarpe, indtil den 11te ved Midnatstid. Den Nat lod Commandanten Lyskugler udbænge paa Batterierne og udkaste i Fiendens Approcher for at belyse hans Arbeide, hvorhos vedligeholdtes en uafbrudt Musketild fra Contrescarpen. „Dette vores Forehavende faldt Kongen selv noget selsomt for, og derfor gjorde sig de Tanker (som Deserteurerne berette), at Vore vilde gjøre Udsald, hvorudover han resolverede at forlade sin Hytte, som han havde bag Gyldenløve, for at commandere og animere sine Folk til Resistance; men da han var kommen i Approcherne og opløstede sit Hoved for at see, hvad vores Foretagende var, behagede det Gud, at han med en Skraafugle blev truffen paa den venstre Side ind oven i hans Hoved, som gik ud ved hans Kind paa den høire Side og ind udi hans høire Skulder, og langs igiennem hans Arm ud ved hans Albue. Strax derpaa blev Alting i Approcherne ganske stille, og hørtes ikke til nogen Ting, ei alene Natten, men og Dagen derefter, som var den 12te December, hvilken os ubegrundelig hastige Forandring med hans Arbeides Ophævelse gav os stor Forundring; dog blev der ei mindre (sic) end tilforn sparet Umage, steds at kanonere og bombardere paa hans Bærk og Arbeide. Om Aftenen ankom en Desertør, som berettede Marsagen til denne hastige Forandring, nemlig Kongens Dødsfald paa forommeldte Maade.“ Dette bekræftedes af de i de følgende Dage ankommende Overløbere.

Man seer af denne Beskrivelse over det dødelige Saar, at ugrundede Rygter allerede strax efter Ulykken have været i Omløb blandt de svenske Soldater, fra hvem Dagbogens Forfatter enten middelbart eller umiddelbart har hørt dem. Men dette viser, at endog grove Wildfarelser i Beretningerne ikke nødvendigen hidrøre fra forsætlig Usandhed, da jo hverken Overløberne eller Frederikshalds Indbyggere kunne have havt

nogen Fordeel af at fremstille Begivenheden anderledes, end de selv havde hørt den — det maatte da være, at hine selv havde været Medvidere i Kongemordet; men i saa Fald vare de ganske vist ikke komne som Flygtninge til Fæstningen.

Fri for alle Formodninger, ene berettende hvad der tildrog sig fra Dag til Dag, er derimod Landsbergs Dagbog, som her meddeles fuldstændigt, da den er et ganske mærkeligt og hidtil ubekendt Afstykke⁵⁰⁾. Den Afskrift, der ligger for mig, tilhører Karen Brahes Bibliothek i Odense. Originalen kender jeg ikke; den maatte vel søges i Generalcommissariatets Archiv, saavel som Originalen til de forskellige Aftryk af Landsbergs Rapport til Kongen, og af den Rapport, han dog uden Tvivl ogsaa maa have afgivet til den i det sonderske Norge commanderende General. Det var ønskeligt, at disse Originaler selv engang kom for Lyset; men indtil det skeer, faaer man noies med Afskrifter, — maaskee endog med Oversættelser; thi det er ikke usandsynligt, at Landsberg har skrevet paa Tydsk. Da der saaledes ingen Vægt ligger paa enhver lille Omstændighed ved det Ydre af Karen Brahes Copi⁵¹⁾, meddeles den her vel fuldstændigt og ordret, men ikke Bogstav for Bogstav.

⁵⁰⁾ Jeg bør dog anmærke, at jeg hverken har seet den „Relation over Frederikshalds Beleiring“, der ifølge Moe's Afstykker 2 S. S. 218 er trykt i det norske militære Tidsskrift, 13 Hefte, Christiania 1837, eller den „Ausführliche Relation, welche der Commandant in der Festung Friedrichsten überschrieben“, som Warmholtz anfører under Nr. 5921 (Bibl. S. G. X. 164). Den sidstnævnte Beretning synes Warmholtz selv ikke at have seet; det er muligt, at det er Landsbergs Rapport, ikke hans Dagbog. Og Relationen i det militære Tidsskrift maa enten være meget unøjagtigt betegnet hos Moe, eller den maa være Magistratens Dagbog.

Paa Løberød synes at være en tydsk Afskrift af denne Dagbog; see D. l. Gard. Archivet 14, 144.

⁵¹⁾ En stor Mængde Breve, Optegnelser og Afskrifter i Karen Brahes

Allerunderdanigst Relation og Journal hvad udi og i nærmeste Egn omkring denne Deres Kongelige Majestæts mig allernaadigst anbefoede Fæstning Frederikssteen fra Fiendens Indtrængende indtil hans Udmarsch herfra igien daglig er forefalden.

Den 10de November.

Med Kundskaberne indløb tilforladelig Efterretning, at Fienden med stor Mængde over Valfesund oversvømmede Eningdalen, hvorpaa skeete Forstærkelse den vores paa 3de staaende Commando, med Ordre, vel at observere de Passager Bø og Sneffetorpfløven, hvor Veien falder ned paa 3de.

Den 11te Ditto.

Ved Middagstid saae man Fienden komme igiennem Bøfløvene, men med saadan Force baade af Cavalleri, Boldoscher⁵²⁾ og Infanteri, at efter en søie Modstand, formedelst altfor ulige Styrke, Bore, efterladende sig 3 à 4 Dragoner, maatte søge Retirade under det Fort Dverbierget, hvilket Fienden saa vidt nærmede sig, at man samme Aften maatte give ham 3—4 Kanonskud; ikke desmindre, ihvorvel Fienden sig strax indquarterede overalt paa 3de og nærmeste Gaarde Fæstningen, blev dog denne Commando under ermeldte Dverbierg staaende til den 15de Ditto.

Den 14de Ditto.

Om Morgenen Kloffen 8 søgte Fienden med sin Flotille at ville trænge sig igiennem til Svinesund⁵³⁾, men blev

Bibliothek viser, at denne Dame har været meget omhyggelig for at samle Efterretninger om den nordiske Krig.

⁵²⁾ Irregulairt Cavalleri?

⁵³⁾ I Sommeren 1718 lod Kong Carl en Deel Galeier og mindre Fartøier trække over Land ind i 3defiorden, den sydlige Fortsættelse af Svinesund; men de Danske, der ikke kunde komme forbi Fiendens Stander ved Svinesund, fulgte hans Exempel og drog fra Næskilen Fartøier ind i Sundet, ovenfor Standerne. Der forefaldt nu jævnligt Batailler mellem disse Flotiller.

saaledes beegnet, at han efter 2½ Times haard Fegning var nødtvungen at søge Retrait udi sin ferrige Bugt. Hvad Skade Fienden tog, er ubekendt; paa vor Side blev Major Steen blesseret i Foden, Capitain Helm den høire Haand affndt, Lieutenant de Seue slagen for Brystet, og af Gemene 18—20 døde og blesserede.

Den 16de Ditto

Brød Fienden igiennem Posterungen ved Strømsfossen, hvorover vores Armee maatte forlade denne Egn for ei at blive her indfneben og have Fienden baade for og bag, og retirerede sig ad Skiebergss Heed. Samme Aften befalet Flotillens Besætning at søge sin Marsch, alene efterlod sig 7 blesserede og 13 friske Söfolk, hvilke strax maatte flyde den gaanske Flotille med Kanoner og Alt i Grund; alene blev bierget og udi Fæstningen opført en ringe Deel Krud, Straasække og Rugler. Samme 13 friske Söfolk ere siden her udi Fæstningen brugte som Artillerisöfolk, hvorpaa meest var Mankement; og er saaledes tilligemed Flotillen alle Byens Skibe paa Strømmen udlagte og forsenkede.

Den 18de, 19de og 20de Ditto

Begyndte Fienden at marschere og indtage de Pladser, Fæstningen rundt om at belægge, saa det var umuligt noget Menneffe at komme ud eller ind; endog han gjorde denne hans Berending ei uden Skade af Kanonerne, som Dag og Nat gave Ild af sig. Saadan Fiendens Nærmelse og øiensynlig seende onde Intention medførte at paatænke alle gode Raad, denne Deres Majestæts Fæstning med Garnison og Provision at faae udi bedste og muligste Conservation. Derfor den 18de med adjungerede Officerer overveiede for aller-nødvendigst, Provianthuset, som alene er af Spærværk=Tag, for en Bombardering nogenledes at befrie, nedtage til de tvende underste Etager, overkæffe med Bieller, Steen og Jord; til

hvilket Brug alle Heste i Byen tages⁵⁴⁾, og det der og overalt befindende Lommer og Bieler her i Fæstningen at opføre, alle Fæstningens Værker tilligemed Udposterne, samt Borgerstandsen, hvor en Deel Deres Majestæts Magazin var, vedbørende efter Garnisonens Styrke og Taaelse at bemande og besætte, af de i Byen staaende Vord lade her opbære, der af at bygge Baracker til Garnisonens Indquartering her og der i Værkerne, hvor bedst kunde lade sig gjøre, saasom ellers var altfor stor Mankement paa Logementer. Hvilket saaledes Altsammen blev bevarfstelliget og skyndigst paadreuet, helst da d. 19de en svensk Overløber indkom, hvilken berettede, at Fienden med en Magt af 30,000 Mand var indkommen, hvilket og siden Dag for Dag af Overløbere confirmeredes.

Den 21de Ditto

kanoneredes continuerligt efter Fiendens overalt streifende Partier, som meget nærmede sig Byen paa den ene, og Overbierget paa den anden Side.

Den 22de og 23de Ditto.

Samme Kanonade vedholdtes. Sprang en tolvspundig Kanon paa Batteriet Brinds Georg, gjorde dog ei nogen Skade, aleneste en Constabel blesseret, dog uden Livsfare.

Den 24de Ditto.

Om Natten gjorde Fienden Forsøg, saavel med Cavallerie som med Infanterie, at ophæve vores Bagt ved Kirkeporten og nordre Borgerstandse, saaledes at trænge sig ind i Byen, den at plyndre; men formedelst strax blev fyret Signal, der ved

⁵⁴⁾ Turde man siøle paa, at Originalen virkelig her har denne Præfens, skulde man, naar man dermed sammenholder Slutningen af det under 28de November Anførte, hvilket Commandanten først kan have erfaret efter Fiendens Vortgang, næsten formode, at Dagbogen er efter Beleiringens Ophævelse skreven ud af tidligere Optegnelser, s. Ex. af en Commandoprotokol.

Borgerfandsens Besætning gav ham Blesserede, saae han sit Desein forrykket og derved alene med een vores yderste Skildvagt maatte gaae tilbage.

Den 25de og 26de Ditto

Paa de streifende Partier holdtes Kanonaden stedse; og fik man den 26de om Eftermiddagen at see den svenske Flotille trække sig ned til Svinesund, deres Artilleri og en Deel Proviant til Furevarp at opbringe, men gif deres Land saa nær, at de kunde være frie for Fæstningens Kanoner, hvilken Bei de stedse siden holdt baade frem og tilbage.

Den 27de Ditto

var nogen af Fiendens paa Eskedvig liggende Folk udi smaa Eger paa Sov, Den at plyndre, efter hvilke blev kanoneret, og sprang da i Borgerfandsen en sexpundig Kanon, gjorde ei mere Skade, end den forrige.

Den 28de Ditto

fornam man Fienden arbejde udi Harefars Morast, bagen for Gylbenløve, ligesom lægge en Bro, hvorefter continuerlig blev kanoneret saavel af Fæstningen, som Overbierget og Stortuarnet. Og maatte man af Overløbere fornemme, denne Bro gjordes til Overbringelse deres Kanoner og Ammunition, som blev fra Furevarp (sic) ført ved Bønder og deres Heste af Bahuslehu, som til den Ende vare her indfordrede, hvilke Heste af Mangel Fourage saa og stort Slid i Mængde ligge døde her i Beiene overalt.

Den 29de, 30te Ditto. og 1 Decbr.

continuerede Kanonaden paa samme Bro, som saaledes kostede Fienden en temmelig Deel Folk, hvilket Desertører endrægtigt udsagde; alligevel blev den ganske færdig, saavidt Træværk angik.

Den 2den Ditto

saae man Brosværk for ermeldte Bro, at Fienden saaledes

fordækt kunde frembringe sine Kanoner paa tvende mod Gyldeuløve gjorde Batterier⁵⁵⁾, hvilke vare under Arbejde den 3die, 4de og 5te Ditto, hvor meget derpaa end blev kanoneret fra Overbierget, Gyldeuløve og Stortaaonet tilsligemed Fæstningen, som ei alene kanonerede, men endog med 4 Mørjere bombarderede.

Den 6te Ditto

begyndte Fienden med 7 grove Kanoner af sine tvende Batterier at kanonere, nemlig med 3 paa Gyldeuløve og 4 paa Fæstningen; hvilken Dag paa Gyldeuløve bleve tvende Musketterer døde og een blesseret, og her i Fæstningen Skildvagten paa Redangen skudt Hovedet af; en Soldat udenfor Commandantens Vinduer af en halv attenpunds Kugle, som slog sig itu mod Bierget Brindsens Batteri, Hiernen udslagen. Dog maatte Fienden opholde Kanonaden førend vi, uden Tvivl af tagen Skade.

Den 7de Ditto

Saa tidlig Dagen fremkom, begyndtes Kanonaden igien paa begge Sider; den Dag blev en Korporal i Fæstningen blesseret, som kort derefter døde; men paa Gyldeuløve fik Ingen Skade, alene Taget nedskudt og Kanonerne gjorde ubrugelige, derfor de om Aftenen bleve fornaglede og Ammunitionen i Fæstningen indbragt. Man fornam da og, at Fienden begyndte at approchere sig langs under Gyldeuløve, frem mod Fæstningen, og derfor den ganske Nat fyrede med Musketteri og Haandgranater fra Gyldeuløve, med Kanoner fra Overbierget og Stortaaonet og med Bomber fra Fæstningen, som gav Fienden en Hob døde og blesserede Følk.

⁵⁵⁾ La Motrayes Kort viser fire Batterier, men, som det synes, kun to færdige og monterede.

Den 8de Ditto

blev Kanonaden og Bombarderingen af største Force fortsat, hvilken Dag her i Fæstningen blev 3 Soldater blesjerede, en Constabel paa Batteriet Prindsen, en Ditto paa Batteriet Kongen nedskudte, og den halve Port for Revailen (sic) i Hovedfæstningen skudt itu; derimod havde vi den Lykke, at en Bombe faldt udi Fiendens Laboratorium, som efter Overlobernes Udsagn gjorde stor Skade. Og saae man samme Dag Fienden at kaste 5—6 Bomber, nemlig af 36-pundige Haubitser og 75-pundige Morsere; gjorde dog ingen Skade, thi de rakte ei til Fæstningen. Efter Middag Kl. 3 attakerede Fienden det Fort Gyldeuløve, efterat han trede Dage havde skudt Bresche derpaa og saaledes Muren paa den bagerste Side nedskudt, hvilket han imod Aftenen efter et temmeligt stort Forliis, endog derpaa ei var stærkere Besætning end 1 Lieutenant, 2 Underofficerer, 1 Tambur og 30 Gemene, blev Mester af. Det Bytte, Fienden fik, var slet intet. Lieutenanten med 6 Mand echaperede og kom her i Fæstningen; Resten blev enten fangen eller død. Herfra blev en Commando udsendt at secundere, men forgiæves, formedelsk Fiendens store Styrke, derfor igien maatte retirere; og udi Retiraden mistede vi en Underofficer. Samme Dag begyndtes i Fæstningen at tage alle Teglstene af Taget, saa og Steensætningen af Gaardene, i Henseende Conservation for Bombardering, den man da hver Time ventede. Imidlertid Oberstlieutenant Dithart vilde paadrive Arbeidet, slog en 18-pundig Kugle over Batteriet Dragen Fæstningens Klokke itu, derfra i Bierget, paa Siden Commandantens Huus, og langs Gaarden ned igiennem; hvilken Kugle strøg ermeldte Oberstlieutenant ved Maven, at Riolen blev sort og revnede, dog Manden uden Skade, alene en liden Contusion.

Den 9de Ditto

fyrede Fienden ei af sine Batterier, men alene arbejdede at approchere uagtet al Kanonade og Bombardering.

Den 10de Ditto

saar man Fienden om Natten havde begyndt en Linie frem for Gyldeuløve, ungefær 300 Skridt fra Fæstningen, men havde ved sammes Forsærdigelse mistet en stor Mængde Folk.

Den 11te Ditto

om Morgenens var ermeldte Linie alt meget mere avanceret og fast færdig, samt et stort Parti Standseskurve frembragt. Samme Aften og den hele Nat blev, foruden hvad der af Artilleriet kunde fyres, af Infanteriet udi Contrescarpen ogsaa fyret; kunde saaledes ei høre Fienden arbejde længere end til Klokken 10 om Aftenen.

Den 12te Ditto

om Morgenens fornam man, Fienden lidet eller fast Intet havde avanceret. Dog holdtes Dag og Nat Kanoneringen og Bombarderingen, samt Infanteriets Fyr om Natten, vedlige.

Den 13de Ditto

kunde man ei heller see Fienden have noget Arbejde for sig, hvorover havde adskillige Tanker, indtil mod Aftenen en Bøllønter ved Navn Anders Gyldeuløve af Grev Bøsses Regiment er indkommen med den Beretning, at Kongen af Everrig Natten til den 12te var skudt i Approcherne, derfor Arbejdet strax ophævet og Ordre udgivet, Artilleriet at bringes tilbage. Dette hans Udsagn confirmerede en strax paafølgende Deserteur.

Den 14de Ditto

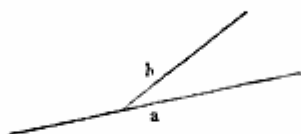
indløb atter en Deserteur, berettede med det Tillæg, Kanonerne vare alt bragte fra Batteriet og Hestene af Adelsfanens Regiment stode færdige at bringe dem til Furewarp, hvor Floz

tillen laae at indtage dem; men paa alt Saadant turde ikke vist bygges indtil

Den 15de Ditto,

da en svensk Fændrik ved Navn Martin Hallensfeld indkom med den Besciendelse, han selv stod ved Kongen, da han faldt, og saae, at han blev skudt igiennem Hovedet ovenfor det høire Øie, at han faldt død ned, og der strax blev raabt af den commanderende Officeer: tag bort den døde Oberst-lieutenant! hvorpaa nogle af Bedækkerne af Garden fremkom, Liget at bortbære, derefter Arbeidet ophævedes og hver gik til sit Qvarteer⁵⁶⁾. Om Morgenen udgik Ordre, Artilleriet at bringes tilbage, tilligemed Syge og Blesserede, samt Stormstiger, hvoraf var en Mængde i Forraad, baade store og smaa; og var allerede nu de meste borte. Efter saadan Tilstaaelse, og man fornåm de fiendtlige Bagter ei at være saa nær som før, blev en liden Commando til Gyldeuløve ud-

⁵⁶⁾ Derfom man tænker sig, at Hallensfeld har staaet i den nye Linie, hvorfra man jo efter Carlbergs Mening maatte kunne see Kongens Hoved over Brystværnet, kan man deraf forklare, baade, at han kan have seet rigtigere, end de andre Tilstedeværende, og at han kunde paa en usikker Maade bemærke lidt af det, der påseeredes bag Brystværnet. Den nye Linie gjorde en spids Vinkel med den gamle og løb ikke langt ud fra denne, vel omtrent saaledes:

Har Kongen staaet ved *a*, Hallensfeld ved *b*, kunde han gierne sige, at han stod ved Kongen; da havde han Kongens Ansigt, beskyt af Bliden fra Kæmningen, lige imod sig, imedens Officererne nede i Lebergraven stode bag Kongen. Saaledes maatte han uengeteligt bedst kunne see, hvorledes Skuddet ramte. Det bør ikke overses, at Hallensfelds Beretning er den simpleste, fri for de følgende Overløberes Drevdrivesser.

sendt at recognoscere, som indbragte Fiendens første Poster, stode paa deres Batterier, hvorover Arbeidere bleve udsendte af ermeldte Commando, Fiendens Approcher at ruinere; og fandt man da ved Approcherne en af Kongens Adjutanter (efter Fændrifens Udsagn) ved Navn Uxel von Bohn dødsliggende, som strax blev indtagen og begravet; udi Porten paa Gyldeuløve fandt man en Soldat af det bergenhussiske Regiment ihjelskudt. Desligeste udviste Fændriften Stedet, hvor Kongen faldt. Ellers stod paa Gyldeuløve Kanonerne ligesom vi dem havde forladt. Det lod sig og ansee, at Fienden efter Kongens Død meget havde hastet fra Arbeidet; thi der fandtes efterladt en Deel Hækker og Spader. Endelig bekræfter og Fændriften, at Fienden havde mistet over 2000 Mand Døde og Blesserede.

Den 16de Ditto

indkom 3 Deserteurer, som og confirmerede Armeens Bortgang herfra og den Mængde Døde og Blesserede, dog vidste ei tilvisse om Kongens Død, alene i Armeen talede Noget derom, men overlydt blev dem forkyndt, at de nu skulde fare hjem igien, formedelsk Gzaren var indfalden ved Stokholm og de Danske paa Skaane.

Den 17de Ditto

er indkommen en Corporal og en Regimentsstambur, vedstode ei alene Kongens Død, men endog, at hans Liig er herfra bortført; bekiende mere med Fændriften om Kongens Blessure, at han med en Skraafugle var skudt ind paa den høire Side af Hovedet ud igiennem Halsen i Axelen og udaf den venstre Arm, hvilket de fuldkommeligen saae, da Kongen i Quarteret Tistebalen blev indbragt, hvor de havde Vagt⁵⁷⁾. Kongens

⁵⁷⁾ Her er altsaa Kilden til Magistratens Beskrivelse af det dødelige Saar. Formodentlig have Soldaterne, som vel ikke kunde foretage en egentlig Undersøgelse, seet Blod af den venstre Linding paa Kongens Hals, Skulder og Arm, hvilket de da have taget for selve Skudsaaret. Man

Legeme blev aflædt og igien iført rene Klæder, lagt udi en Fyrreflædt med blaat Klæde overtrukken, med sin fulde Mundering, som han sædvanligen gif udi, med Støvler, Sporer, Kaarde, Gehæng, Hat og Handsker, og saaledes af Garden bortbaaren, hvilket skeete den 16de December. Saa snart Kongen var død, reiste Prindsen af Holstein med General Reinshold (sic) til Stokholm, og blev Commandoen her igien hos Prindsen af Hessen, som altid hos sig havde General Mörner og Dücker. De bekiende og, at Artilleriet, som nu igien er tilbage ført, var her ankommen 18 grove Kanoner, 5 Morsere og en stor Mængde Kugler, Skraasække, Bomber, Haandgranater og Krud, endog dette var ikke nær den halve Part af det, som var hid destineret. Saa var og Ordre for to Dage siden udfærdiget, at opbrænde alle Fæstninger og Standseskurve, samt, ligesom de afmarscherede, deres Hytter. Endelig siger Tamburen at have seet Listen paa de her blevne Døde, Blesserede og Deserterede, som var 3,900 Mand.

Den 18de og 19de Ditto

ere adskillige baade Officerer og Gemene indkomne, Alle eenstemmige med de Forrige, med mere den Efterretning, at Armeen af al Magt og Kraft defilerer, og mene inden imorgen den 20de ei en svensk Mand at være her i Landet mere, hvorfor man her fra Fæstningen haver udsendt adskillige smaa Partier at recognoscere derom. Alle Deserteurer, som siden den 13de ere indkomne, ere confes, at Fienden har mistet Døde, Blesserede og Deserterede mod 4000 Mand, foruden at den halve Armee er syg af haard Travallie og overmaade Hunger. Ingen kan tilfulde udsige den Sult, de

seer, hvorledes Nøgterne forvirres, alt som de blive omstændeligere: disse Deserteurer vide allerede, hvad det har været for en Kugle, der fæltede Kongen!

have her lidt, og aldrig faaet andet end Vand at driffe, saa længe de her i Landet have været; paaskyde derfor Alles sammen (særlig de Gemene), at dette er den største Årsag til deres Desertion og Hidkomst.

Den 20de Ditto

ere de udskiftede Partier igien tilbagekomne med den Efterretning, at Fienden vel havde draget sig herfra, dog stod endnu en Deel denne Side Svinesund, og vare ei alle komne over Fiendens der slagte tvende Broer. Samme Dag indløb en Dreng her af Byen, som ved Fiendens Indfald i Landet vilde retirere sig herfra, blev af Fienden opsnappet og til Strømsfald henført, hvilken beretter for nogle Dage siden at have seet Kongens Liig paa en gemeen Liigvogn uden Himmel, aleneste et sort Klæde overkastet, med sorte Remmer tilbundet, ført af 6 sorte Heste ved tvende sortklædte Karle, og som Salvogarde 20—30 af Gardien, hvis Geværer vare med Sort overtrukne, saaledes passeret Strømsfald. Og beretter ermeldte Dreng, hvad usigelig Dyrtid udi tilnævnte Strømsfald er, et Commisbrød 1 Rdlr, 1 Spegeild 16 Skil., og saaledes fremdeles; foruden var ei den ringeste Deel af Salt at faae at fiøbe. Ved Overkomsten [faae han] at ved Sundsborg arbeides paa det herfra tilbageførte Artillerie at faae i Land sat.

Frederikssteen, den 21. December 1718.

Underskrift fattes.

Udbyttet af Undersøgelsen bliver i al Korthed dette. Kong Carl er gaaet ned ad Løbegraven til det Sted, hvor Brystværnet blev giennemskåret for at føre en ny Linie frem imod Fæstningen, i en Afstand af to til tre hundrede Skridt fra

denne; han er der stegen op paa Brystværnets indre Side, uden at vi nu med Sikkerhed kunne bestemme enten Fæstningsværkernes daværende Beskaffenhed og Udstrækning, eller hvilken Stilling mod disse han derved kom til at indtage. Kongen har staaet med i det Mindste Hovedet over Brystværnets Krone, udsat for den heftigste fiendtlige Ild af smaa og store Skudvaaben, der dræbte flere af Arbejderne i Nærheden af ham. Her er et Legeme, hvis Størrelse og hvis Form ikke er tilstrækkeligen bekendt, farende ind igiennem hans højre, ud af hans venstre Linding og har strakt ham øieblikkelig død paa Brystværnet. Ingen af de Tilstedeværende, heller ikke Fæstningens Commandant, da en Overløber paaviste Dødsstedet, har yttret Tvivl om, at han der kunde rammes af et Skud fra Fiendens Værker; og skøndt man nu i mere end et Aarhundrede har ikke uden Lidenskab stridt om hans Dødsmaade, er der for Antagelsen af et Mord ikke anført en eneste Grund, som udholder en alvorlig Prøve.

Hvorfor da tvivle paa, at Carl den Tolvte er kommen ærligt af Dage? Hvorfor lede om en Morder og kaste Mistanke paa hans hæderlige Krigere?

gelse. Citatets anonyme Forfatter selv troer enten ikke paa Angivelsens Sandhed, eller mener, at den ikke gif ud paa Planer mod Kongens Liv; thi han bekæmper strax efter med megen Barme Meningen om, at Kongen skulde være falden for En af sine Egne. Han paaستااer, at hvo der kommer paa selve Dødsstedet, skal finde, at Haandgeværskugler fra Fæstningen i Tusindtal kunde, ja næsten maatte træffe Enhver, der stillede sig blot, saa oplyst som Marken var af Fiendens Fyrværkeri, og at Kongen stod med Hovedet, Armene og Brystet over Løbegravens Brystværn. Navnlig forkaster han med Uvillie enhver Mistanke imod Arveprindsen af Hessen og hans Gemalinde.

Da Forfatteren af ovenstaaende Afhandling om Carl den Tolvtes Død ikke boer paa Trykstedet og derfor kun har kunnet læse den ene Correctur, have nogle Uligheder i Retsskrivning og Skilletegnes Brug indsnæget sig. Af betydeligere Trykfeil ere følgende bemærkede.

- Side 28, Anmærkn. (28), sidste Linie: S. 160 læs S. 180
 — 35, — (39), 2 Lin: S. 198 l. S. 197.
 — — (41), tilføies: Skandinav. Handlingar, 7, 249
 — 36, — (43), Lin. 1: 200 l. 290
 — 51, — (72), tilføies: jfr. Skand. Handl. 4, 301 ff
 — 61, — (92), efter De la gard. Archiv tilføies: 14, 173
 — 63, — (94), Lin. 1: Fort. S. VI l. Fort. S. IV
 — — (95), Lin. 2: Red, l. Rec:
 — 66, — (97), Lundblad I l. Lundblad II Auhang
 — 70, — (1), Lin. 12: Schweden l. in Schweden
 — 95, — (29), sidste Linie: rätt l. rätt
 111, Lin. 1: Redangen l. Redangen

Tillæg til Side 51.

I „Facta til Revolutions-Historien under Carl XII's Regering” osv. (Skandinav. Handlingar 7de Deel S. 190 ff), skrevet af et Dienvidne, imellem Aarene 1743 og 1751, fortælles følgende om de Papirer, Kong Carl brændte paa sin Dødsdag:

„I Sommeren 1718, ved Medevi, kom Provst Brenner til Feltmarskalk Mörner og berettede om Intriger her hjemme imod Kongen, som fornemme Herrer i Forbindelse med Rinsgere havde havt, og endnu havde for. Feltmarskalken paa lagde Brenner at opsætte Betskyldningerne skriftlig og bilægge dem med tilhørende Akter, hvilket han gjorde saa godt han kunde. Dette Papir overleverede Mörner ubrudt til Kongen, som siden ikke fik det ret gennemlæst før om Morgenens paa sin Dødsdag, og strax kastede det i Ilden paa Skorstenen tilligemed andre deslige Papirer, saa at disse Hemmeligheder bleve til Aske i Kongens Dvarteer Tistedalen. Man veed ei, at Kongen lod sig mærke for Noget herom. Kong Karls ædle Hierte havde for ophoiede og rolige Følelser til at reflektere paa Saabant; han var overordentlig og usædvanlig i Alt. Maaskee en større Opmærksomhed havde været god; men denne Herre havde ofte erholdt Vink (avisers) og sielden skienket dem Opmærksomhed. Han vilde nu begrave sine Uvenners Machinationer i evig Glemsel, i det Mindste for Loven.”

Disse Ord forandre dog ikke i nogen Maade det Væsentlige af hvad der er sagt ovenfor S. 51. De sige ikke engang, at Brenners Angivelse gik ud paa Anslag mod Kongens Liv, saa at den meget vel kan have sigtet til den Opposition imod Censuren og Kongens Regiering, som allerede tidligere havde dannet sig. Dernæst skal man neppe kunne finde nogen slettere Hiemmel for Angivelsens Sandhed, end netop Provst Brenner, en Mand af et høist tvetydigt Rygte, og der et Par Aar efter halshuggedes som Calumniant og Dpdigter af en anden Sammensvær-

gelse. Citatets anonyme Forfatter selv troer enten ikke paa Angivelsens Sandhed, eller mener, at den ikke gif ud paa Planer mod Kongens Liv; thi han bekæmper strax efter med megen Barme Meningen om, at Kongen skulde være falden for En af sine Egne. Han paaستااer, at hvo der kommer paa selve Dødsstedet, skal finde, at Haandgeværskugler fra Fæstningen i Tusindtal kunde, ja næsten maatte træffe Enhver, der stillede sig blot, saa oplyst som Marken var af Fiendens Fyrværkeri, og at Kongen stod med Hovedet, Armene og Brystet over Løbegravens Brystværn. Navnlig forkaster han med Uvillie enhver Mistanke imod Arveprindsen af Hessen og hans Gemalinde.

Da Forfatteren af ovenstaaende Afhandling om Carl den Tolvtes Død ikke boer paa Trykkestedet og derfor kun har kunnet læse den ene Correctur, have nogle Uligheder i Retsskrivning og Skilletegnes Brug indsnæget sig. Af betydeligere Trykfeil ere følgende bemærkede.

- Side 28, Anmærkn. (28), sidste Linie: S. 160 læs S. 180
 — 35, — (39), 2 Lin: S. 198 l. S. 197.
 — — (41), tilføies: Skandinav. Handlingar, 7, 249
 — 36, — (43), Lin. 1: 200 l. 290
 — 51, — (72), tilføies: jfr. Skand. Handl. 4, 301 ff
 — 61, — (92), efter De la gard. Archiv tilføies: 14, 173
 — 63, — (94), Lin. 1: Fort. S. VI l. Fort. S. IV
 — — (95), Lin. 2: Red, l. Rec:
 — 66, — (97), Lundblad I l. Lundblad II Auhang
 — 70, — (1), Lin. 12: Schweden l. in Schweden
 — 95, — (29), sidste Linie: rätt l. rätt
 111, Lin. 1: Redangen l. Redangen